

Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου

Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών

Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών
Θεατρικές Σπουδές

Μεταπτυχιακή Διατριβή

Η λειτουργία των μοτίβων στη δραματουργία του Βασίλη Κατσικονούρη: *Το Γάλα, Οι Αγνοούμενοι (Μια ενδιαφέρουσα ζωή), Καγκουρό, Το Μπουφάν της Χάρλεϋ ή Πάλι καλά... και Ο Μάκης.*

ΒΑΡΒΑΡΑ-ΑΣΗΜΙΝΑ ΣΠΥΡΑΚΗ

Επιβλέπων Καθηγητής
ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΡΑΪΑΣ

ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2023

Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου

Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών

Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών

Θεατρικές Σπουδές

Μεταπτυχιακή Διατριβή

Η λειτουργία των μοτίβων στη δραματουργία του Βασίλη Κατσικονούρη: *Το Γάλα, Οι Αγνοούμενοι (Μια ενδιαφέρουσα ζωή), Καγκουρό, Το Μπουφάν της Χάρλεϋ ή Πάλι καλά... και Ο Μάκης.*

ΒΑΡΒΑΡΑ-ΑΣΗΜΙΝΑ ΣΠΥΡΑΚΗ

Επιβλέπων Καθηγητής
ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΡΑΪΪΑΣ

Η παρούσα μεταπτυχιακή διατριβή υποβλήθηκε προς μερική εκπλήρωση των απαιτήσεων για απόκτηση μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών στο Πρόγραμμα *Θεατρικές Σπουδές* από τη Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Σπουδών του Ανοικτού Πανεπιστημίου Κύπρου.

Δεκέμβριος 2023

Περίληψη

Στην παρούσα διατριβή διερευνάται η λειτουργία των μοτίβων σε 5 θεατρικά έργα του Βασίλη Κατσικονούρη: *Το Γάλα* (2006), *Οι Αγνοούμενοι (Μια ενδιαφέρουσα ζωή)* (2008), *Το Μπουφάν της Χάρλεϋ ή Πάλι καλά...* και *ο Μάκης* (2011), *Καγκουρό* (2016). Το μοτίβο ως θεατρικό σημείο διατρέχει συνεκτικά ως αρμός το θεατρικό κείμενο και λειτουργεί συνειρμικά όπως το leitmotiv στη μουσική. Ερευνήθηκαν κοινά χαρακτηριστικά και κοινές κοινωνικές και ατομικές ψυχολογικές συνιστώσες, που οδήγησαν στη συνδυαστική προσέγγιση των κειμένων υπό το πρίσμα των κοινών μοτίβων που διαπιστώθηκαν. Οι ήρωες μοιάζουν να συνομιλούν και να συμπορεύονται για να ξεφύγουν από το αδιέξοδο πανανθρώπινων υπαρξιακών ερωτημάτων. Η ανάλυση των κειμένων συνοδεύεται από ενδελεχή μελέτη της βιβλιογραφίας, όσον αφορά τον ορισμό της έννοιας του μοτίβου και του εντοπισμού του σε συνδυαστική μελέτη των πέντε έργων, ξεπερνώντας τα όρια της θεατρικής σύμβασης που κάθε ένα από αυτά ορίζει, ιδωμένα ως ένα ενιαίο θεατρικό σύνολο στο οποίο ο κάθε ήρωας αποτελεί προηγούμενο ή συνέχεια του άλλου. Στόχος είναι η ανάλυση από κοινού των πέντε μοτίβων που, από ετερόκλητες αφετηρίες διαφορετικών θεατρικών έργων, αναδεικνύουν χαρακτήρες διαχρονικούς που επιτελούν μια συλλογική προσπάθεια ψυχικής αναζήτησης, κοινωνικής αφύπνισης και απόδοσης υπαρξιακού νοήματος, με φόντο τους προβληματισμούς της σύγχρονης πραγματικότητας.

Τα τέσσερα κύρια μοτίβα αναλύονται σε επιμέρους υπο-μοτίβα που αναδεικνύουν τη σπουδαιότητα, αλλά και τη διαχρονικότητά τους σε επίπεδο κοινωνικής, ψυχικής και υπαρξιακής αναζήτησης. Το πρώτο μοτίβο είναι αυτό της μοναξιάς, το οποίο αναλύεται μέσω της απώλειας, της μετανάστευσης, της κοινωνικής ή ψυχικής «εξορίας, του φόβου και, τέλος, της απόπειρας αληθινής επικοινωνίας που κάνουν οι ήρωες στην απέλπιδα προσπάθειά τους για ψυχική επαφή, αποδοχή και κατανόηση. Στη συνέχεια, το δεύτερο μοτίβο, η ήττα των ηρώων από την ματαιότητα της ανθρώπινης ύπαρξης, προσεγγίζεται μέσω των υπο-μοτίβων της αναζήτησης ευτυχίας, της απόπειρας απόδρασης, του συμβιβασμού ή υποταγής όπου οδηγείται ο καθένας και της «θυσίας» κάποιων από αυτούς στην άρνησή τους να ενσωματωθούν σε αυτό που ορίζεται ως ευτυχισμένη κανονικότητα. Το τρίτο μοτίβο αφορά τη διατήρηση της μνήμης μέσα από την προσκόλληση στο παρελθόν, την άγνοια, τον φόβο της γνώσης και την επιλογή μιας επιφανειακής ζωής που φαίνεται να εξασφαλίζει μια επισφαλή ψευδαίσθηση ευτυχίας. Η ανάλυση του τέταρτου μοτίβου, της κοινωνικής δυσπροσαρμοστικότητας, αποκαλύπτει τους μηχανισμούς μέσω των οποίων οι ήρωες αντιστέκονται στη λήθη, θεωρούμενοι ψυχικά ασθενείς, τον τρόπο με τον οποίο επουλώνουν τα τραύματά τους, την αποστολή-χρέος που έχουν αναλάβει και την ψευδαίσθηση ως διαφυγή από την πραγματικότητα.

Summary

This thesis explores the concept of motif in 5 plays by Vassilis Katsikonouris: *To Gala* (2006), *Oi Agnooumenoi (Mia Endiaferousa Zoi)* (2008), *To Mpoufan tis Halrey or Pali Kala...* and *Makis* (2011) and *Kangouro* (2016). The motif as a theatrical point runs the theatrical text coherently like a joint and functions associatively according to the leitmotiv in music. Common characteristics and common social and individual psychological elements are investigated, leading to the combined approach of the texts, enlightened by the common patterns found. The heroes seem to be conversing and teaming up in their attempt to escape the impasse of universal human existential interrogations. The analysis of the texts is accompanied by a thorough study of the bibliography regarding the definition of the concept of the motif and its research through a combined study of the five plays, overcoming the limits of the theatrical convention defined by each of them, now seen as a unique theatrical ensemble in which each hero is a precedent or continuation of the other. The goal is to jointly analyse the five motifs that, from diverse starting points of different plays, highlight timeless types of characters who make a collective effort for mental exploration, social awakening and interpretation of the meaning of their existence, within the template of modern reality.

The 4 motifs are being analysed in individual sub-motifs that highlight not only their importance, but also their endurance at the level of social, mental and existential pursuit. The first motif is that of loneliness, which will be analysed through the loss, migration, social or mental exile, fear and finally the attempt of the heroes for intimate human communication in their desperate pursuit for emotional contact, acceptance and understanding. Then the second motif, the defeat of the heroes by the vanity of human existence, will be approached through the sub-motifs of the hunt for happiness, the attempt to escape, the compromise or submission to which each of them is driven, and the "sacrifice" of some because they refuge to integrate into a fake happy regularity. The third pattern concerns the preservation of memory through attachment to the past, the ignorance, the fear of knowledge, and the choice of a superficial life that seems to ensure a hazardous illusion of happiness. The analysis of the fourth pattern, social instability, will reveal the mechanisms through which the heroes resist to oblivion by being considered mentally ill, the way they heal their wounds, the mission-debt they have undertaken, and the illusion as a mode to escape reality.

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να εκφράσω την ευγνωμοσύνη μου στους ανθρώπους που στάθηκαν δίπλα μου και με βοήθησαν να ολοκληρώσω αυτήν τη μεταπτυχιακή διατριβή, δίνοντάς μου στήριγμα ψυχής, προσανατολισμό και ελπίδα ότι η αγάπη μπορεί να απαλύνει και τις πιο βαθιές πληγές.

Ένα μεγάλο ευχαριστώ στον επιβλέποντα καθηγητή μου κ. Γιώργο Κράια που δεν έχασε ποτέ στην πίστη του σε μένα, στην καθηγήτριά μου κα. Αννίτα Μισοπολινού που μου πρόσφερε απλόχερα την αγάπη, τη στήριξη και τη γνώση της και σε όλους του καθηγητές του Ανοικτού Πανεπιστημίου Κύπρου για τον δρόμο που μου άνοιξαν στην τέχνη του θεάτρου και στη ζωή μου γενικότερα.

Θα ήθελα να εκφράσω την απέραντη εκτίμησή μου στον κ. Βασίλη Κατσικονούρη για την πολύτιμη προσφορά του στο ελληνικό θέατρο, καθώς και στη σύζυγό του κα. Κατερίνα Θεοδωράτου, για τη βοήθεια και το αρχαιακό υλικό που μου εμπιστεύτηκε. Άνοιξαν μια μεγάλη αγκαλιά και στάθηκαν δίπλα μου σαν οικογένεια.

Επίσης, ευχαριστώ όλους τους συμφοιτητές μου για την μεγάλη παρέα που φτιάξαμε όλα αυτά τα χρόνια, που αποτέλεσε καταφύγιο και πηγή ασφάλειας για όλους μας, εκμηδενίζοντας κάθε απόσταση μεταξύ μας. Ιδιαίτερα θα ήθελα να ευχαριστήσω τα κορίτσια μου, Ρενάτα Σωφρονά και Κυριακή Μήτσου, που είναι πάντα δίπλα μου.

Τέλος, εκφράζω την απέραντη αγάπη στην οικογένειά μου, στην κόρη μου Μελίνα, που με στηρίζει και καμαρώνει για μένα, και στον Βασίλη που δίνει νόημα και δείχνει εμπιστοσύνη σε κάθε μου βήμα.

Σας ευχαριστώ όλους από καρδιάς, να είστε όλοι υγιείς και δυνατοί.

... στην αδερφή μου.
Εις μνήμην

Περιεχόμενα

1	Εισαγωγή	1
2	Μοτίβο 1: Μοναξιά	7
2.1	Απώλεια.....	8
2.2	Μετανάστευση.....	10
2.3	«Εξορία»	12
2.4	Φόβος	14
2.5	Απόπειρα αληθινής επικοινωνίας	17
3	Μοτίβο 2: Ήττα	19
3.1	Αναζήτηση ευτυχίας	20
3.2	Απόπειρα απόδρασης	22
3.3	Συμβιβασμός – Υποταγή.....	23
3.4	«Θυσία ήρωα».....	25
4	Μοτίβο 3: Μνήμη	28
4.1	Προσκόλληση στο παρελθόν.....	29
4.2	Άγνοια.....	31
4.3	Φόβος γνώσης.....	34
4.4	Επιλογή επιφανειακής ζωής.....	36
5	Μοτίβο 4: Κοινωνική δυσπροσαρμοστικότητα	38
5.1	Ψυχική νόσος.....	39
5.2	Επούλωση τραυμάτων.....	42
5.3	Εκπλήρωση αποστολής – χρέους.....	44
5.4	Φυγή από πραγματικότητα.....	47
5.5	Ψευδαίσθηση.....	48
6	Επίλογος	51
Παραρτήματα		
A	Ερωτηματολόγιο συνέντευξης με τον Βασίλη Κατσικονούρη	60
B	Συνέντευξη με τον Βασίλη Κατσικονούρη	62
Βιβλιογραφία		72

Κεφάλαιο 1

Εισαγωγή

Το θεατρικό κείμενο συνιστά ένα σύστημα σημείων, το οποίο υποδεικνύει τους συνδυασμούς και τους εσωτερικούς κανόνες που διέπουν τη λειτουργία του, προσδίδοντας νόημα και περιεχόμενο στη γλώσσα μέσω των σημειωτικών μηχανισμών¹. Το κείμενο ασκεί μια κεντρομόλο δύναμη στην αντίληψη του αναγνώστη ή θεατή, αφού η λεκτική δομή λειτουργεί αυτούσια και παράγει σύμβολα, τα οποία φέρουν σημασία και διασυνδέονται συνειρμικά παράγοντας μοτίβα². Τα σημειακά συστήματα που επαναλαμβάνονται και αναδύονται συχνά μέσα στο ίδιο κείμενο ή και σε διάφορα έργα του ίδιου συγγραφέα, φανερώνουν την «εμμονή» του με κάποιο συγκεκριμένο ή ρευστό μοτίβο,³ το οποίο αποτελεί κεντρικό άξονα, πάνω στον οποίο κινείται η πλοκή, προσδίδοντάς της μια χρονική και αιτιώδη λογική⁴. Τα μοτίβα προετοιμάζουν και προαναγγέλλουν την πορεία και την έκβαση της θεατρικής πλοκής, δημιουργώντας «αγωνία» και «ένταση». Ο ορισμός και η διερεύνησή τους αποτελεί ένα στέρεο και δυναμικό στοιχείο της σημειωτικής ανάλυσης ενός θεατρικού κειμένου, αφού η αποκρυπτογράφησης τους ορίζει το πλαίσιο σημείων μέσα στο οποίο κινείται η θεατρική δράση, καθώς τα μοτίβα υποκινούν τελικά την εξέλιξη της θεατρικής πλοκής⁵. Μέσω της διερεύνησής τους η ανάλυση του θεατρικού κειμένου οδηγεί στην αναζήτηση απαντήσεων που αφορούν τις συνθήκες δημιουργίας τους, τα κίνητρα, τον φορέα της δράσης, το περιβάλλον μέσα στο οποίο υπάρχουν, τον τρόπο με τον οποίο λειτουργούν και τέλος τον σκοπό τον οποίο εξυπηρετούν⁶. Το μοτίβο μπορεί να οριστεί ως ένα στοιχείο που χαρακτηρίζει τη δράση, λειτουργεί αυτόνομα και αποτελεί αναπόσπαστο λειτουργικό θεατρικό σημείο, σχηματίζοντας μια αφηγηματική αλυσίδα. Τα πιο συνήθη μοτίβα που απαντώνται σε ένα θεατρικό κείμενο αφορούν τις συγκρούσεις που δημιουργούνται ανάμεσα στους ήρωες και προκαλούνται από τους ίδιους, τις κοινωνικές συνθήκες ή τη μοίρα

¹ Elam, K. 2002. *The Semiotics of Theatre and Drama*, second edition, London and New York: Routledge, σελ.44.

² Northrop, F. 1957. *Anatomy of Criticism. Four Essays. With a new foreword by Harold Bloom*, USA: Princeton University Press, σελ.74.

³ Θωμαδάκη, Μ. 1993. *Σημειωτική του ολικού θεατρικού λόγου*, Αθήνα: Δόμος, σελ.24

⁴ Pavis, P. 1998. *Dictionary of the Theatre_ Terms, Concepts, and Analysis*, Canada: University of Toronto Press, σελ.271.

⁵ Pavis, ό.π. σελ.132,156.

⁶ Burke, K. 1969, *A Grammar of Motives*, California: University of California Press, σελ.xv.

και τη ματαιότητα που οι ίδιοι βιώνουν σε κάθε αναμέτρηση με την κοινωνία, τον εαυτό τους και τη ματαιώση των επιθυμιών τους.

Στη μουσική το leitmotiv είναι ένα επαναλαμβανόμενο μουσικό θέμα, ένα είδος μελωδικής επωδού που αναδεικνύει και σηματοδοτεί ένα μουσικό κομμάτι. Στη λογοτεχνία είναι μια ομάδα λέξεων, μια εικόνα, μια ιδέα, μια συνθήκη ή μια μορφή που επανέρχεται περιοδικά για να ανακοινώσει ένα θέμα ή να δείξει μια επαναληπτική φόρμα, ακόμη και εμμονή. Στο θεατρικό κείμενο κατ' επέκταση οποιαδήποτε επανάληψη διαλόγων, καταστάσεων, χαρακτήρων, συνθηκών και δράσεων δημιουργεί μια κυκλική διαδρομή, η οποία σκιαγραφεί την δημιουργία ενός μοτίβου, λειτουργεί κατ' αναλογία του leitmotiv, δίνοντας ρυθμό και τονικότητα, υπερβαίνοντας τη λεκτική έκφραση⁷. Τα θεατρικά κείμενα ουσιαστικά «μουσικοποιούνται»,⁸ αφού, κατ' αναλογία του leitmotiv, τα θεατρικά μοτίβα, ως επωδοί, αποτελούν αναγνωρίσιμο θεατρικό στοιχείο που χρησιμοποιείται ως αρμός της δράσης, αλλά και ως συνδετικός κρίκος με ένα πρόσωπο, αντικείμενο ή αφηρημένη έννοια που συνοδεύει το θεατρικό δράμα κάθε φορά που αυτό ακούγεται, υπονοείται ή εμφανίζεται στη σκηνή με οποιονδήποτε τρόπο.

Το θεατρικό μοτίβο δημιουργεί έναν συνειρμό στον αναγνώστη ή θεατή, όπου το «θεατρικό ρεφρέν», η συχνή και ρυθμική επανάληψη συστημάτων θεατρικών σημείων που δημιουργούν το ίδιο πλαίσιο δράσης, αποτελεί τελικά το έναυσμα που οδηγεί συνειρμικά στην προσδοκία συγκεκριμένης θεματολογίας και δραματουργικών εξελίξεων⁹. Τα μοτίβα που κυριαρχούν στην εργογραφία του Βασίλη Κατσικονούρη λειτουργούν όπως ακριβώς τα leitmotiv, σμιλεύοντας την ψυχοσύνθεση των ηρώων και προκαλώντας τους συγκεκριμένες αντιδράσεις στα ερεθίσματα της πλοκής. Όπως και στη μουσική, με τον ίδιο ακριβώς συνειρμικό τρόπο, οι ήρωες αποκωδικοποιούν συγκεκριμένες δραματικές καταστάσεις, ερεθίσματα, συνθήκες και συμπεριφορές και τελικά αναλαμβάνουν παρόμοιο τρόπο δράσης στα υπό ανάλυση έργα.

Τα είδη των μοτίβων που θα αναζητήσουμε είναι ανθρωπολογικά και αρχετυπικά και λειτουργούν δυναμικά ως κεντρικά μοτίβα που πλαισιώνουν το θεατρικό κείμενο και χαρακτηρίζουν ανεξίτηλα τους ήρωες και το περιβάλλον τους¹⁰. Ο μικρόκοσμος που δημιουργεί ο Κατσικονούρης στα έργα του μέσα από τις αλληλεπιδράσεις και τις

⁷ Northrop, F. 1957. *Anatomy of Criticism. Four Essays*. With a new foreword by Harold Bloom, USA: Princeton University Press, σελ.133.

⁸ Pavis, P. 1998. *Dictionary of the Theatre_ Terms, Concepts, and Analysis*, Canada: University of Toronto Press, σελ.112,197.

⁹ Pavis, ό.π. σελ.182.

¹⁰ Pavis, ό.π. σελ.221-222.

συγκρούσεις των ηρώων μετουσιώνει τα θεμελιώδη ερωτήματα του ανθρώπου με συνοχή, διαύγεια και ποιότητα στο «εδώ και τώρα». Τα μοτίβα εντός των οποίων δημιουργούνται και δρουν οι χαρακτήρες, φέρνουν τον αναγνώστη ή θεατή αντιμέτωπο με καταστάσεις που αποφεύγει να διαχειριστεί, θέτει ερωτήματα σε υπαρξιακό επίπεδο¹¹, ανοίγει διόδους επικοινωνίας και τον αφήνει να αποφασίσει από ποιά απόσταση θέλει τελικά να περιεργαστεί την «φανταχτερή» ζωή του¹². Η διάνοια του συγγραφέα έγκειται στο γεγονός ότι ο μύθος που πραγματεύεται μορφοποιείται και φιλτράρεται μέσα από τη λειτουργία των μοτίβων, διαπερνά την κοινωνική επικαιρότητα, στοχεύει διαχρονικούς, διαταξικούς και διαπολιτισμικούς προβληματισμούς, αγγίζοντας τον χώρο του αβέβαιου και ανοικείου, αναζητώντας οικουμενικές αλήθειες¹³.

Τα έργα του Κατσικονούρη αναδεικνύουν, μέσα από τη σύγχρονη θεματική τους, χαρακτήρες αυθεντικούς και διαχρονικούς, οι οποίοι ξεπερνούν τον τόπο και τον χρόνο τους και ταυτίζονται με μια «ανθρώπινη» πραγματικότητα που αφορά τις βαθύτερες διαχρονικές υπαρξιακές συγκρούσεις του ανθρώπου. Τα μοτίβα που κατακλύζουν τα κείμενά του δρουν ως κινητήρια δύναμη της πλοκής και επιδρούν καταλυτικά στην αναζήτηση της υπαρξιακής ισορροπίας, μέσω της σύγκρουσης που αποτελεί την πεμπτούσια του δράματος. Ο εαυτός που φέρουν οι ήρωες των έργων δεν είναι αυτόνομος, συνεκτικός και σταθερός, αλλά χαρακτηρίζεται από αστάθεια και αποσπασματικότητα μέσα στην υπό αμφισβήτηση πραγματικότητα. Τα εμπόδια που αντιμετωπίζει η ισχυρή βούληση των ηρώων στην πορεία της πλοκής παίρνουν τη μορφή μοτίβων που εγκαθίστανται μέσα τους, υποκινούν την πλοκή και στηρίζονται σε στέρεες ηθικές, κοινωνικές και ψυχικές δυνάμεις, για την κατάρριψη των οποίων θεωρούν ότι αξίζει να αγωνισθούν ή ακόμη και να θυσιαστούν¹⁴. Οι χαρακτήρες που επινοεί ο Κατσικονούρης αντανakλούν τη σύγχρονη αντίληψη των ανθρώπων για τον εαυτό τους, αναζητώντας τη χαμένη τους υπαρξιακή συνοχή και σταθερότητα¹⁵.

Στο *Γάλα*, ο Λευτέρης περιχαράκωνεται στο μακάριο παρελθόν του, αφήνοντας τους γύρω του μετέωρους να αναζητούν τρόπο να ενσωματωθούν στο απειλητικό παρόν τους. Στους *Αγνοούμενους*, ο ξένος και απόκοσμος χαρακτήρας της Δέσποινας αποδομεί και γκρεμίζει τελικά τη λαμπερή, αλλά κάλπικη ζωή της αδερφής και του συζύγου της. Στο *Καγκουρό*, ο Δημήτρης τινάζει τη ζωή του στον αέρα, αδυνατώντας να συμβιβαστεί με λύσεις

¹¹ Αγγελικόπουλος, Β. 2008, «Αγνοούμενοι – Κύπρου ή εν εαυτώ».

¹² Σαρδέλη, Γ. 2021. «Ο Βασίλης Κατσικονούρης για την παράσταση *Το Γάλα*: “Φέρνει τους ανθρώπους ενώπιον πραγμάτων που λίγο πολύ αποφεύγουν να διαχειριστούνε”».

¹³ Θωμαδάκη, Μ. 1999. *Θεατρικός Αντικατοπτρισμός*,. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, σελ.57-59.

¹⁴ Μουδατσάκης, Τ. Ε. 1993. *Η Θεατρική Σύntαξη. Αρχές Οικονομίας της Δράσης στην Τραγωδία*, Αθήνα: Καρδαμίτσα, σελ.13-22.

¹⁵ Ρόζη, Λ. 2021. *Τοπία μονολόγων στο σύγχρονο ελληνικό θέατρο*. Αθήνα: Εκδόσεις Σοκόλη, σελ.37-38.

που για άλλους αποτελούν στόχο ύπαρξης. Στο *Μπουφάν της Χάρλεϋ* και τον *Μάκη*, η μητρική και πατρική φιγούρα της Γυναίκας και του Παππού, αντίστοιχα, παραληρούν απευθυνόμενοι σε «ανίκανους» να επικοινωνήσουν ακροατές, αφού δεν αναζητούν απαντήσεις, παρά μόνο τη μέθεξη που θα απελευθερώσει τις αγνές και απαίδευτες ψυχές τους. Το σύμπαν του Κατσικονούρη, διαμέσου της εκ πρώτης όψεως ρεαλιστικής του απεικόνισης, είναι γεμάτο υπερρεαλιστικές ρωγμές, οι οποίες διαπερνούν την πραγματικότητα, επιτρέποντας στους χαρακτήρες να αντικρύσουν την «επόμενη μέρα» της ζωής τους, όταν το παιχνίδι της συνείδησής τους με την αβεβαιότητα, την αμφιβολία, την κατάλυση των αξιών, την έλλειψη επικοινωνίας και αλληλεγγύης φτάνει μοιραία στο τέλος του, μετρώντας τα απομεινάρια του καταστραμμένου κόσμου τους¹⁶.

Τα πέντε θεατρικά έργα¹⁷ που επιλέχθηκαν φέρουν ένα βαθύ νοηματικό φορτίο, το οποίο λειτουργεί υποδηλωτικά, διευρύνοντας την ερμηνεία τους πέρα από το κειμενικό περιβάλλον¹⁸. Όπως αναφέρει στη συνέντευξη που παραχώρησε ο ίδιος ο συγγραφέας, οι «ενδιαφέρουσες» καταστάσεις είναι αυτές που διαμορφώνουν τους χαρακτήρες των έργων του. Σημείο αφετηρίας της έμπνευσής του είναι μια δραματουργικά ενδιαφέρουσα συνθήκη η οποία θα του θέσει το ερέθισμα, θα δομήσει το θεατρικό σύμπαν που ηχεί επαναλαμβανόμενα σαν μελωδία στην ψυχή του, πάνω στο οποίο αρχίζει να χτίζει το θέμα και να εμπνέεται τους ήρωες. Η «συνομιλία» του με τους ήρωες αποτυπώνεται στο θεατρικό κείμενο το οποίο εκφράζει «γραμματικές εικόνες», αφού τα γλωσσικά στοιχεία που επιλέγει υπηρετούν το θεατρική του διάνοια και ακολουθούν τον ρυθμό των μοτίβων που το διέπουν, δημιουργώντας συνάψεις οι οποίες δίνουν συνοχή και συνεκτικότητα στο κείμενο¹⁹. Ο ίδιος αξιοποιεί ως μέσο αυτής της αέναης πανανθρώπινης αναζήτησης δραματικά πρόσωπα, τα οποία λειτουργούν ως «δυνάμεις», «ιδέες» ή και «λειτουργίες», αφού οι ενέργειές τους παρακινούν την πλοκή, αντικατοπτρίζουν την ευρύτερη ιδεολογική σφαίρα του έργου ή λειτουργούν υποκινώντας σε δράση άλλους χαρακτήρες αντίστοιχα²⁰. Επινοεί χαρακτήρες ρεαλιστικούς, οι οποίοι βρίσκονται στη δίνη συγκρούσεων με τη ζωή, τον εαυτό τους και την

¹⁶ Κωνσταντινίδης Ν.Κ., 2017. *Καγκουρό του Βασίλη Κατσικονούρη: μια σημειολογική προσέγγιση*, Αθήνα: Εύμαρος, σελ.41,58.

¹⁷ Το *Γάλα* γράφτηκε το 2003, εκδόθηκε το 2006 και παραστάθηκε για πρώτη φορά την ίδια χρονιά στο Εθνικό Θέατρο. Οι *Αγνοούμενοι* (*Μια ενδιαφέρουσα ζωή*) γράφτηκε το 2005, εκδόθηκε το 2008 και παραστάθηκε για πρώτη φορά την ίδια χρονιά στο Θέατρο Ροές. Το *Μπουφάν της Χάρλεϋ ή Πάλι καλά...* γράφτηκε την ίδια περίοδο με το *Γάλα*, εκδόθηκε το 2010 και παραστάθηκε για πρώτη φορά την ίδια χρονιά στο Θέατρο Δημήτρης Χορν. Ο *Μάκης* γράφτηκε το 2010, παραστάθηκε για πρώτη φορά 2013 για λίγες παραστάσεις στο Θέατρο Εν Αθήναις, ενώ εκδόθηκε το 2016. Το *Καγκουρό* γράφτηκε το 2014, παραστάθηκε για πρώτη φορά στο Εθνικό Θέατρο το 2015 και εκδόθηκε το 2016.

¹⁸ Θωμαδάκη, Μ. 1993. *Σημειωτική του ολικού θεατρικού λόγου*, Αθήνα: Δόμος, σελ.49.

¹⁹ Κουτσουλέλου-Μίχου, Σ. 2020. *Ο θεατρικός λόγος με τη ματιά του γλωσσολόγου*, Αθήνα: Gutenberg, σελ.18-24.

²⁰ Πεφάνης, Γ. 1999. *Το θέατρο και τα σύμβολα*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, σελ.455.

κοινωνία, δημιουργώντας μια σχέση διαλεκτική με τη συνείδηση του κοινού, η οποία διαρκώς εξελίσσεται. Οι ήρωες αυτοί θα μπορούσαν να είναι κάποιοι άνθρωποι μεταξύ των αναγνωστών ή θεατών και η μαγεία τους έγκειται στο γεγονός ότι έχουν απεμπολήσει τον παραμορφωτικό φακό που έχει στρεβλώσει την αυθεντικότητα της ζωής τους και την κοιτούν ξεκάθαρα, βιώνοντας την ασχήμια και τις πληγές της. Αυτή η εμπειρία τους πληγώνει βαθιά και τους καθιστά «αλλόκοτους» και «ανυπότακτους» σε μια κάλπικη πραγματικότητα που προσπαθεί να καυτηριάσει την αλήθεια τους, με αντάλλαγμα μια εικονική ευδαιμονία²¹. Ο πόνος αυτών των χαρακτήρων εκφράζει την προσωπική, αλλά και συλλογική συνείδηση ανθρώπων που κυνηγούν το όνειρο για μια αληθινή ζωή γεμάτη αξίες²².

Μετά από την προσεκτική ανάγνωση του συνόλου της εργογραφίας του Βασίλη Κατσικονούρη, επιλέχθηκαν τα 5 συγκεκριμένα έργα με βάση το γεγονός ότι οι κεντρικοί ήρωες είχαν τα ίδια ερωτήματα και βίωναν την ίδια απογοήτευση από τη ζωή. Πυρήνας του κάθε δράματος αποτελεί το γεγονός ότι οι ήρωες έχουν απολέσει τη συνείδηση του εαυτού τους και παραμένουν εγκλωβισμένοι στους φόβους, τις ματαιωμένες επιθυμίες και τις αδικαιώτες εσωτερικές τους αλήθειες²³. Οι ήρωες φαίνεται να συνομιλούν μεταξύ τους, να υπομένουν βουβά και από κοινού τον ίδιο πόνο και να προσπαθούν να απαντήσουν σε μεταξύ τους ερωτήματα, να παρηγορήσουν ο ένας τον άλλο και να «παρακάμψουν χαραγμένους δρόμους», λειτουργώντας στη συνείδηση του κοινού σαν μια παράκαμψη ή έξοδος από την πολύβουη και φανταχτερή πορεία του σύγχρονου κόσμου²⁴.

Ναυαγοί όλοι τους πάνω στην ίδια σχεδία, διαπλέουν τη δική τους ζωή με τόλμη, αναζητώντας σωτηρία στη συλλογική συνείδηση που βρίσκεται σε κρίση²⁵. Η Ρήνα, ο Λευτέρης και ο Αντώνης στο *Γάλα* δίνουν τη δική τους μάχη για την κατάκτηση μιας πατρίδας, την αναζήτηση αποδοχής και ζεστασιάς σε έναν κόσμο που τους καταδίκασε στο περιθώριο και την καχυποψία, μετέωροι μεταξύ δυο πατρίδων. Ο πατέρας και ο γιος στο *Καγκουρό* εκφράζουν την αρχετυπική διαμάχη δυο γενεών που θεωρούν ότι έχουν το δικαίωμα να επικρατήσουν, να επιβάλουν τις ιδέες τους, να θυμώσουν, να αλληλοκατηγορηθούν ή ακόμη και να αυτοκαταστραφούν, τιμωρώντας ο ένας τον άλλον. Η Δέσποινα στους *Αγνοούμενους* τολμά να αναζητήσει και να πενήσει αυτούς που χάθηκαν, παραδομένη στο έγκαυμα της μνήμης. Η Γυναίκα στο *Μπουφάν της Χάρλεϋ* προσπαθεί να

²¹ Θεοδωράτου, Κ. (χ.χ) «Μοτίβα στα έργα του Βασίλη Κατσικονούρη, Ο πόθος του προσώπου για Ζωή – Μνήμη και αλήθεια».

²² Στιβανάκη, Ε. (χ.χ) «Η δραματουργία του Βασίλη Κατσικονούρη».

²³ Ζηροπούλου, Κ. 2008, «Τρόμος, εσωτερική εξορία και η απώλεια του νοήματος», πρόγραμμα παράστασης *Οι Αγνοούμενοι*, Θέατρο Ροές.

²⁴ Πεφάνης, Γ.Π. 2012, «Παράκαμψη στην επόμενη στροφή. Δυο σκέψεις και ένα ερώτημα σχετικά με το *Πήρε τη ζωή στα χέρια της* του Βασίλη Κατσικονούρη», σελ.13.

²⁵ Γεωργουσόπουλος, Κ. 2008. «Σωσίβιο στη σχεδία», σελ.7-8.

διατηρήσει το πικρό χαμόγελο της επιβίωσης σε έναν κόσμο που την αγνοεί επιδεικτικά, υφαίνοντας την τραγωδία της ζωής της με νήματα κωμικά. Τέλος, *Ο Μάκης* είναι ένα έργο που κερδίζει τον θεατή-αναγνώστη σταδιακά, αφού ο Παππούς θα μπορούσε να αποτελεί μέλος κάθε οικογένειας. Δεν νιώθει τραγικός ήρωας, ούτε προκαλεί λύπηση, είναι περήφανος για τον αγώνα ζωής που έδωσε, αλλά συνεχίζει να ψάχνει ακόμη και στην εκπνοή της μια ανάσα, μια ψυχική επαφή, και να βρει επιτέλους παρέα για αυτήν την εκδρομή που αποζητά εδώ και χρόνια²⁶.

²⁶ Δρίβα, Ε. 2022. «*Ο Μάκης*: Συνέντευξη με τον Βασίλη Κατσικονούρη και τον Ερρίκο Λίτση».

Κεφάλαιο 2

Μοτίβο 1: Μοναξιά

Οι ήρωες των έργων του Κατσικονούρη βιώνουν μια απύθμενη μοναξιά, η οποία τους εγκλωβίζει στη ματαιότητα, και, απελπισμένοι πια στο αδιέξοδό τους, δεν μπορούν παρά να αντισταθούν και να παλέψουν για να δραπετεύσουν, έστω και για μια στιγμή στη ζωή τους, με οποιοδήποτε τίμημα. Η έννοια του «ξένου» κυριαρχεί στα εξεταζόμενα έργα, ιδωμένη τις περισσότερες φορές μέσα από τα μάτια του «άλλου», χωρίς ο ήρωας να ενδιαφέρεται τελικά για το πώς τον αντιλαμβάνονται οι γύρω του. Αρκεί το γεγονός ότι εκείνος νιώθει «ξένος» για να πυροδοτήσει την έκρηξη που τον οδηγεί σε μια εσωτερική μάχη, αφού δεν μπορεί να αντέξει το βάρος της ύπαρξής του. Οι ήρωες του Κατσικονούρη έχουν συμφιλιωθεί με τη μοναξιά που βιώνουν, εφόσον αυτή αποτελεί το τίμημα που πρέπει να πληρώσουν για να διατηρήσουν την πολύτιμη ιδιοπροσωπία τους²⁷. Ο συγγραφέας πολύ ρεαλιστικά, με μεταφυσικά πολλές φορές ευρήματα, αποτυπώνει το τοπίο της σύγχρονης ζωής, αφού η κοινωνική πραγματικότητα είναι αυτή που προκαλεί στον ψυχολογικό ή κοινωνικό, εκούσιο ή ακούσιο αποκλεισμό των ηρώων, γεννώντας τους την ανάγκη για βαθιά εξομολόγηση, με αποδέκτες τους γύρω τους, ανύπαρκτους ακροατές και ύστερο αποδέκτη βέβαια, τον ίδιο τους τον εαυτό²⁸.

Η μοναξιά αυτή παίρνει διάφορες μορφές στα συγκεκριμένα έργα και μπορεί να οφείλεται σε μια απώλεια κοινωνική, όπως η απόρριψη που νιώθει κανείς όταν τον εγκαταλείπουν, όταν χάνει την πατρίδα του ή όταν προσπαθεί ως παρείσακτος να παρεισφρήσει σε μία οικογένεια ή μία κοινωνική ομάδα. Επίσης, η βιολογική απώλεια ενός γονέα, φίλου ή συντρόφου μπορεί να τραυματίσει ψυχικά έναν ευάλωτο χαρακτήρα, αφήνοντάς τον έρημο και μετέωρο στην ανασφάλεια, καταδικασμένο στην αέναη αναζήτηση της συντροφικότητας, της αποδοχής και της αγάπης. Οι ήρωες απευθύνουν μια κραυγή αγωνίας αναζητώντας την ανθρωπιά που χάθηκε και εγκαταλελειμμένοι αποζητούν μέσα στην απελπισία τους, ως αντίδοτο στην ερημιά που βιώνουν, την εμπειρία της βαθιάς ψυχικής επικοινωνίας που θα απαλύνει τα τραύματά τους και θα τους δώσει ελπίδα και

²⁷ Παράρτημα Β, Ερώτηση 3.

²⁸ Ρόζη, Λ. 2021. *Τοπία μονολόγων στο σύγχρονο ελληνικό θέατρο*. Αθήνα: Εκδόσεις Σοκόλη, σελ.70.

ψυχική ανάταση για να συνεχίσουν να παλεύουν ενάντια στο περιβάλλον που τους αποξένωσε και στην ίδια τους την ψυχή που αρνείται πεισματικά να ανοιχτεί²⁹.

2.1 Απώλεια

Στο *Γάλα*, τα δυο αδέρφια έχουν ήδη βιώσει την απώλεια του πατέρα τους, κρατώντας μόνο μια μακρινή ανάμνηση στο μυαλό τους, αφού ήταν μικροί όταν χάθηκε. Το πλήγμα για αυτούς ήταν διπλό, αφού αναγκάζονται να παλέψουν μόνοι τους για να ενσωματωθούν στη δική του χώρα ως «ξένοι», χωρίς τη φροντίδα και την αγάπη του που θα έκανε την προσαρμογή τους ομαλή³⁰. Ο μικρός γιος δεν μπορεί να ξεπεράσει την απώλεια του βίου του στο Τσιμπιλίσι και επιλέγει να παραμένει ένα αιώνιο παιδί, ζητώντας κατανόηση για την παιδική του αφέλεια, τόλμη και απερισκεψία. Σιχαίνεται τους «κωλογκριέκι»³¹ που τον αναγκάζουν να θυσιάσει τον εαυτό του για να γίνει σαν αυτούς και κατηγορεί τον πατέρα του που τους άφησε ξεκρέμαστους. Από την άλλη, ο Αντώνης ψάχνει στην άρνηση το αντίδοτο στη μοναξιά και ετοιμάζεται να παντρευτεί μια Ελληνίδα, σε μια απόπειρα αναζήτησης της ευτυχίας-ενσωμάτωσης ως κάποιος «άλλος», απαρνούμενος την καταγωγή του.

Στους *Αγνοούμενους*, η ίδια αβάσταχτη ανθρώπινη απώλεια συνθλίβει τη Δέσποινα, αφού έχασε τον αδερφό της και κατόπιν εκδιώχθηκε από την πατρίδα της, ενώ ο Πέτρος και η Μίνα «θυσιάσαν» το παιδί τους και στη συνέχεια τη σχέση τους στον βωμό μια άνετης και «ενδιαφέρουσας» ζωής· τη ζωή που μάταια παλεύει να αποφύγει ο Λευτέρης στο *Γάλα* και που ποθεί με όλο του το είναι ο αδερφός του. Η καταστροφή που έχει υποστεί η ψυχή των ηρώων φαίνεται να είναι μη αναστρέψιμη και η απώλεια κατακερματίζει την ύπαρξή τους και τους παροπλίζει, αφού «κανέναν δεν μπορείς να στηρίζεις, αν δεν έχεις πρώτα εσύ ο ίδιος κάτι μέσα σου ν' ακουμπάς...»³². Για τον λόγο αυτό θωρακίζονται πίσω από την ψεύτικη ασφάλεια που τους δίνει η μοναξιά, χωρίς να χρειάζεται να ζητήσουν ή να προσφέρουν την ψυχική ανάταση που τόσο αποζητούν.

Στο *Καγκουρό*, οι ψυχές των ηρώων μοιάζουν με «πουκάμισα αδειανά»³³ που αποζητούν την αποδοχή, την αγάπη, την εμπιστοσύνη και την ψυχική επαφή, για να προσδώσουν νόημα στην επισφαλή ζωή τους. Όλα τα πρόσωπα του έργου βιώνουν τη μοναξιά, έχασαν ή θα χάσουν κάποιον δικό τους και αποπειρώνται οι ίδιοι να φύγουν μακριά

²⁹ Βορεάκου, Μ. 2014. Θεατρική κριτική: «Οι Αγνοούμενοι – Μια ενδιαφέρουσα ζωή».

³⁰ Κατσικονούρης, Β. 2006. *Το Γάλα*, Αθήνα: Κέδρος, σελ. 18, «Κι ο πατέρας σου... απ' αυτούς εδώ ήτανε, Έλληνας. Γι' αυτό μας τακτοποίησε. Εμένα δηλαδή».

³¹ Κατσικονούρης, Β. 2006. *Το Γάλα*, Αθήνα: Κέδρος, σελ. 18.

³² Κατσικονούρης, Β. 2008. *Οι Αγνοούμενοι (Μια ενδιαφέρουσα ζωή)*, Αθήνα: Κέδρος, σελ. 85-86.

³³ Κατσικονούρης, Β. 2016, *Καγκουρό*, Αθήνα: Εκδόσεις Σοκόλη, σελ. 7.

από την πατρίδα και τα φαντάσματά τους, προσεγγίζοντας το όνειρο για μια καλύτερη ζωή. Όσο μακριά κι αν βρίσκονται από την πατρίδα τους, ή όσο κοντά κι αν βρίσκονται στην κατάκτηση μιας νέας, οι ήρωες του Κατσικονούρη αποζητούν την ψυχική δέσμευση που θα ζεστάνει τις καρδιές τους, αλλά η ζωή τους αφήνει μετέωρους «σ' ένα χάος από όνειρα και φαντασίες», χαμένους, χωρίς πίστη και χωρίς αποστολή³⁴. Μένουν πάντα με τη γεύση του «τόσο μόνο», «τόσο λίγο»³⁵, να πενθούν σαν τον Λευτέρη ή τη Δέσποινα για αυτό το πικρό ψήγμα ευτυχίας που γεύτηκαν, με αντίτιμο την απώλεια και την άεση αναζήτησή του «κλειδιού» μιας αγκαλιάς ή μιας πατρίδας που θα το παραδώσουν, σαν πολύτιμο φυλακτό, στις επόμενες γενιές και θα ημερέψει την ψυχή τους.

Η «Άγνωστη Γυναίκα» στο *Μπουφάν της Χάρλεϋ* είναι και αυτή μόνη μεταξύ όλων των μανάδων και κάνει μια κατάθεση ψυχής στο μνημείο του Αγνώστου Στρατιώτη, για λογαριασμό όλων των παιδιών του κόσμου. Ενώ δεν ξέρει τις λέξεις για να περιγράψει αυτό που της συμβαίνει, η καρδιά της αντέχει τα πάντα και γνωρίζει πολύ καλά ότι «κι όσοι τις έχουνε έτοιμες πάντα στο στόμα τους και η γλώσσα τους πάει ροδάνι, άμα τους κοιτάξεις, τα μάτια τους είναι αδειανά»³⁶, σαν τα πουκάμισα που έχουν φορέσει στην ψυχή τους οι ήρωες του *Καγκουρό* για να την προστατέψουν από τη μοναξιά. Οι απώλειες της ζωής της ήταν καταστροφικές, αφού αποχωρήστηκε τη μάνα της που την «φύλαγε όσο μπόραγε», μαζί με την παιδικότητα και την ανεμελιά της³⁷, για τη βιοπάλη στα καπνοχώραφα, για να ζήσει μια χαμένη και συμβιβασμένη ζωή, σαν να ήταν γριά και φοβισμένη από πάντα, με πιτζάμες και παντόφλες³⁸. Για αυτήν την χαμένη νεανικότητα πενθούν ο Λευτέρης, η Ρήνα, η Δέσποινα, ακόμη και ο Παππούς, και χρεώνουν στον εαυτό τους την εγκατάλειψη από τη μοίρα, αφού η ζωή αποφάσισε ότι «δεν έχει γάλα»³⁹ για αυτούς και τους όρκισε και τους καταράστηκε μαζί να μην ξεχνούν και να κουβαλούν το βάρος όλων των «πρέπει» που κανείς δεν συμμαρίζεται⁴⁰.

Μια από τις μεγαλύτερες απώλειες που στιγμάτισε τους ήρωες, είναι η απώλεια της οικογένειάς τους, η οποία διαλύθηκε και τους άφησε μετέωρους στην αβεβαιότητα και τη μοναξιά. Το μεγαλύτερο πλήγμα, για το οποίο ούτε η Γυναίκα, αλλά ούτε κι ο Παππούς μπορούν να συγχωρήσουν τον εαυτό τους, είναι ότι επέτρεψαν στους δικούς τους να απορρίψουν εκείνους σαν ανθρώπους και σαν γονείς, να καταστρέψουν τη ζωή τους και

³⁴ Κατσικονούρης, ό.π. σελ.59.

³⁵ Κατσικονούρης, ό.π. σελ.43.

³⁶ Κατσικονούρης, Β. 2022, *Μονόλογοι: Το μπουφάν της Χάρλεϋ ή Πάλι καλά... & Ο Μάκης*, Αθήνα: Εκδόσεις Σοκόλη, σελ.20.

³⁷ ό.π. σελ.17 «Κοριτσάκι με πήρε, λουλούδι του αγρού, και με μάρανε πριν της ώρας μου».

³⁸ ό.π. σελ.19,24.

³⁹ Κατσικονούρης, Β. 2006. *Το Γάλα*, Αθήνα: Κέδρος, σελ.90.

⁴⁰ Κατσικονούρης. Β. 2008. *Οι Αγνοούμενοι (Μια ενδιαφέρουσα ζωή)*, Αθήνα: Κέδρος, σελ.32-33.

πάνω απ' όλα να εξευτελίσουν τα παιδιά τους⁴¹. Αφέθηκαν σε ένα κόσμο μετριότητας, ηττήθηκαν από τον ίδιο τους τον εαυτό και δεν διεκδίκησαν ποτέ την ευτυχία, συμβιβασμένοι σε αυτή την «εξορία» που ονόμασαν οικογένεια, να περιπλανώνται μάταια με πληγιασμένες ψυχές, χωρίς προορισμό⁴². Οι μανάδες του Κατσικονούρη, η Γυναίκα και η Ρήνα, δεν μπορούν να ησυχάσουν την ταραγμένη τους ψυχή, αφού η απώλεια των παιδιών τους τις στοιχειώνει και ξέρουν πως ούτε και η αγκαλιά τους ούτε το «μαλακό» θα αρκούσε ποτέ για να τα προστατέψει από την απόρριψη, τον φόβο, τη μοναξιά, τη δυστυχία και τον θάνατο.

Ο Μάκης είναι ο «εκκωφαντικά βουβός ακροατής»⁴³ του πόνου ενός Παππού, ένας σύντροφος σε μια παρωδία κανονικότητας, που εμπεριέχει απομίμηση συντροφικότητας, καλύπτοντας τη βασική ανάγκη του «ανήκειν». Μόνο που του συγκεκριμένου παππού του έριξαν πολύ χαμηλά την αυτοεκτίμηση, αφού ντρέπονται γι' αυτόν και τον πηγαίνουν πάντα μέσα⁴⁴, μόνο και αποκλεισμένο. Με την πρόφαση ότι «όλοι το καλό μου θέλουνε εδώ μέσα. Και πού είναι τώρα;... Πού τον αφήσανε τον “πατέρα”;»⁴⁵, ο παππούς κάνει έκκληση σωτηρίας προς οποιαδήποτε κατεύθυνση, σαν να προσεύχεται για ένα θαύμα, τη λύτρωσή του από την εγκατάλειψη σε ένα γηροκομείο. Οι ήρωες του Κατσικονούρη αρθρώνουν μια κραυγή βοήθειας προς όλες τις κατευθύνσεις και κρατούν, σαν τη Δέσποινα, μια φωτογραφία της παλιάς τους ζωής, διαδηλώνοντας για τον χαμό της, γιατί ελπίζουν ότι κάποιος θα τους πάρει στα σοβαρά. Αρνούνται να παραδεχτούν αυτό το «τόσο μόνο», που καταφέρνει να πει στον εαυτό του ο Δημήτρης στο *Καγκουρό* και να ψελλίσουν αυτό το «πάλι καλά» σαν την Γυναίκα στο *Μπουφάν της Χάρλεϋ*, που, ενώ θα έκανε τις απώλειές τους λιγότερο επίπονες, θα τους εγκλώβιζε σε έναν κόσμο μετριότητας, χωρίς ρίζες και προορισμό.

2.2 Μετανάστευση

Στο *Γάλα*, η μετανάστευση είναι ο άξονας, γύρω από τον οποίο περιστρέφεται ολόκληρο το έργο, αφού το θολωμένο όνειρο της ζωής που άφησαν οι ήρωες στη Ρωσία στοιχειώνει το παρόν τους και τους καθιστά αγκυλωμένους και ανίκανους να προχωρήσουν. Ο Αντώνης, ο Λευτέρης και η μάνα παραμένουν ως «ξένοι» μετέωροι ανάμεσα σε δυο πατρίδες,

⁴¹ Κατσικονούρης, Β. 2022, Μονόλογοι: *Το μπουφάν της Χάρλεϋ ή Πάλι καλά...* & *Ο Μάκης*, Αθήνα: Εκδόσεις Σοκόλη, σελ.16-17 «Στο διάολο να πάει το κωλόπαιδο, να ησυχάσω, εγώ δεν έχω πια παιδί! Τέτοιο παιδί εγώ δεν θέλω να 'χω!».

⁴² Κατσικονούρης, ό.π.σελ.58-59.

⁴³ Κατσικονούρης, ό.π.σελ.37.

⁴⁴ Κατσικονούρης, ό.π. σελ.42-43.

⁴⁵ Κατσικονούρης, Β. 2022, Μονόλογοι: *Το μπουφάν της Χάρλεϋ ή Πάλι καλά...* & *Ο Μάκης*, Αθήνα: Εκδόσεις Σοκόλη, σελ.44.

αναζητώντας τρόπο να γίνουν «Γκριέκοι», αφού «τόσα χρόνια...σαν ξεκρέμαστοι μείναμε. Ούτε κι από κει, μήτε κι από δω»⁴⁶. Ο μικρός γιος θυμάται τα πάντα από την πατρίδα, ο μεγάλος τα έχει ξεχάσει,⁴⁷ και οι δυο, σε μια μάταιη προσπάθεια να διαχειριστούν το παρελθόν, βασανίζονται από το ερώτημα για το πώς θα ήταν η ζωή τους αν είχαν μείνει «εκεί». Ανάμεσά τους βρίσκεται η Ρήνα, που παλεύει να τους δείξει έναν δρόμο αχαρτογράφητο, γνωρίζοντας μονάχα ότι, για να επιβιώσουν, πρέπει να προχωρήσουν, αφού «...ο δρόμος... είναι μπροστά»⁴⁸. Για τον Λευτέρη δεν υπάρχει διεξοδος προς την ενσωμάτωση στη νέα πατρίδα. Αφού όλα ήταν από την «αρχή αλλιώς», είναι αδύνατον να αλλάξουν και πρέπει απλά να «συνεχίζονται» σε μια αέναη απώλεια, εφόσον κάθε στιγμή που προσπαθεί να επιβιώσει, απαιτείται να θυσιάσει ένα κομμάτι από τον εαυτό του⁴⁹. Η χώρα καταγωγής, από την άλλη, είναι για τον Αντώνη αυτό το «μαύρο σημάδι... μια σκιά», που αμαυρώνει την ψυχή του και παίρνει τη μορφή της μάνας που έσβησε και σιώπησε για πάντα και το βάρος του άρρωστου αδερφού του, που δεν αντέχει πια να κουβαλάει⁵⁰. Οι διαφορετικές ταυτότητες των δυο αδελφών αποτελούν τις όψεις του ίδιου νομίσματος που αναπαριστά τον «χαμένο» μετανάστη, τον φοβισμένο «άλλο» που δεν μπορεί να απεμπολήσει την πλασματική του ταυτότητα⁵¹.

Στους *Αγνοούμενους*, οι ήρωες παραμένουν «ξεκρέμαστοι» και παραδέχονται ότι «δεν έχουμε τίποτα δικό μας. Έχουμε μείνει μόνο έτσι... σαν ένα δόντι χωρίς ρίζα, άδειοι χωρίς πατρίδα, κούφιοι»⁵². Η Δέσποινα, σαν τον Λευτέρη και τη Ρήνα στο *Γάλα*, προσπαθεί να κρατήσει ζωντανή την αίσθηση της πατρίδας της, τα τοπία, τη ζεστασιά της, «τον ουρανό... τα πουλιά, να πετάνε... εκεί μακριά... κι εκείνο το συννεφάκι, πάνω απ' το σπίτι»⁵³. Έχουν χρέος να κρατούν την πατρίδα ζωντανή, να μην την παρατάνε, να κρατάνε το κλειδί της άθικτο και να είναι έτοιμο να ανοίξει την πόρτα της ανά πάσα στιγμή⁵⁴. Από την άλλη, ο Πέτρος και η Μίνα νομίζουν ότι ξεφορτώθηκαν αυτή τη μαύρη σκιά που στοιχειώνει τον Αντώνη, αλλά αυτή η «ενδιαφέρουσα ζωή» που επέλεξαν να χτίσουν, αναζητώντας στιγμές επίπλαστης ευτυχίας, είναι αδύναμη, διάφανη, ελαφριά και θολή, μοιάζει με «φυσάλιδες... πολλές, χρωματιστές... που έσπαγαν...διαλύονταν. Όλες»⁵⁵.

⁴⁶ Κατσικονούρης, Β. 2006. *Το Γάλα*, Αθήνα: Κέδρος, σελ.29.

⁴⁷ Κατσικονούρης, ό.π. σελ.58.

⁴⁸ Κατσικονούρης, ό.π. σελ.63.

⁴⁹ Κατσικονούρης, ό.π. σελ.97,99.

⁵⁰ Κατσικονούρης, ό.π. σελ.106-107.

⁵¹ Σίμου, Α. 2021. «Οι ταυτότητες του μετανάστη και του ντόπιου στην σύγχρονη ελληνική δραματουργία: στερεότυπα και ανατροπές», σελ.364.

⁵² Κατσικονούρης, Β. 2008. *Οι Αγνοούμενοι (Μια ενδιαφέρουσα ζωή)*, Αθήνα: Κέδρος, σελ.86.

⁵³ Κατσικονούρης, ό.π. σελ.35-36.

⁵⁴ Κατσικονούρης, ό.π. σελ.59,62.

⁵⁵ Κατσικονούρης, ό.π. σελ.52-53.

Η πατρίδα για τον Ορφέα, στο *Καγκουρό*, δεν είναι πολύτιμη και νιώθει ότι δεν οφείλει να την διασφαλίσει. Παλεύει, σαν τον Αντώνη, να ξεφορτωθεί αυτό το μελανό σημάδι που κηλιδώνει τη ζωή του και είναι διατεθειμένος να ρίξει «μαύρη πέτρα» πίσω του, γιατί αναζητά αυτή την ιδανική πατρίδα που δεν θα τον διχάζει και θα του επιτρέψει να χτίσει τη ζωή του ως αποκλειστικός κυρίαρχος της⁵⁶. Η Μαρίνα ξεσπάει τραγουδώντας το δημοτικό τραγούδι του αποχωρισμού, εκφράζοντας τον πόνο της απώλειας, που αποτυπώνεται στον πόνο όσων μένουν πίσω⁵⁷, τραγουδώντας μαζί με τη Ρήνα το «Όνειρο του Στεπάν», κάνοντας την ψυχή του Λευτέρη να φωτίζεται⁵⁸. Όταν όμως ο Ορφέας βιώνει την εγκατάλειψη από τη Μαρίνα, κατηγορεί την πατρίδα και την οικογένειά του που σαν αυταπάτη τον αποπροσανατόλισαν, τον τραυμάτισαν ψυχικά και τον ανάγκασαν τα θυσιάσει τις ελπίδες, τα όνειρα και τις προσδοκίες του, με αντίτιμο ένα ακαθόριστο χρέος⁵⁹.

2.3 «Εξορία»

Οι ήρωες του Κατσικονούρη βιώνουν την κοινωνική αποξένωση, την απομόνωση και την εγκατάλειψη ακόμη και μέσα στην ίδια τους την οικογένεια. Στερούνται τον θεμελιώδη ρόλο της οικογένειας ως κινητήριας δύναμης, της ποιοτικής συντροφικότητας και της εγγύτητας με τους δικούς τους ανθρώπους. Το ίδιο το περιβάλλον τους επιτίθεται, επειδή η στάση και οι επιλογές τους εγείρουν ηθικά διλήμματα και αμφιβολίες που ο περίγυρός τους δεν μπορεί να αντέξει. Η έννοια του «ξένου» κυριαρχεί στην εργογραφία του Κατσικονούρη υπό το πρίσμα μιας διαφορετικότητας που ξενίζει και παραξενεύει το περιβάλλον που θέλει να ενσωματώσει και να εξαλείψει οτιδήποτε ταράσει την ψευδαίσθηση της αλήθειας και της ισοροπίας⁶⁰. Ο Λευτέρης, που το όνομά του σημαίνει «ελεύθερος», παραμένει φυλακισμένος στην ίδια του τη ζωή και βιώνει τη μοναξιά της «μη ένταξης», ψυχικά και κοινωνικά ασθενής, έκπτωτος, ανεπιθύμητος, προβληματικός, ελλειμματικός, απροσάρμοστος και ενίοτε επικίνδυνος. Δηλώνει απογοητευμένος και ανεπανόρθωτα τραυματισμένος, αφού ακόμη και ο πατέρας του «το είχε το παιδί σαν ξένο»⁶¹, άτυχος, με μια κρύα από τη μοναξιά καρδιά, εγκαταλελειμμένος να μονολογεί ότι «άμα σ' αγαπάνε, ας πούμε, τότε είναι κάπως καλύτερα»⁶². Η Ρήνα κατηγορεί τον εαυτό της που δεν ήταν άξια ούτε να τον θηλάσει και επέτρεψε στον άντρα της να καταστρέψει την οικογένειά τους, αφού τον άφησε να

⁵⁶ Κατσικονούρης, Β. 2016, *Καγκουρό*, Αθήνα: Εκδόσεις Σοκόλη, σελ.30-32

⁵⁷ Κατσικονούρης, ό.π. σελ.34.

⁵⁸ Κατσικονούρης, Β. 2006. *Το Γάλα*, Αθήνα: Κέδρος, σελ.59.

⁵⁹ Κατσικονούρης, Β. 2016, *Καγκουρό*, Αθήνα: Εκδόσεις Σοκόλη, σελ.66-67.

⁶⁰ Παράρτημα Β, Ερώτηση 5.

⁶¹ Κατσικονούρης, Β. 2006. *Το Γάλα*, Αθήνα: Κέδρος, σελ.91.

⁶² Κατσικονούρης, ό.π. σελ.40, 84.

αντιμετωπίζει το παιδί του σαν «μιάσμα», επιμένοντας ότι «δεν το βλέπεις που δε μοιάζει σε κανέναν μας;»⁶³.

Η Δέσποινα, στους *Αγνοούμενους*, παλεύει μόνη της να εκπληρώσει ένα χρέος που την στοίχειωσε σαν κατάρα, «εξόριστη» από μια πατρίδα χαμένη, απομονωμένη από μια κοινωνία και μια οικογένεια που την θεωρεί εμμονική, αλλοπρόσαλλη, γραφική, ψυχαναγκαστική, δυστυχισμένη και φανατική. Την χλευάζουν και την ειρωνεύονται, αλλά εκείνη, σε πείσμα όλων, ψάχνει φωτιά για να ανάψει το «καντήλι»⁶⁴ που θα τιμήσει τη μνήμη όλων των *Αγνοούμενων* και με την αδύναμη φλόγα του θα φωτίσει το μονοπάτι για όλους τους ήρωες, από το *Γάλα* και το *Καγκουρό*, προς τη Μνήμη. Η Δέσποινα θα αρπάξει από το χέρι τον Λευτέρη, για να γλυτώσουν από τα άσπρα χέρια που τους κυνηγούν για να τους παραδώσουν στη φωτιά της λήθης, και θα βρουν τη μοναδική πατρίδα που ποτέ δεν τους πρόδωσε.

Στο *Καγκουρό*, ένας πατέρας και ένας γιος βιώνουν όχι μόνο την ενδοοικογενειακή αποξένωση, αλλά και το χάσμα μεταξύ διαφορετικών γενεών, όταν συγκρούονται και αλληλοκατηγορούνται για τα λάθη του παρελθόντος και τις άστοχες επιλογές του παρόντος. Ο Ορφέας πέρασε μια ζωή ανάμεσα σε δυο γονείς, «μισός εδώ, μισός εκεί»⁶⁵, χωρίς να νιώθει την ασφάλεια ότι ανήκει κάπου «κι αυτός μεγάλωνε έτσι, σαν σκυλί που το πηγαίνανε από το ένα σπίτι στο άλλο»⁶⁶. Δεν θέλει να θυμάται τα παιδικά του χρόνια ούτε από φωτογραφίες, αφού «υπάρχουν και μερικές που είμαι μαζί με τον έναν ή τον άλλο. Αλλά καμία που να είμαστε όλοι μαζί»⁶⁷. Αυτή την οικογενειακή φωτογραφία ψάχνει και η μάνα στο *Μπουφάν της Χάρλεϋ* για να την καταστρέψει, ξεσπώντας επάνω της την απόγνωσή της, αφού θέλει να εξευτελίσει τη ζωή της, για να μπορέσει να την εγκαταλείψει και να πάψει να ποθεί την ευτυχία, τη συγχώρεση και τη λύτρωση, κυνηγώντας ένα άπιαστο όνειρο που στερήθηκε για πάντα⁶⁸. Οι γονείς αυτής της οικογένειας διατήρησαν έναν δεσμό που τους εγκλώβισε και τελικά τους κατέστρεψε, κάνοντας το «κωλόπαιδο...να καβαλάει τη Χάρλεϋ να τρέχει σαν παλαβός στους δρόμους» και τον πατέρα να βροντοφωνάζει «εγώ δεν έχω πια παιδί». Η Γυναίκα βρίσκει ανακούφιση σε μια αυταπάτη, αφού την πραγματικότητα δεν την αντέχει, ζητώντας «να πάμε στη Βουλή να δούμε το παιδί, να το καμαρώσουμε με τη φουστανέλα»⁶⁹. Αυτή η ενδοοικογενειακή εξορία είναι αβάσταχτη και κάνει τα παιδιά τους να ρίχνονται

⁶³ Κατσικονούρης, ό.π. σελ.91.

⁶⁴ Κατσικονούρης, ό.π. σελ.27-28.

⁶⁵ Κατσικονούρης, Β. 2016, *Καγκουρό*, Αθήνα: Εκδόσεις Σοκόλη, σελ.32.

⁶⁶ Κατσικονούρης, ό.π. σελ.54.

⁶⁷ Κατσικονούρης, ό.π. σελ.42.

⁶⁸ Κατσικονούρης, ό.π. σελ.66-67.

⁶⁹ Κατσικονούρης, Β. 2022, *Μονόλογοι: Το μπουφάν της Χάρλεϋ ή Πάλι καλά... & Ο Μάκης*, Αθήνα: Εκδόσεις Σοκόλη, σελ.16-17.

απεγνωσμένα σε μια κόντρα με τη μηχανή του και τον θάνατο, βρίσκοντας τελικά λύτρωση επάνω στο μαχαίρι του Κέρβερου.

Η Γυναίκα, μετά από την άνιση αναμέτρηση με την απανθρωπιά του άνδρα της και τη σκληρότητα της ζωής, μένει παράταιρη σαν τη Ρήνα, να έχει χάσει τη συνείδηση και τα λογικά της, και σαν κούφια από ζωή, αγκαλιά με ένα μπουφάν ματωμένο, να περιμένει τη βροχή για να ξεπλύνει τη δυστυχία της⁷⁰. Μαζί με τον Παππού στον *Μάκη* αντιπροσωπεύουν τον εξόριστο από την οικογένεια γονιό, αλλά και από την κοινωνία άνθρωπο, ένα πλάσμα απεγνωσμένο, που, παρόλο που βίωσε τη σκληρότητα της πραγματικής εξορίας, η απόρριψη από τους δικούς του ανθρώπους είναι πολύ πιο σκληρή και τον παροπλίζει. Ζητά από το χρυσόψαρό του: «πάρε με μαζί σου, κουράστηκα να περπατώ πάλι σ' αυτή την εξορία»⁷¹, γιατί ξέρει πολύ καλά ότι ο θάνατος, όπως και η ζωή, πονούν λιγότερο άμα τα μοιράζεσαι. Όλη του τη ζωή την πέρασε εξόριστος μέσα στο ίδιο του το σπίτι, «ο ξένος», «το μιάσμα»⁷² και είναι διατεθειμένος να κάνει ό,τι του ζητήσουν, , αρκεί να μη μείνει μόνος⁷³. Αφού πια κανείς δεν μπορεί να του προσφέρει αποδοχή, φροντίδα και παρηγοριά, ζητά συγχώρεση για τα λάθη του από τον *Μάκη*, αφού «άμα έρθω μαζί, θα μπορέσεις εσύ να με συγχωρέσεις...αγκαλίτσα...Σα δυο σύντροφοι»⁷⁴.

2.4 Φόβος

Στο *Γάλα*, οι ήρωες μετουσιώνουν τον φόβο τους σε πεισματική άρνηση ή τυφλή παραδοχή της πραγματικότητας, ανάλογα με τα ψυχικά τους αποθέματα και τη δύναμη που τους έχει απομείνει για να τερματίσουν πια αυτό το επίπονο ταξίδι του τρόμου. Ο Λευτέρης φοβάται και υπενθυμίζει στους γύρω του με κάθε τρόπο ότι είναι ένα αδύναμο και ανυπεράσπιστο παιδί που βρίσκει παρηγοριά μόνο στην αγκαλιά της μάνας, αφού η μοίρα του αρνήθηκε ακόμη και το γάλα της⁷⁵. Ο Αντώνης έκανε τον φόβο του σίδερο και οχύρωσε την πληγωμένη του καρδιά, αφήνοντας απ' έξω ό,τι τον φοβίζει και του θυμίζει το παρελθόν⁷⁶. Η μάνα φοβάται τα πάντα, φοβάται για τα παιδιά της, φοβάται ότι θα καταστραφούν, φοβάται τους «άλλους» και ξέρει ότι ο φόβος είναι η πηγή όλων των δεινών της ζωής της, αφού «κανείς δεν είναι κακός... μονάχοι άνθρωποι είμαστε...και φοβισμένοι»⁷⁷. Δεν αντέχει αυτή την

⁷⁰ Κατσικονούρης, ό.π. σελ.24-25.

⁷¹ Κατσικονούρης, ό.π. σελ.59.

⁷² Κατσικονούρης, ό.π. σελ.47.

⁷³ Κατσικονούρης, ό.π. σελ.48.

⁷⁴ Κατσικονούρης, ό.π. σελ.59.

⁷⁵ Κατσικονούρης, Β. 2006. *Το Γάλα*, Αθήνα: Κέδρος, σελ.47, «...είναι πιο καλά να σ' αγαπάνε...πιο σωστό μου φαίνεται», σελ.90-91.

⁷⁶ Κατσικονούρης, ό.π. σελ.107.

⁷⁷ Κατσικονούρης, ό.π. σελ.103.

απόγνωση και, όταν πια ο φόβος υποχωρεί, η πατρίδα, οι ρίζες, η οικογένεια και ο προορισμός φαίνονται καθαρά μπροστά της, σε ένα μονοπάτι ουράνιο, πέρα από αυτή τη ζωή, που την πλήγωσε και την εγκατέλειψε μόνη και φοβισμένη. Και οι τρεις ψάχνουν αυτό το χέρι που θα τους τραβήξει μακριά και θα τους καταστήσει άξιους να φτιάξουν το δικό τους «ξύλινο σπίτι μέσα στα δέντρα», ασφαλείς και δυνατοί, να γελούν ενάντια σε όλες τις τρικυμίες της ζωής⁷⁸. Η Δέσποινα, στους *Αγνοούμενους*, έχει αφιερώσει ολόκληρη τη ζωή της στην εύρεση του αγνοούμενου αδερφού και ακολουθεί αυτόν τον δρόμο εντελώς μόνη, πιστή στο χρέος της και στον όρκο-κατάρα προς τη μάνα, πεπεισμένη ότι κάποτε θα τον βρει. Νιώθει έρημη, «ξένη» μεταξύ των «άλλων» και φοβάται ότι το χρέος της αυτό θα τη συνθλίψει. Η σκέψη ότι δεν θα βρει ποτέ «ελαφράδα... γλύκα... ανακούφιση»⁷⁹, την αφήνει έντρομη και ανυπεράσπιστη μπροστά στη μνήμη. Οι ήρωες του Κατσικονούρη φοβούνται να επικοινωνήσουν με την αλήθεια τους, να σταθούν όρθιοι απέναντι στον ίδιο τους τον εαυτό, για να καταφέρουν στη συνέχεια να σπάσουν τα δεσμά της μοναξιάς και να συνδεθούν ψυχικά με τους γύρω τους, και παραδέχονται ότι «δεν υπάρχει πιο εκκωφαντικό πράγμα από τον τρόμο»⁸⁰.

Ο φόβος της απώλειας είναι η πηγή της απόγνωσης για τους ήρωες, είτε την προκαλούν οι ίδιοι, είτε βιώνουν την εγκατάλειψη. Ο πατέρας του Ορφέα εκλιπαρεί τον αδερφό του να μην του πάρει τον γιο μακριά, αφού θα απομείνει μόνος και το παιδί του απλά «θα μου κλείσει τα μάτια...»⁸¹. Μπορεί να κατηγορήσει μόνο τη μοίρα για τον φόβο που νιώθει και προσπαθεί, σαν τη Ρήνα στο *Γάλα* και την Γυναίκα στο *Μπουφάν της Χάρλεϋ*, να σταματήσει την τρελή πορεία αυτής της ανεξέλεγκτης μοτοσικλέτας προς τον ουρανό, που μπορεί να επιφέρει ελευθερία και λύτρωση από τον τρόμο⁸², αλλά θα τους στερήσει τα παιδιά τους για πάντα. Ο Δημήτρης είναι και αυτός ένας γονιός βαθιά τραυματισμένος και νιώθει ανεπαρκής, αφού έχει ήδη βιώσει την εγκατάλειψη της γυναίκας του, η οποία «...έφυγε. Έτσι το θέλησε... αυτή μάλλον κάτι παραπάνω θα χρειαζότανε»⁸³. Η Μαρίνα καταρρέει ψυχολογικά, αφού δεν αντέχει τη μοναξιά της εγκατάλειψης, και, όταν ο Δημήτρης ετοιμάζεται να φύγει για την Αυστραλία, μένει μόνη και αδύναμη να βρει τον δρόμο για το μικρό χαμηλό σπιτάκι που «μοσχομυρίζει» ευτυχία. Όλοι οι ήρωες νιώθουν μετέωροι και συνειδητοποιούν ότι «κανείς δεν θα σε ακολουθήσει κι εσένα... κοίτα πίσω σου, κανείς δεν έρχεται»⁸⁴ και απεγνωσμένοι ρίχνονται στην μάχη με τη μοίρα τους.

⁷⁸ Κατσικονούρης, ό.π. σελ.114-115.

⁷⁹ Κατσικονούρης, Β. 2008. *Οι Αγνοούμενοι (Μια ενδιαφέρουσα ζωή)*, Αθήνα: Κέδρος, σελ.64-65.

⁸⁰ Κατσικονούρης, ό.π. σελ.78.

⁸¹ Κατσικονούρης, Β. 2016, *Καγκουρό*, Αθήνα: Εκδόσεις Σοκόλη, σελ.38.

⁸² Κατσικονούρης, Β. 2022, *Μονόλογοι: Το μπουφάν της Χάρλεϋ ή Πάλι καλά... & Ο Μάκης*, σελ.27.

⁸³ Κατσικονούρης, Β. 2016, *Καγκουρό*, Αθήνα: Εκδόσεις Σοκόλη, σελ.45.

⁸⁴ Κατσικονούρης, ό.π. σελ.66.

Η Γυναίκα στο *Μπουφάν της Χάρλεϋ* δεν έχει και πολλά να φοβάται για το μέλλον, αφού ό,τι πιο πολύτιμο για εκείνη, το έχασε μέσα σε λίγα λεπτά. Τρέμει όμως μη λησμονήσει τον γιο της και δεν προλάβει να του εξηγήσει τι πραγματικά συνέβαινε στη ζωή και την ψυχή της. Προσπαθεί απεγνωσμένα να περισώσει τη μνήμη του και για εκείνη, η μυρωδιά από το ματωμένο του μπουφάν είναι πολυτιμότερη απ' όλες τις αισθήσεις και δεν φοβάται ούτε τα μάτια να της βγάλουν⁸⁵. Ο μεγαλύτερός της φόβος είναι ο ενδεχόμενος πόνος του παιδιού της, γι' αυτόν τον λόγο εύχεται «να μην πόνεσε, σαν πουλί να έφυγε... να μη φοβήθηκε αυτό, εδώ βλέπεις δεν το χώραγε ο τόπος, το στένευε»⁸⁶. Αυτός ο φόβος των μανάδων για τα ευάλωτα παιδιά τους που η κοινωνία τα βάζει στο περιθώριο κινεί και τη ζωή της Ρήνας που προσφέρει το γάλα της, δίχως σκέψη, στον ανυπεράσπιστο Λευτέρη, κι ας μην είναι πια μωρό, αλλά και σε κάθε Άγνωστο Στρατιώτη για να απαλύνει τον πόνο της ψυχής του, κρατώντας μακριά τα άσπρα χέρια.

Ο Παππούς στον *Μάκη* φοβάται πολύ, σαν τον γιο της Γυναίκας που καβάλησε τη Χάρλεϋ και χύθηκε στην κούρσα ταχύτητας με τη μοίρα, και αντισταθμίζει τον τρόμο του επιλέγοντας ο ίδιος τον θάνατό του, γρήγορο και ανώδυνο, όχι μοναχικό, βασανιστικό και επίπονο. Δεν μπορεί να καταλάβει τον λόγο που όλοι τον παραπέταξαν και θέλει να παίξει και εκείνος νεραντζοπόλεμο, και ας ενοχλούνται κάποιοι⁸⁷. Για αυτόν τον λόγο φέρεται σαν κακομαθημένο παιδί, προσπαθεί με κάθε ευκαιρία, σαν τον Λευτέρη στο *Γάλα*, να τους χαλάει το βόλεμα και να τραβάει την προσοχή τους, λέει χοντράδες, ενοχλεί και φωνάζει, αλλά μάταια. Φοβάται ότι δεν θα προλάβει να κάνει αυτό το ταξίδι που τόσο ποθεί με τον γιο του. Τρέμει στην ιδέα ότι για να τον ξεφορτωθούν θα τον κλείσουν στο γηροκομείο, ότι έχει στηθεί εις βάρος του μια πλεκτάνη που θα τον παγιδεύει και θα πεθάνει χωρίς οξυγόνο, εγκλωβισμένος στο κελί μιας φυλακής, ενός νοσοκομείου ή ενός ψυχιατρείου. Και ο φόβος του μαλακώνει, άμα σκεφτεί ότι με τον θάνατό του θα επιλέξει την ελευθερία του και θα καταφέρει επιτέλους να χαμογελάσει σε αυτή την παλιοζωή που τον εξευτέλισε.

⁸⁵ Κατσικονούρης, Β. 2022, *Μονόλογοι: Το μπουφάν της Χάρλεϋ ή Πάλι καλά... & Ο Μάκης*, σελ.24.

⁸⁶ Κατσικονούρης, ό.π. σελ.27.

⁸⁷ Κατσικονούρης, ό.π. σελ.50.

2.5 Απόπειρα αληθινής επικοινωνίας

Ο Λευτέρης ποθεί, όσο τίποτα άλλο, να τον σεβαστούν και τα τον ακούσουν αφού ξέρει ότι είναι ένας «βραχνάς» για τους γύρω του. Όλο κάτι θέλουν από εκείνον και αυτός είναι ανήμπορος να τους το δώσει και νιώθει ότι τον κοροϊδεύουν, τον απαξιώνουν και τον φοβούνται⁸⁸. Αυτή την αληθινή ψυχική συνάντηση ψάχνει στην Νατάσα, αλλά, μόλις βλέπει ότι και εκείνη τον υποτιμά και τον φοβάται, τα φαντάσματα τον κάνουν πάλι εκείνο το στιγματισμένο παιδί, το τρελό, το απροσάρμοστο, το επικίνδυνο, που ανταποκρίνεται στον μόνο ρόλο που γνωρίζει καλύτερα, του ψυχασθενή μετανάστη που όλοι σιχαίνονται και θέλουν να ξεφορτωθούν⁸⁹.

Η Μίνα, στους *Αγνοούμενους*, συνειδητοποιεί ότι «εμάς δε μας γυρεύει να μας βρει κανείς»⁹⁰ και αυτό την κάνει να τρέμει από τον φόβο και να παραιτείται. Δεν αντέχει να «βιάζεται να προλάβει αυτό τον κόσμο που τρέχει προς τα μπρος»⁹¹ και συνειδητοποιεί ότι συντηρεί μια συμβατική σχέση με τον άντρα της, χωρίς ουσιαστική ψυχική επικοινωνία. Δεν έχει σημασία «απλώς να περνάμε καλά... να κάνουμε ωραία πράγματα μαζί», αφού η ζωή τους μοιάζει «σα να προσπαθούμε να ξεφύγουμε από κάτι», αναγνωρίζοντας τελικά ότι αποφεύγουν ο ένας τον άλλον⁹². Αυτή την αβάσταχτη μοναξιά, μέσα στην αυταπάτη της συντροφικότητας, την γνωρίζει πολύ καλά και ο Παππούς, αφού αναγνωρίζει τους συναισθηματικά βολεμένους ανθρώπους, πίσω από ένα «ενδιαφέρον παρόν» και την προσμονή ενός μέλλοντος κενού και ανούσιου. Οι ήρωες του Κατσικονούρη ψάχνουν μια σανίδα σωτηρίας για να σώσουν την αυτοεκτίμησή τους, να νιώσουν ότι κάποιος τους περιμένει και ενδιαφέρεται και δεν τους ανέχονται απλά επειδή «η δική τους συμπεριφορά είναι πάντα λάθος»⁹³.

Αυτή η ψυχική μοναξιά τρομάζει τον Ορφέα που βίωσε την εγκατάλειψη της μάνας και πανικοβάλλει τον πατέρα του που τώρα καλείται να χάσει τον γιο του που θα φύγει για την Αυστραλία. Μένουν και οι δύο μόνοι να ψάχνουν μάτια σε μια φωτογραφία ένα σημείο αναφοράς, τη συναισθηματική ασφάλεια που τους λείπει, ενώ παλεύουν να λησμονήσουν ότι την χρειάζονται. Τελικά ο Ορφέας δεν άντεξε το βάρος από τις «πέτρες» της μοναξιάς και έψαξε να βρει «κάτι, κάποιον να τον ξαλαφρώσει». Στην αναζήτηση αυτής της αληθινής επικοινωνίας και κατανόησης αφιέρωσε τη ζωή της η Δέσποινα, αφού είχε συνειδητοποιήσει από νωρίς ότι «εμείς είμαστε οι *Αγνοούμενοι*» και στέκεται υπομονετικά στην άκρη της ζωής,

⁸⁸ Κατσικονούρης, Β. 2006. *Το Γάλα*, Αθήνα: Κέδρος, σελ.81.

⁸⁹ Κατσικονούρης, ό.π. σελ.86-87.

⁹⁰ Κατσικονούρης, Β. 2008. *Οι Αγνοούμενοι (Μια ενδιαφέρουσα ζωή)*, Αθήνα: Κέδρος, σελ.86.

⁹¹ Κατσικονούρης, ό.π. σελ.88.

⁹² Κατσικονούρης, ό.π. σελ.51-52.

⁹³ Κατσικονούρης, Β. 2022, *Μονόλογοι: Το μπουφάν της Χάρλεϋ ή Πάλι καλά... & Ο Μάκης*, σελ.43-44.

κρατώντας μια φωτογραφία της μνήμης, ελπίζοντας ότι κάποιος θα τη δει και θα την πάρει από το χέρι να ανοίξουν μαζί την πόρτα της αληθινής ζωής⁹⁴. Η πέτρα της ψυχής τους, όμως, παρέμεινε απροσπέλαστη και εντελώς ξερή από το νερό, που μόνο η συγκίνηση της αληθινής ψυχικής επαφής μπορεί να την κάνει να αναβλύσει⁹⁵.

Το μπουφάν της Χάρλεϋ είναι το έργο στο οποίο η δίψα για μια δεύτερη ευκαιρία ψυχικής μέθεξης παίρνει τη μορφή απολογίας από την Γυναίκα, για όσα έκανε ή παρέλειψε, για όσα αγνοούσε και για όσα είπε ή κράτησε μέσα της. Νιώθει ότι έχει «στριμώξει» τον γιο της σε μια ψευδαίσθηση συζήτησης και είναι αποφασισμένη να του εξομολογηθεί τα πάντα και να πάρει τις απαντήσεις που στερήθηκε όλη της τη ζωή⁹⁶. Στο άδειο σκοτεινό δωμάτιο έξω από το οποίο πέρασε της ζωής της, περιμένοντας να βγει κάποιος και να την τραβήξει, βρίσκεται τώρα ο γιος της, που θα την ακούσει έστω για μια φορά⁹⁷. Ευχαριστεί τον εύζωνα που την αφήνει να μιλάει, αφού δεν έχει πού αλλού να στραφεί και ψάχνει κάπου να ανήκει «σα μάννα... σαν κοπέλα»⁹⁸. Οι ήρωες του Κατσικονούρη κάνουν μια έκκληση στους δικούς τους ανθρώπους να τους ακούσουν, να ζητήσουν τη συγχώρεσή τους και τους ικετεύουν για την αποδοχή και την αγάπη τους⁹⁹. Η μοναξιά τους έχει εξουθενώσει, αφού παλεύουν χωρίς αντίπαλο, ως μοναδικοί ηττημένοι σε αυτή τη μάχη με τη μοίρα. Οι ήρωες αυτοί, αποκαμωμένοι από την πάλη με το πεπρωμένο, αναζητούν αυτό το «τώρα» που θα μπορέσουν να νιώσουν μια ανθρώπινη ανάσα κοντά στη δική τους, να συναντήσουν ένα βλέμμα που θα τους κοιτά στα μάτια χωρίς φόβο και να νιώσουν τη ζεστασιά ενός αγγίγματος, που θα ζεστάνει την ψυχή τους και θα την κάνει να ξεκουραστεί.

⁹⁴ Κατσικονούρης, Β. 2008, *Οι Αγνοούμενοι (Μια ενδιαφέρουσα ζωή)*, Αθήνα: Κέδρος, σελ.86,90.

⁹⁵ Κατσικονούρης, Β. 2016, *Καγκουρό*, Αθήνα: Εκδόσεις Σοκόλη, σελ.69.

⁹⁶ Κατσικονούρης, Β. 2022, *Μονόλογοι: Το μπουφάν της Χάρλεϋ ή Πάλι καλά... & Ο Μάκης*, σελ.20.

⁹⁷ Κατσικονούρης, ό.π. σελ.16 «Τώρα δεν μπορείς να φεύγεις όποτε σου μιλάω, ούτε να καβαλάς τη Χάρλεϋ να τρέχεις σαν παλαβός στους δρόμους» .

⁹⁸ Κατσικονούρης, ό.π. σελ.28.

⁹⁹ Κατσικονούρης, ό.π. σελ.49. «Αρκεί να τους βρω, να τους μιλήσω».

Κεφάλαιο 3

Μοτίβο 2: Ήττα

Το γεγονός που προσδίδει τραγικότητα στους ήρωες του Κατσικονούρη είναι η αμφιταλάντευσή τους στην αντίσταση ή στην παραδοχή της ήττας από την ίδια τη ζωή. Αυτοί οι χαρακτήρες αισθάνονται άλλοτε «παραιτημένοι» και άλλοτε «παρατημένοι» από την ελπίδα, την ευτυχία, την αποδοχή, την αγάπη, τη φροντίδα, τη συντροφικότητα, την επιτυχία και τη νεότητα, «απόμαχοι» της ίδιας τους της ζωής, βιώνουν μια προσωπική και συλλογική ματαιώση¹⁰⁰. Συνειδητοποιούν ότι είναι ανίσχυροι μπροστά σε αυτό το «θηρίο» που λέγεται μοίρα, αλλά το κάνουν με συναίσθηση και αξιοπρέπεια. Δεν παραιτούνται από τη ζωή, συνειδητοποιούν το μεγαλείο και την αξία της και νιώθουν ότι οφείλουν να τη σέβονται. Η αίσθηση όμως ότι ο χρόνος τους στερεύει, τους κάνει ανυπόμονους, σπασμωδικούς και απρόσεκτους στην προσπάθεια διεκδίκησης της αλήθειας τους, παίρνοντας το ρίσκο τις «ανώμαλης προσγείωσης» ή ακόμη και της «συντριβής» των ονείρων και των προσδοκιών τους. Δεν διστάζουν να ριχτούν στη μάχη για λογαριασμό όλων όσων τους περιστοιχίζουν, όσων αγαπούν, αλλά ακόμη και όσων τους πλήγωσαν ή τους πρόδωσαν. Η αλήθεια για αυτούς δεν είναι απλά ένα έπαθλο που πρέπει να κερδίσουν, είναι πηγή ζωής, είναι χρέος και εκπλήρωση του λόγου για τον οποίον υπάρχουν.

Όλοι οι ήρωες του Κατσικονούρη κοιτούν τη ματαιότητα στα μάτια, την πλησιάζουν, την περιεργάζονται και προσπαθούν να την αντιμετωπίσουν, μετρώντας τις πληγές και τις απώλειες της ζωής τους. Ο Λευτέρης στο *Γάλα* ξέρει πολύ καλά ότι αποτελεί βάρος στην οικογένειά του, για το οποίο όμως δεν είναι υπεύθυνος και υπομένει τα πάντα σαν ένα «ρετάλι» ανθρώπινο, ένα «υπόλοιπο» ψυχής που όλοι παλεύουν να κουβαλήσουν και να ανεχτούν¹⁰¹. Έχει επίγνωση ότι «δε δουλεύει σωστά» και πρέπει μόνο να σκύβει και να υπομένει ό,τι κι αν η ζωή του φέρει¹⁰². Η Δέσποινα στους *Αγνοούμενους* δεν θέλει να κουράζει τους γύρω της και μονολογεί αυτό το «πρέπει» που την στοιχειώνει και την κρατά δέσμια του χρέους προς τη μάνα και τον αδερφό της¹⁰³. Ο Ορφέας παλεύει να πείσει τον ίδιο του τον εαυτό ότι η ελπίδα για μια καλύτερη ζωή υπάρχει στην Αυστραλία, αλλά ενδόμυχα γνωρίζει

¹⁰⁰ Κατσικονούρης, Β. 2022, Μονόλογοι: *Το μπουφάν της Χάρλεϋ ή Πάλι καλά... & Ο Μάκης*, Αθήνα: Εκδόσεις Σοκόλη, σελ.37-38.

¹⁰¹ Κατσικονούρης, Β. 2006. *Το Γάλα*, Αθήνα: Κέδρος, σελ.96

¹⁰² ό.π. σελ.81.

¹⁰³ Κατσικονούρης, Β. 2008. *Οι Αγνοούμενοι*, Αθήνα: Κέδρος, σελ.33.

ότι όπου και να κρυφτεί, θα κουβαλάει πάντα μέσα του τα στοιχεία του παρελθόντος κι αυτό θα τον πνίγει¹⁰⁴. Η Γυναίκα στο *Μπουφάν της Χάρλεϋ* γνωρίζει ότι αυτός ο κόσμος την χώρεσε, επειδή μπόρεσε να παραδεχτεί την ήττα της και να πει «πάλι καλά»,¹⁰⁵ και ο Παππούς στον *Μάκη* είναι διατεθειμένος να βουλιάξει στον πάτο συντετριμμένος από τη ζωή, αλλά ελεύθερος και λυτρωμένος από τη ματαιότητά της¹⁰⁶.

3.1 Αναζήτηση ευτυχίας

Ο Λευτέρης στο *Γάλα* αποζητά απαντήσεις σε ένα ανώτερο ον, το οποίο δεν μπορεί να αντιληφθεί και το ανάγει στην ευτυχία που βιώνει κανείς όταν ζει μια αληθινή στιγμή¹⁰⁷. Κανείς δεν τον καταλαβαίνει και κανείς δεν τον αποδέχτηκε ποτέ για αυτό που είναι, αφού «όποτε λέω σε κάποιον ότι δε μ' αγαπάει κανείς, ή μου λέει να μη σκέφτομαι ή με στέλνει σε κάποιον άλλο»¹⁰⁸. Βρίσκει μόνος του την απάντηση στις παιδικές αναμνήσεις του, τις οποίες επαναλαμβάνει σαν παρηγοριά, σαν μοιρολόι, σαν προσευχή, σαν νανούρισμα για να μπορέσει να γαληνέψει την ψυχή του, ακολουθώντας σαν παιδί την πορεία της μπάλας στα πόδια του Παραστάτωφ που μπαίνει στο τέρμα, για να φαντασιωθεί την εμπειρία της νίκης¹⁰⁹.

Στην ίδια παιδική αθωότητα βρίσκει καταφύγιο και ο Πέτρος στους *Αγνοούμενους*, αφού μόνο αυτή θα του δώσει στιγμές ευτυχίας και θα αφεθεί να παίξει ανέμελα με τη μικρή Εσκιμώα που εκδίωξε βίαια, μαζί με τα όνειρά του για μια ευτυχισμένη ζωή. Η «ενδιαφέρουσα ζωή» που έχουν επιλέξει με την Μίνα τους πνίγει και, ενώ προσπαθούν να το αρνηθούν, ψάχνουν διέξοδο σε μια αληθινή ανάμνηση. Γνωρίζουν πως η λαχτάρα για την αληθινή ευτυχία τους εγκατέλειψε, μόλις επέλεξαν τα «ψυχολογικά δεκανίκια»¹¹⁰, προσπαθώντας να αγνοήσουν την σαθρή μεταξύ τους σχέση και απαρνήθηκαν την αλήθεια. Τις ίδιες χρωματιστές φυσαλίδες που βλέπει η Μίνα στο όνειρό της λαχταρούν όλοι οι ήρωες του *Κατσικονούρη*, που θα τους παρασύρουν σε ένα ατέλειωτο κυνηγητό, σε ένα αθώο παιχνίδι γεμάτο αγνότητα και ευτυχία, χωρίς να σπάνε και να διαλύονται, χωρίς την αγωνιώδη αναζήτηση μιας αρχής και την απειλή του επερχόμενου τέλους.

¹⁰⁴ Κατσικονούρης, Β. 2016, *Καγκουρό*, Αθήνα: Εκδόσεις Σοκόλη, σελ.43.

¹⁰⁵ Κατσικονούρης, Β. 2022, *Μονόλογοι: Το μπουφάν της Χάρλεϋ ή Πάλι καλά... & Ο Μάκης*, Αθήνα: Εκδόσεις Σοκόλη, σελ.27.

¹⁰⁶ Κατσικονούρης, ό.π. σελ.58-59.

¹⁰⁷ Κατσικονούρης, Β. 2006. *Το Γάλα*, Αθήνα: Κέδρος, σελ.45.

¹⁰⁸ Κατσικονούρης, ό.π. σελ.47.

¹⁰⁹ Κατσικονούρης, ό.π.σελ.18,46,75,115.

¹¹⁰ Κατσικονούρης, Β. 2008. *Οι Αγνοούμενοι*, Αθήνα: Κέδρος, σελ.87.

Η αναζήτηση μιας καινούριας ζωής κάνει και τη Μαρίνα στο *Καγκουρό* να ονειρεύεται μια άλλη πραγματικότητα, που όμως την τρομάζει και την πανικοβάλλει, ψάχνοντας να βρει μια σταθερά και ένα σημείο αναφοράς στα παιδικά της χρόνια που όλα ήταν απλά και η μικρή αυλή με τη βερικοκιά αρκούσε για να νιώσει ασφαλής και ευτυχισμένη¹¹¹. Η ίδια πραγματικότητα όμως για τον Ορφέα έχει άλλη γεύση, είναι «πικρή και σκουληκιασμένη» και δεν αρκούν οι παιδικές αναμνήσεις για να απαλύνουν τον πόνο της παλιάς ζωής που θέλει να αφήσει πίσω του¹¹². Υπόσχεται στον εαυτό του να μη συμβιβαστεί σε μια πραγματικότητα που θα τον συνθλίψει και να μη γίνει ένας ακόμη αφανής «κάποιος που πρέπει να το κάνει κι αυτό»¹¹³, που οφείλει να αναφωνεί «πάλι καλά», υμνώντας την υποταγή και την καταδίκη σε μια κούφια ζωή¹¹⁴. Κι ενώ ο Ορφέας προσπαθεί να σταματήσει να θυμάται τα παιδικά του χρόνια και να τα ξεορκίσει, η Μαρίνα του υπενθυμίζει ότι εκεί ακριβώς στη «ρίζα» του κρύβεται η αποδοχή και η ασφάλεια που αναζητούν, που, αν αφεθούν να την ανασύρουν, θα τους κάνει δυνατούς και θα τους ηρεμεί πάντα, σε κάθε κρίση. Σε αυτή την μικρή αυλή προσκαλεί η Μαρίνα τον Ορφέα, τον Λευτέρη, τον Πέτρο και τη Δέσποινα για να παίξουν όλοι μαζί μπάλα στο ζεστό τσιμέντο της και να γευτούν τους γλυκούς καρπούς της. Αυτοί οι ήρωες αισθάνονται ότι το νήμα της παιδικότητάς τους κόπηκε απότομα και προσπαθούν μάταια με το «μικρό παιδικό τους χέρι», μέσα σε ανασφάλεια και τύψεις, να σβήσουν τα ανεξίτηλα σημάδια των αναμνήσεών τους και να διαμορφώσουν ένα μέλλον, χωρίς παρελθόν¹¹⁵.

Τη συνειδητοποίηση της ματαιότητας της ανθρώπινης ύπαρξης βιώνει με καρτερικότητα, στο αγνό και απαίδευτο μυαλό της, και η «Άγνωστη Μάνα» μπροστά στο μνημείο ενός εύζωνα που ουσιαστικά είναι το μνήμα του ίδιου της του παιδιού. Υπερασπίζεται τη μάταιη ζωή και τις επιλογές της, σα να θέλει να ζυγίσει την αληθινή και την επίπλαστη ευτυχία και το αποτέλεσμα να είναι αυτό το «πάλι καλά»¹¹⁶ που το επαναλαμβάνει αρκετές φορές μέσα στο έργο, σαν να είναι το απόσταγμα της γνώσης και της εμπειρίας που αποκόμισε ως κοπέλα και ως μάνα¹¹⁷. Αναζητά αυτή τη στιγμιαία ευτυχία που φέρνει η αληθινή ανάμνηση μιας μυρωδιάς και μιας γεύσης, ένα άγγιγμα ή δύο ματιές, συνυφασμένες με καίριες στιγμές της ζωής της που της φέρνουν δάκρυα στα μάτια¹¹⁸. Αυτοί οι δυο μαζί, η Γυναίκα κι ο Παππούς, ανήκουν σε μια άλλη παλαιότερη γενιά και λειτουργούν σαν προστάτες, σαν γονείς των ηρώων στο *Γάλα*, τους *Αγνοούμενους* και το *Καγκουρό*, οι

¹¹¹ Κατσικονούρης, Β. 2016, *Καγκουρό*, Αθήνα: Εκδόσεις Σοκόλη, σελ.26.

¹¹² Κατσικονούρης, ό.π. σελ.25-26.

¹¹³ Κατσικονούρης, ό.π. σελ.18.

¹¹⁴ Κατσικονούρης, ό.π. σελ.20.

¹¹⁵ Κατσικονούρης, Β. 2008. *Οι Αγνοούμενοι*, Αθήνα: Κέδρος, σελ.68-69.

¹¹⁶ Κατσικονούρης, Β. 2022, *Μονόλογοι: Το μπουφάν της Χάρλεϋ ή Πάλι καλά... & Ο Μάκης*, Αθήνα: Εκδόσεις Σοκόλη, σελ.19,20,27,30.

¹¹⁷ Κατσικονούρης, ό.π. σελ.19,20,28.

¹¹⁸ Κατσικονούρης, ό.π. σελ.19,25.

οποίοι χρεώθηκαν τα λάθη τους και τα πλήρωσαν με το ακριβότερα τίμημα, χάνοντας τη ζωή ή την ψυχή των παιδιών τους. Η μοίρα τους αγνόησε επιδεικτικά, καταδικασμένους στην αέναη αναζήτησή μιας ελπίδας. Αυτοί όμως αντιστέκονται στην ματαιότητα και κοιτούν από το παράθυρο της ζωής τους την εποχή που ζούσαν σαν νέοι, σαν κοπέλα και σαν σύντροφος, αναζητώντας αυτή τη μυρωδιά και τη γεύση που θα τους θυμίσει πώς είναι να βιώνεις τη ζωή με όλες τις ανθρώπινες αισθήσεις¹¹⁹. Αυτές οι αναμνήσεις δίνουν νόημα στη ζωή του Παππού, που ονειρεύεται δυο-τρεις μέρες με τον γιο του στη Βάθρα, να ζήσουν ξανά την καθαρότητα της αληθινής ψυχικής επικοινωνίας που αρκεί μονάχα να κοιτούν το νερό και να μοιράζονται την καθαρότητα της ψυχής τους¹²⁰. Η Γυναίκα κι ο Παππούς ψάχνουν τους γιους και την κόρη τους, στον Λευτέρη, στον Ορφέα και στη Δέσποινα για να τους πάνε εκείνη την εκδρομή που τους υποσχέθηκαν, αλλά δεν κατάφεραν ποτέ, και να τους δείξουν πώς είναι απλά να σε αγαπούν, χωρίς χρέη, όρκους κι ανταλλάγματα, χωρίς υποσχέσεις που δεν πρόκειται να τηρηθούν ποτέ.

3.2 Απόπειρα απόδρασης

Οι ήρωες του Κατσικονούρη, στην προσπάθειά τους να δραπετεύσουν από τη ματαιότητα, τολμούν, θολωμένοι από την απογοήτευση, μια ύστατη απόπειρα. Η σπασμωδική αυτή εκτίναξη προς την αγάπη και την ευτυχία είναι μια αντίδραση που πηγάζει από την παραδοχή της ήττας τους από τη μοίρα και αποτελεί μια κίνηση αυτοπροστασίας κι επιβίωσης μπροστά στην επερχόμενη συντριβή. Η ψευδαίσθηση της ευτυχίας βρίσκεται για τον Λευτέρη μόνο στο στήθος της μάνας, όπου το «μαλακό» του γαληνεύει την ψυχή. Αυτή τη γαλήνη αναζητά και στην αγκαλιά της Νατάσας, αλλά η καρδιά του δεν ξέρει ούτε να αγαπά ούτε να αγαπιέται και με μια «άγαρμπη» κίνηση συνθλίβει ολόκληρη την οικογένειά του. Ο σχιζοφρενής ποθεί μονάχα να ξεχάσει πόσο λαχταρά τη ζωή, αλλά οι άλλοι όλο κάτι θέλουν από αυτόν που εκείνος αδυνατεί να τους το προσφέρει. Σε αυτή ακριβώς την κορύφωση του πόνου του, ο Λευτέρης αποπειράται να διεκδικήσει μόνος του αυτό που του λείπει στο γυμνό στήθος της Νατάσας, αναστρέφοντας την επίπλαστη ασφάλεια και ισορροπία για την οποία η μάνα του θυσίασε τη ζωή της.

Από μια κενή «ενδιαφέρουσα ζωή» προσπαθεί να δραπετεύσει και η Μίνα στους *Αγνοούμενους*, ενώ αντίθετα, ο Αντώνης στο *Γάλα* ποθεί όσο τίποτα άλλο να την κατακτήσει, αυταπατώμενος ότι ο γάμος του θα είναι το διαβατήριό στην ευτυχία. Η Μίνα, όσο κι αν

¹¹⁹ Κατσικονούρης, Β. 2022, Μονόλογοι: *Το μπουφάν της Χάρλεϋ ή Πάλι καλά...* & *Ο Μάκης*, Αθήνα: Εκδόσεις Σοκόλη, σελ.19.

¹²⁰ Κατσικονούρης, ό.π. σελ.44-45.

αντιστέκεται στη συνειδητοποίηση της ματαιότητας, δεν μπορεί παρά να ακολουθήσει τη λάμψη που η αδερφή της δημιούργησε σαν βεγγαλικό κι ως Αντιγόνη πια, να απαρνηθεί όσα την βάραιναν και να αφεθεί στην αγκαλιά του αδερφού της να την σκεπάσει με το μαντήλι της μάνας¹²¹. Ακόμη και ο Αντώνης, την ύστατη στιγμή που παραδίδει τον αδερφό του στον «βωμό» του ψυχιατρείου, ψελλίζει στη γλώσσα που τόσο σιχαίνεται την τελευταία του συγνώμη. Η «σφαίρα» της Μαρίνας, λόγω της επικείμενης αναχώρησής της για τη Νέα Υόρκη, βρίσκει τον Ορφέα στον αέρα, όταν έχει κάνει, σαν το καγκουρό, το μεγαλύτερο άλμα του, για να του υπενθυμίσει ότι η μοίρα κινεί τα ηνία της ζωής του και όχι εκείνος. Κι έτσι, τα «πρέπει» και τα «θέλω» των ηρώων του Κατσικονούρη συγκρούονται στον αέρα με την πραγματικότητα της μοναξιάς και του συμβιβασμού, που τους βρίσκει ψηλά, στην ύστατη απογείωση της ζωής τους και τους συντρίβει στο απόγειο της συνειδητοποίησης της ματαιότητάς της ύπαρξής τους.

Η Γυναίκα στο *Μπουφάν της Χάρλεϋ* ξέρει πολύ καλά τον πόνο αυτής της σφαίρας, αφού το ίδιο της το παιδί τραυματίστηκε θανάσιμα, μόλις εισέπνευσε τον αέρα της ελευθερίας. Εύχεται να μη φοβήθηκε ο γιος της να πετάξει ψηλά σαν το πουλί¹²², σαν τον Ορφέα στο *Καγκουρό*, ο οποίος χτυπήθηκε όταν αποφάσισε να πετάξει στο όνειρό του στην Αυστραλία. Ακόμη κι ο Παππούς επιχειρεί αυτό το ύστατο άλμα στην ελπίδα και το κάνει με τόσο θόρυβο για να τον ακούσουν όλες οι γενιές, για να τιμήσει πρώτα από όλα τη δική του και να δώσει ένα μήνυμα στις επόμενες, ότι η εξορία συνυπάρχει με την ελευθερία στο εδώ και τώρα. Η Γυναίκα μαζί με τον Παππού υπόσχονται στα παιδιά τους ότι θα τους αφήσουν να κάνουν ό,τι θέλουν, αρκεί να τους συγχωρέσουν. Ορκίζονται ότι οι λέξεις δεν θα τους πονάνε πια στην ψυχή και θα οδηγήσουν την Χάρλεϋ της μοίρας τους μακριά από την ματαιότητα, την απώλεια και τον θάνατο, ψηλά στον ουρανό χωρίς αγωνία και πόνο.

3.3 Συμβιβασμός - Υποταγή

Με αυτές τις πεποιθήσεις βαθιά ριζωμένες μέσα τους, οι ήρωες του Κατσικονούρη επιχειρούν το μεγαλύτερο άλμα της ζωής τους, την εκτόξευση στην ευτυχία, απλά για να φτάσουν ψηλά, έστω και στιγμιαία και να δείξουν και στους υπόλοιπους ότι μπορούν να πετάξουν¹²³. Η λεπτή γραμμή που χωρίζει τον συμβιβασμό και την υποταγή από την ελευθερία δεν απέχει και τόσο πολύ, αφού όλα τα έργα του συγγραφέα μας κάνουν να αναρωτιόμαστε αν τελικά έχασε περισσότερα αυτός που υπέμεινε το βάρος της μοίρας, «απολαμβάνοντας» τον

¹²¹ Κατσικονούρης, Β. 2008. *Οι Αγνωσμένοι*, Αθήνα: Κέδρος, σελ.88-90.

¹²² Κατσικονούρης, Β. 2022, *Μονόλογοι: Το μπουφάν της Χάρλεϋ ή Πάλι καλά... & Ο Μάκης*, Αθήνα: Εκδόσεις Σοκόλη, σελ.27.

¹²³ Κατσικονούρης, Β. 2016, *Καγκουρό*, Αθήνα: Εκδόσεις Σοκόλη, σελ.10.

συμβιβασμό και τη μετριότητα, ή αυτός που αποπειράθηκε να το αποτινάξει, προσπαθώντας να γιατρέψει τις πληγές της επιλογής του. Αυτή η επιταγή της ζωής να συμβιβαστούν κάνει τους ήρωες να χάνουν την υπομονή και τη λογική τους και να αντιστέκονται σε μια ζωή χωρίς πνοή, κενή και βολική, προσπαθώντας να γράψουν τη δική τους ιστορία κι όχι αυτή που τους υπαγορεύει η μοίρα.

Η «ενδιαφέρουσα ζωή» που οι άλλοι προσπαθούν να χτίσουν για τον Λευτέρη «δεν έχει και πολύ ενδιαφέρον τελικά», αφού τα τραύματά του δεν τον αφήνουν «να πάρει μπρος». Όσο κι αν προσπαθεί να υποταχτεί, όσα «ορίστε», «δεν άκουσα», «πώς είπατε παρακαλώ»¹²⁴ και να προσπαθήσει να αρθρώσει, βιώνει πάντα μια σχάση ανάμεσα στο θέλω και το πρέπει, στη λογική και το συναίσθημα, στο τώρα και το πριν, αρνούμενος πεισματικά να ακρωτηριάσει το απόστημα του παρελθόντος του. Η ίδια η ζωή τον κοροϊδεύει αποκάλυπτα και στο πρόσωπο της Νατάσας βλέπει τον φόβο και την αηδία που εισπράττει από όλους όσοι τον αντιμετωπίζουν σαν ελαττωματικό και θέλουν να τον ξαναφτιάξουν από την αρχή.

Αντίθετα, ο Δημήτρης στο *Καγκουρό* είναι ο ήρωας που προτείνει ξεκάθαρα στον γιο του τον δρόμο του συμβιβασμού. Τον ακολουθήσε κι εκείνος, αφού «έπρεπε να γυρίσει να φροντίσει» τον άρρωστο πατέρα του, να συμβιβαστεί ως ένας απλός φιλόλογος και να καταντήσει ένας «κωλόγερος». Ο Ορφέας, όσο κι αν παλεύει να ξεφύγει από αυτό το μονοπάτι, καταλήγει να κάνει τις επιλογές που σιχάινεται. Αποφασίζει να θυσιάσει κι εκείνος τη ζωή του για την επιτυχία και την ευτυχία της Μαρίνας, αφού «κάποιος έπρεπε να το κάνει» και να ακολουθήσει την πορεία ενός φουκαρά που όλοι περιφρονούν¹²⁵. Καταρρέει μπροστά στην ανικανότητά να ορθώσει ανάστημα και να επιλέξει τον δρόμο που του αξίζει, αφού πρέπει να τους κουβαλάει όλους, χωρίς να το θέλει, χωρίς να τους σέβεται, εξευτελίζοντας τη ζωή του και εκλιπαρώντας τον Κέρβερο να τον γλυτώσει με μια μαχαιριά από τα μαρτύρια¹²⁶.

Όσο κι αν προσπαθούν οι ήρωες, σαν τον Αντώνη στο *Γάλα* και την Μίνα με τον Πέτρο στους *Αγνοούμενους*, να επιλέξουν την ψευδαίσθηση της ασφάλειας μιας «ενδιαφέρουσας ζωής», σαν αυτή που ονειρεύεται να χτίσει ο Ορφέας στην Αυστραλία, η παραδοχή της αποτυχίας τους να ευτυχήσουν μέσα από την επίπλαστη ικανοποίηση της επιτυχίας δεν τους αφήνει να ησυχάσουν. Ενώ ο Πέτρος προσπαθεί να εξαλείψει τις αμφιβολίες και να γίνει κυρίαρχος της ζωής του, παραδέχεται στην Μίνα ότι «την ξέρω την αλήθεια. Κι εσύ το ίδιο»,¹²⁷ και εκείνη πια, ευάλωτη και εκτεθειμένη, «έχει μια λύπη. Βαθειά... Μέσα της»¹²⁸.

¹²⁴ Κατσικονούρης, Β. 2006. *Το Γάλα*, Αθήνα: Κέδρος, σελ.81-82.

¹²⁵ Κατσικονούρης, Β. 2016, *Καγκουρό*, Αθήνα: Εκδόσεις Σοκόλη, σελ.64.

¹²⁶ Κατσικονούρης, ό.π. σελ.69-70.

¹²⁷ Κατσικονούρης, ό.π. σελ.75.

¹²⁸ Κατσικονούρης, ό.π. σελ.77.

Έχουν και οι δυο συνειδητοποιήσει πια ότι το οικοδόμημα της σχέσης τους είναι εντελώς σαθρό, αφού βασίζεται στις υπεκφυγές και στο ψέμα. Ακόμη και η απόκτηση ενός παιδιού είναι ένας πόθος, τον οποίο και οι δύο απέκρυψαν, από τον φόβο της διατάραξης της «ενδιαφέρουσας ζωής» τους¹²⁹.

Η Γυναίκα στο *Μπουφάν της Χάρλεϋ* δεν μπορεί να συνειδητοποιήσει αυτό που αποζητά σε αυτή την κίβδηλη συζήτηση με τον εύζωνα, αφού άλλες φορές μοιάζει να συμβιβάζεται και να υποτάσσεται στον μοιραίο χαμό του γιου της κι άλλες να ζητάει μια επινενοημένη δεύτερη ευκαιρία για να δικαιολογήσει τις επιλογές της και να απελευθερώσει τη μνήμη του παιδιού της. Η ματαιότητα της ανθρώπινης ύπαρξης ορίζεται πολύ εύστοχα, σαν «μια βροχή, μια καταιγίδα και τα παρασέρνει όλα, τα χώνει μέσα σε μια λάσπη, κι αυτό ήτανε και πάει»¹³⁰. Αυτόν ακριβώς τον συμβιβασμό αρνείται να κάνει ο Παππούς, να γλυτώσει από την «εξορία» της μετριότητας και του εγκλεισμού και δείχνει σε όλους ότι ο δρόμος για την ελευθερία μπορεί να τον τρομοκρατεί, αλλά θα τον αφήσει επιτέλους να χαμογελάσει σαν παιδί και να νιώσει το νερό της Βάθρας να του δροσίζει την ψυχή. Η επωδός «πάλι καλά» που βγαίνει σαν αναστεναγμός από τα χείλη της Γυναίκας φέρει μια διττή ερμηνεία, αφού από τη μια εκφράζει την παράδοσή της στην ήττα και στον συμβιβασμό μιας ζωής ανολοκλήρωτης, από την άλλη όμως εκφράζει τη σοφία που κρύβει μέσα της μια μάνα που ενώ έχασε το παιδί της, παραδέχεται τα λάθη της, στέκεται όρθια απέναντι τη μοίρα και προχωρά με ό,τι της έχει απομείνει, διαφυλάττοντας με αξιοπρέπεια το απόσταγμα της ζωής της.

3.4 «Θυσία» ήρωα

Όταν οι ήρωες του Κατσικονούρη συνειδητοποιήσουν ότι η πραγματικότητα είναι σκληρή κι ακρωτηριάζει τον πόθο τους για ζωή, βιώνουν μια τρομακτική ματαίωση που τους ωθεί ακόμη και να θυσιαστούν για την απερισκεψία και το θράσος τους να τολμήσουν να ονειρευτούν ότι αξίζουν κάτι καλύτερο. Ο Ορφέας στο *Καγκουρό* πρέπει να θυσιάσει το όνειρο για μια καινούρια αρχή, για να γιατρέψει με την αγάπη του το κορίτσι του. Θυσιάστηκε για το ίδιο χρέος για το οποίο κατηγορεί τον «φουκαρά» πατέρα του, ο οποίος έμεινε στην αφάνεια και τη μετριότητα κι έμαθε «να σηκώνει τον σταυρό του... σε ένα χάος από όνειρα και φαντασίες»¹³¹.

¹²⁹ Κατσικονούρης, ό.π. σελ.84-85.

¹³⁰ Κατσικονούρης, Β. 2022, *Μονόλογοι: Το μπουφάν της Χάρλεϋ ή Πάλι καλά... & Ο Μάκης*, Αθήνα: Εκδόσεις Σοκόλη, σελ.25.

¹³¹ Κατσικονούρης, Β. 2016, *Καγκουρό*, Αθήνα: Εκδόσεις Σοκόλη, σελ.59.

Στο *Γάλα*, ο Λευτέρης είναι ο ήρωας που τελικά θυσιάζεται στον βωμό της αλήθειας και αρνείται να συμβιβαστεί σε μια μέτρια ζωή. «Ξεβρακώνεται» σωματικά, αλλά βιάζεται ψυχικά, με ένα σύννεφο να προστατεύει το μυαλό κι ολόκληρη την ύπαρξή του¹³². Μαζί του παίρνει και τη μάνα, η οποία υπομένει μέχρι τέλους τα πάντα για το αδύναμο παιδί της. Αποφασίζει να τερματίσει αυτό το ταξίδι που ονομάζεται ζωή και, δυνατή πια, να αφεθεί στους δικούς της ανθρώπους να την περάσουν στην άλλη πλευρά της λίμνης. Υπερασπίζεται με τη ζωή της τον Λευτέρη, αφού «κανείς δεν είναι κακός... μοναχοί άνθρωποι είμαστε όλο μας. Και φοβισμένοι...»¹³³. Και αφού μητρικό γάλα δεν υπάρχει πια και η πηγή της ζωής του στέρησε, η θέση του είναι στο ψυχιατρείο, μαζί με τους ελαττωματικούς και επικίνδυνους, τους φοβισμένους και απροσάρμοστους, τους ρομαντικούς και ηττημένους της ζωής.

Η Δέσποινα ταράζει τα νερά κάθε «ενδιαφέρουσας ζωής», αφού φωτίζει με το ίδιο της το σώμα τον δρόμο για την πίστη και την ελπίδα. Όσο ουτοπική κι αν μοιάζει η διατήρηση της ανάμνησης για αυτούς που προσπαθούν να την ξεχάσουν, κρύβει μια βαθιά αλήθεια, η οποία είναι το «κλειδί» στην «πόρτα» για μια ζωή αυθεντική¹³⁴ που κρύβει κάτι «αληθινά σπουδαίο»¹³⁵. Η Δέσποινα, σαν τον Λευτέρη, θυσιάζεται για αυτή την πεποίθησή της, αρνούμενη να παραδώσει τα ηνία της ζωής της, σαν ένας ημίτρελος δονκιχωτικός ήρωας, ο οποίος δεν σταματά τον αγώνα του, μέχρι να βρει απαντήσεις για όλους τους *Αγνοούμενους*, και τελικά αυτοπυρπολείται για να λάμψει, να φωτίσει τον δρόμο προς τη διατήρηση της Μνήμης.

Ο «Άγνωστος παππούς» κάνει μια τελευταία εξομολόγηση μπροστά στο μνήμα της ζωής του και δίνει και αυτός την τελευταία του μάχη ενάντια στη ματαιότητα της ανθρώπινης ύπαρξης, αρνούμενος να βουλιάξει μέσα στη «λάσπη» της αφάνειας και του συμβιβασμού. Όταν συνειδητοποιεί ότι δεν πρόκειται να εισακουστεί, αποφασίζει να ορίσει εκείνος το φινάλε της ζωής του. Δίνει μια μάχη με τον εαυτό του, όπου δεν υπάρχει νικητής και ηττημένος, μια μάχη που αφήνει πίσω της πόνο, ερείπια και θάνατο, αλλά που θα κάνει τόσο εκκωφαντικό θόρυβο, που θα μείνει αξέχαστος, με σκοπό «αυτοί να καταλάβουν.. και πιο πολύ αυτός»¹³⁶. Ο Παππούς θυσιάζει τη ζωή του για να δραπετεύσει από αυτή τη «φантаχτερή εξορία» που οι άλλοι ονομάζουν «ενδιαφέρουσα ζωή», χωρίς αληθινές αναμνήσεις, γεύσεις και μυρωδιές, μόνο με βόλεμα και συμβιβασμό¹³⁷. Πάνω στο άλμα του

¹³² Κατσικονούρης, Β. 2006. *Το Γάλα*, Αθήνα: Κέδρος, σελ.98.

¹³³ Κατσικονούρης, ό.π. σελ.103.

¹³⁴ Κατσικονούρης, ό.π. σελ.62.

¹³⁵ Κατσικονούρης, ό.π. σελ.65.

¹³⁶ Κατσικονούρης, Β. 2022, *Μονόλογοι: Το μπουφάν της Χάρλεϋ ή Πάλι καλά... & Ο Μάκης*, Αθήνα: Εκδόσεις Σοκόλη, σελ.57.

¹³⁷ Κατσικονούρης, ό.π. σελ.59.

για να απογειωθεί και να αναπνεύσει τον αέρα της ελευθερίας, τον βρίσκει το τηλεφώνημα του γιου του, που έρχεται για να του ζωγραφίσει το πικρό χαμόγελο της ειρωνείας, με την οποία τον κοιτά ολόκληρη η ζωή του.

Οι θυσίες των αφανών ηρώων στα έργα του Κατσικονούρη δείχνουν ότι έστω και μια απόπειρα απόδρασης από τη ματαιότητα, μια στιγμιαία διαφυγή από αυτόν τον κόσμο που «στενεύει» όσους δεν τον αντέχουν, φωτίζει τον δρόμο όλων των απλοϊκών ανθρώπων που βουβά υπομένουν τις δοκιμασίες της μοίρας. Η θυσία αυτή είναι αναπόφευκτη, αφού οι ήρωες είναι στοιχειωμένοι από κάτι ανώτερο που τους ξεπερνάει και προδιαγράφει την πορεία προς την αλήθεια του καθενός, παρά το σκληρό και αναπόφευκτο τίμημα¹³⁸. Η λάμψη από το σώμα του Λευτέρη στο *Γάλα*, ενώ παραδίνεται στα άσπρα χέρια, του Ορφέα ενώ κατευθύνεται να αναλάβει υπηρεσία στις φυλακές, της Γυναίκας που παραδίδει στον άντρα της το ματωμένο μπουφάν, του Παππού που αγκαλιάζει τον Μάκη περιμένοντας τη λύτρωση και της Δέσποινας στους *Αγνοούμενους*, ενώ παραδίνεται στις φλόγες της Μνήμης, δείχνουν ένα φωτεινό μονοπάτι προς την ελευθερία και την καθαρότητα, μακριά από αυτόν τον κόσμο που βασίζεται στο «πάλι καλά» των αδύναμων, συμβιβασμένων και ηττημένων από τη μοίρα¹³⁹.

¹³⁸ Παράρτημα Β, Ερώτηση 8.

¹³⁹ Κατσικονούρης, Β. 2022, Μονόλογοι: *Το μπουφάν της Χάρλεϋ ή Πάλι καλά... & Ο Μάκης*, Αθήνα: Εκδόσεις Σοκόλη, σελ.27.

Κεφάλαιο 4

Μοτίβο 3: Μνήμη

Η διατήρηση της μνήμης είναι ένα μείζον θέμα στην εργογραφία του Κατσικονούρη. Είναι η πηγή πολλών δεινών για τους ήρωες, οι οποίοι είτε πασχίζουν να την διατηρήσουν, θυσιάζοντας τον εαυτό τους, το παρόν και το μέλλον τους, για να την προφυλάξουν είτε προσπαθώντας να τιμήσουν τις ρίζες τους σε μια αέναη και επίπονη περιπλάνηση στη μνήμη τους. Η απονομή τιμής στο παρελθόν έκανε τον συγγραφέα να αναρωτιέται για το περιεχόμενο λέξεων, όπως «μνήμη, αλήθεια, δέος, ύβρις» και, προσπαθώντας να διερευνήσει πώς αυτές εξελίχθηκαν, διαπίστωσε την τραγικότητα που προσδίδει η έλλειψή τους στην ανθρώπινη ύπαρξη¹⁴⁰. Οι ήρωες προσπαθούν να διαφυλάξουν αυτό το πολύτιμο αληθές «βραχύ διάστημα ευτυχίας» που αποτελεί την πηγή της μακαριότητας, της αθωότητας και της καθαρότητας που αποζητούν¹⁴¹.

Στο *Γάλα*, ο σχιζοφρενής μικρός γιος υποφέρει από «κρίση της μνήμης», αφού οι δυο ψυχικοί του εαυτοί προσπαθούν να συνυπάρξουν. Η εσωτερική σύγκρουση του εαυτού πριν και μετά το τραύμα του ξεριζωμού, οδηγούν στη διάσχιση της «βαθιάς» από την «εξωτερική» μνήμη, προκειμένου να επιβιώσει και να αντέξει την απώλεια της μοναδική πατρίδα που αισθάνεται ότι είχε ποτέ¹⁴². Η Δέσποινα, στους *Αγνοούμενους*, είναι ο μεγαλύτερος θεματοφύλακας της μνήμης. Η ζωή της είναι ένα ατέλειωτο πένθος, μια αέναη αναζήτηση και ένας ανεπίδοτος φόρος τιμής όχι μόνο στον αδερφό της, αλλά σε όλους όσους χάθηκαν στην Κύπρο. Η Γυναίκα, στο *Μπουφάν της Χάρλεϋ*, είναι μια μάνα που επιβιώνει κρατώντας ζωντανή τη μνήμη του χαμένου της γιου, ψάχνοντας για συγχώρεση στις ευκαιρίες που έχασε και στην τόλμη που δεν έδειξε ποτέ, απευθυνόμενη σε ένα ανύπαρκτο ακροατήριο, με το οποίο ουδέποτε επικοινωνεί. Για τον Παππού, η μνήμη έχει άλλη υφή, αφού είναι απόλυτα προσκολλημένος σε αυτήν, απορρίπτοντας πλήρως τόσο το παρόν, όσο και το μέλλον. Το παρελθόν είναι για αυτόν πηγή ζωής, αφού «για το μέλλον ανησυχούν όσοι καλοπερνάνε το παρόν, μην τυχόν και χάσουνε το βόλεμά τους»¹⁴³. Οι ήρωες του Κατσικονούρη τρέμουν στην ιδέα της λήθης και προσπαθούν με όλη τους την ύπαρξη να αντισταθούν στην επιρροή της. Η

¹⁴⁰ Κατσικονούρης, Β. 2008. *Οι Αγνοούμενοι (Μια ενδιαφέρουσα ζωή)*, Αθήνα: Κέδρος, σελ.10-11

¹⁴¹ Παράρτημα Β, Ερώτηση 10.

¹⁴² Βασιλείου, Α. 2022, *Μνήμη και ταυτότητα στο θέατρο του Γιώργου Διαλεγμένου*, Αθήνα: Παπαζήσης, σελ.33-35.

¹⁴³ Κατσικονούρης, Β. 2022, *Μονόλογοι: Το μπουφάν της Χάρλεϋ ή Πάλι καλά... & Ο Μάκης*, Αθήνα: Εκδόσεις Σοκόλη, σελ.43.

μνήμη είναι τόσο ιερή όσο και ο θεός του Λευτέρη που βρίσκεται στη μπάλα που κλωτσάει μπροστά στο τέρμα ο Παραστάτωφ, σε ένα «κομμάτι ουρανού πέρα απ' τη Γραμμή»¹⁴⁴, στα δάκρυα που τρέχουν από τα μάτια τους όταν αναβιώνουν μια μυρωδιά και μια γεύση, αφήνοντας το καγκουρό να τους κοιτάξει στα μάτια, επιχειρώντας το μεγαλύτερό τους άλμα, χωρίς την απειλή του θανάτου. Το ιερό ταξίδι διαφύλαξης της μνήμης είναι αυτό που τους κρατάει ζωντανούς, δεν έχουν κάποιον σκοπό ή προορισμό, η μνήμη είναι ό,τι πιο πολύτιμο τους ανέθεσε η ζωή, αφού τελικά «ούτε μέσα ούτε έξω. Δεν έχει καμιά σημασία πια αν είναι γκολ ή όχι»¹⁴⁵.

4.1 Προσκόλληση στο παρελθόν

Ο Λευτέρης στο *Γάλα* μιλάει τη μητρική του γλώσσα, απολαμβάνει μόνο τα ρωσικά φαγητά και με κάθε ευκαιρία βλέπει, αγγίζει, μυρίζει, ακούει και νιώθει το παρελθόν με όλες του τις αισθήσεις. Η γιατρεία στην «αρρώστια» του είναι η εξοχή και ο καθαρός αέρας της πατρίδας του, τα δέντρα, τα ζώα, ο ουρανός και οι ήχοι της φύσης που του θυμίζουν τον χαμένο του παράδεισο¹⁴⁶. Ενώ για εκείνον το παρελθόν τον απελευθερώνει και του δίνει μια ανάσα ζωής, οι άλλοι φοβούνται αυτή του την εμμονική προσκόλληση και τον θεωρούν απροσάρμοστο και επικίνδυνο. Πάσχει από «ακραία νοσταλγία» και πασχίζει να διατηρήσει τη μνήμη της πατρίδας του σε έναν κόσμο που αρέσκεται να ξεχνά και να κάνει νέες αρχές. Δεν πρόκειται ποτέ να υπακούσει σε αυτό το «πρέπει να ξανασηκωθείς, να πάρεις μπρος»,¹⁴⁷ που εκκωφαντικά του φωνάζουν όλοι, γιατί για εκείνον αυτό σημαίνει ότι πρέπει να γίνει κάποιος άλλος. Όλη του η νοσταλγία συμπυκνώνεται σε μια φωτογραφία στη λίμνη, που με τα χέρια ανοιχτά στην πλώρη κατέκτησε την ελευθερία που βίαια του στέρησε η μοίρα¹⁴⁸. Παραδέχεται ότι η αρρώστια του είναι «μια καταραμένη σκέψη... ότι αυτό θα μπορούσε να ήταν κάτι άλλο»¹⁴⁹ και όλοι τον κατηγορούν γι' αυτό, τον θεωρούν τρελό, αλλά αυτός ξέρει ότι δεν έχει άλλη επιλογή από το να θυμάται.

Ο πατέρας του Δημήτρη στο *Καγκουρό* έχει χτίσει την πραγματικότητά του πάνω στην πεποίθηση ότι άξιζε η θυσία που έκανε στο παρελθόν, για να εξασφαλίσει μια αξιοπρεπή ζωή. Ο Ορφέας, μαζί με τον Αντώνη από το *Γάλα* είναι, από την άλλη, θερμοί υποστηρικτές της λήθης. Προσπαθούν να ξεχάσουν την πραγματικότητα που τους πνίγει και να ξεφύγουν

¹⁴⁴ Κατσικονούρης, Β. 2008. *Οι Αγνωσμένοι (Μια ενδιαφέρουσα ζωή)*, Αθήνα: Κέδρος, σελ.35.

¹⁴⁵ Κατσικονούρης, Β. 2006. *Το Γάλα*, Αθήνα: Κέδρος, σελ.46.

¹⁴⁶ Κατσικονούρης, ό.π. σελ.18-20,23,56,57.

¹⁴⁷ Κατσικονούρης, ό.π. σελ.81.

¹⁴⁸ Κατσικονούρης, ό.π. σελ.62.

¹⁴⁹ Κατσικονούρης, ό.π. σελ.82.

από το μονοπάτι που ο πατέρας τους χάραξε για αυτούς, αρνούμενοι να σπαταλήσουν μια ολόκληρη ζωή¹⁵⁰. Η Μαρίνα, κάπου στο ενδιάμεσο, ακροβατεί μεταξύ μνήμης και λήθης, αφού η καρδιά της δεν είναι ολόκληρη και βασανίζεται από κρίσεις πανικού, που αντικατοπτρίζουν τον τρόπο της μπροστά στη συνειδητοποίηση μιας ανούσιας ζωής¹⁵¹. Λόγω της επικείμενης αναχώρησης του Ορφέα, καλείται για πρώτη φορά να σταθεί στα πόδια της και αυτό δεν μπορεί να το αντέξει, ώσπου στο τέλος αφήνεται να καταρρεύσει. Βρίσκει και αυτή, σαν τον Λευτέρη στο *Γάλα*, καταφύγιο στο παιδί μέσα της, τότε που δεν χρειαζόταν να δώσει εξηγήσεις στον ίδιο της τον εαυτό, τότε που «δεν χρειαζόμασταν τίποτα»¹⁵², αφού στο μικρό σπιτάκι ένιωθε πιο ασφαλής και ευτυχισμένη από ποτέ¹⁵³. Σε αυτό το σπίτι φιλοξενούνται οι μνήμες όλων των ηρώων, είτε θέλουν να βιώσουν την ανεμελιά του αθώου παιχνιδιού, είτε αποζητούν φροντίδα και ασφάλεια, ένα σημείο αναφοράς για να μπορέσουν να κρατηθούν και να σταθούν όρθιοι μπροστά στη μοίρα τους.

Ολόκληρος ο μονόλογος της Γυναίκας στο *Μπουφάν της Χάρλεϋ* είναι μια ωδή στη μνήμη της ζωής της. Θυμάται ως μικρό κορίτσι που «δεν ήθελα πολλά...άμα μυρίζω καπνό ξεραμένο... κλαίω»¹⁵⁴. Μιλάει σαν να απευθύνεται στον Τάκη από το *Καγκουρό*, ο οποίος βασανίζεται από τύψεις, αν και έχει επιτύχει να φτιάξει την «ενδιαφέρουσα ζωή» του, ξέρει ότι εγκατέλειψε τον αδερφό και τον πατέρα του και δεν μπορεί ούτε στο όνειρό του να βρει παρηγοριά και συγχώρεση, αφού «όλα “παραλίγο” είναι»¹⁵⁵. Σαν μάνα θυμάται το παιδί της, τους τσακωμούς και τα αδιέξοδα που τον στιγματίσαν και θέλησε να ξεχάσει τα πάντα, να πετάξει μακριά σαν πουλί που «πετάει τώρα λεύτερο...απολύθηκε τώρα»¹⁵⁶. Η μνήμη της βρίσκεται στην όσφρηση, αφού με αυτή μονάχα την αίσθηση μπορεί να το φέρει κοντά της. Στο ποτισμένο από το αίμα του μπουφάν μπορεί να το μυρίζει ξανά και ξανά, σαν να είναι κάπου εκεί κοντά και να μη χάθηκε ποτέ¹⁵⁷. Παρακαλά τον εύζωνα να φυλάει το απόσταγμα της ζωής της, περιχαρακώνοντας τη μνήμη του γιου της, διατηρώντας την αμόλυντη από τη λάσπη της άγνοιας και της λήθης¹⁵⁸.

¹⁵⁰ Κατσικονούρης, Β. 2016, *Καγκουρό*, Αθήνα: Εκδόσεις Σοκόλη, σελ.24.

¹⁵¹ Κατσικονούρης, ό.π. σελ.25.

¹⁵² Κατσικονούρης, ό.π. σελ.45.

¹⁵³ Κατσικονούρης, ό.π. σελ.26.

¹⁵⁴ Κατσικονούρης, Β. 2022, *Μονόλογοι: Το μπουφάν της Χάρλεϋ ή Πάλι καλά... & Ο Μάκης*, Αθήνα: Εκδόσεις Σοκόλη, σελ.19.

¹⁵⁵ Κατσικονούρης, Β. 2016, *Καγκουρό*, Αθήνα: Εκδόσεις Σοκόλη, σελ.39.

¹⁵⁶ Κατσικονούρης, Β. 2022, *Μονόλογοι: Το μπουφάν της Χάρλεϋ ή Πάλι καλά... & Ο Μάκης*, Αθήνα: Εκδόσεις Σοκόλη, σελ.27.

¹⁵⁷ Κατσικονούρης, ό.π. σελ.24.

¹⁵⁸ Κατσικονούρης, ό.π. σελ.28.

Για τον Παππού, η ζωή του έχει παραμείνει προσκολλημένη στην Αριστερά, τότε που «έπαιζαν» πόλεμο, στα «παλιά» Δεκεμβριανά, τότε που οι αγώνες είχαν ψυχή και ιδανικά¹⁵⁹. Η αυτοεκτίμησή του χτίστηκε πάνω σε αυτή τη μνήμη, που με ευκολία και επιπολαιότητα την γκρέμισαν τα παιδιά του. Θυμάται τους αγώνες του, τη συμβιβασμένη ζωή του ως παντρεμένος και καταλήγει να ικετεύει για αποδοχή τα παιδιά του, εκλιπαρώντας να μην τον στείλουν στη χωματερή των άχρηστων ψυχών¹⁶⁰. Δεν μπορεί τα αποποιηθεί τη ζωή του και αποφασίζει μόνος του να βρεθεί «... στον πάτο... μ' εκείνη την απορημένη έκφραση... σαν του μωρού»¹⁶¹. Η εξορία τον ακολουθεί παντού, τον κούρασε, του πλήγωσε το σώμα και την ψυχή. Και επειδή δεν μπορεί να ξεχάσει, θα φύγει συντροφιά με τη μεγαλύτερη ανάμνησή του, ακούγοντας το νερό να τρέχει στη Βάθρα¹⁶². Σε αυτή τη λίμνη θέλει να βουλιάξει, να αφεθεί σαν μωρό να τον πάρει ο ύπνος, να ζητήσει συγχώρεση και επιτέλους να μπορέσει να χαμογελάσει στον γιο του που έκανε κάτι πραγματικά αντρίκιο¹⁶³. Αυτή είναι η ίδια λίμνη που ο Κατσικονούρης αφήνει να παρασύρει τις λυτρωμένες ψυχές. Οι ήρωες που τολμούν αυτό το ταξίδι βρίσκουν ξεκούραση και ηρεμία, σαν την ψυχή της Ρήνας στο *Γάλα*, η οποία ντυμένη νυφούλα αφήνεται να οδηγηθεί από τους δικούς της ανθρώπους στην ολοκλήρωση της περιπλάνησής της στη λίμνη της Μνήμης¹⁶⁴. Το παρελθόν αποτελεί για αυτούς κάτι το ιδεατό και μοναδικό που φέρει ο καθένας μέσα του, εκεί που καταφεύγει για να βρει την καθαρότητα και την αθωότητα που έχασε ψάχνοντας την «ενδιαφέρουσα» ζωή του. Αυτό το βραχύ διάστημα ευτυχίας, κυριεύει του ήρωες των επιλεγμένων έργων, τους στοιχειώνει και τους οδηγεί στη σύγκρουση με την πραγματικότητα η οποία τελικά τους εκμηδενίζει¹⁶⁵.

4.2 Άγνοια

Οι ήρωες των έργων του Κατσικονούρη «πάσχουν» από μια «γλυκόπικρη» άγνοια, στο πλαίσιο της οποίας μπερδεύονται και εγκλωβίζονται. Αυτή η άγνοια τους κάνει άλλες φορές ευάλωτους σαν μικρά παιδιά που ανακαλύπτουν τη ζωή πέφτοντας και χτυπώντας, άλλες φορές όμως είναι επικίνδυνη και κρύβει μια βαθιά και αυτοκαταστροφική απεισκευψία, εθελουφλώντας στον κίνδυνο, ακόμη και στον θάνατο. Μένουν εκτεθειμένοι, αφού η μοίρα τους αφαίρεσε το δικαίωμα να ζήσουν μια αληθινή ζωή, γεμάτη εμπειρίες, επιτυχίες και

¹⁵⁹ Κατσικονούρης, ό.π. σελ.50.

¹⁶⁰ Κατσικονούρης, ό.π. σελ.47.

¹⁶¹ Κατσικονούρης, ό.π. σελ.57.

¹⁶² Κατσικονούρης, ό.π. σελ.60.

¹⁶³ Κατσικονούρης, ό.π. σελ.57,59,61.

¹⁶⁴ Κατσικονούρης, Β. 2006. *Το Γάλα*, Αθήνα: Κέδρος, σελ.103.

¹⁶⁵ Παράρτημα Β, Ερώτηση 9.

αποτυχίες που θα τους πλούτιζαν με αυτό το απόθεμα ψυχικής δύναμης και σοφίας, που μόνο όταν ρίχνεται κανείς στην μάχη της ζωής μπορεί να κατακτήσει.

Ο Λευτέρης στο Γάλα δεν ξέρει πώς να ζήσει, να θυμηθεί, να ξεχάσει και να γιατρευτεί για να ενταχθεί στη νέα πραγματικότητα. Είναι ανίκανος να προστατεύσει τον εαυτό του από τις κακοτοπιές της ζωής και εκτίθεται σε κινδύνους που μπορεί να αποβούν μοιραίοι. Η άρνησή του να προστατέψει τον εαυτό του ξεκίνησε, μόλις του στέρησαν αυτές τις λίγες στιγμές αληθινής ζωής που είχε κάποτε, «στο Τμπίλισι, εκεί, πίσω στο μπαλκόνι να χαζεύω τις κορφές... πέρα στον ουρανό»¹⁶⁶. Εκεί ακριβώς σταμάτησε το ρολόι της ψυχής του για πάντα. Δεν κατάφερε ποτέ να συνεχίσει όπως οι άλλοι του υποδεικνύουν και να πάρει μέρος σε αυτό που οι άλλοι ορίζουν ως ζωή. Η κουρασμένη του ψυχή, απορυθμισμένη εντελώς και χωρίς παλμό, σέρνεται σε αυτό το «κωλόσπιτο» και αφήνεται να «ξεβρακωθεί» και να βιαστεί από τους «πουστροέλληνες»¹⁶⁷. Δεν γνωρίζει πώς να προστατέψει την ψυχή και το σώμα του και περιφέρει αυτό το σκουληκιασμένο κουφάρι σε μέρη που μόνο τον χλευασμό, την απόρριψη και τον κίνδυνο μπορούν να προκαλέσουν. Μόνη σωτηρία, αυτό το σύννεφο που του καλύπτει τα μάτια και την ψυχή, για να μην βλέπει και να μην αισθάνεται και η ελπίδα ότι η μάνα θα τον αφήσει, πληγωμένο σαν μικρό πουλί, να γείρει στο στήθος της.

Ο Αντώνης αδυνατεί να χτίσει τη νέα «ενδιαφέρουσα ζωή» που τόσο ποθεί, παράλληλα με το παρελθόν του. Δεν ξέρει πώς να εξισορροπήσει τις αντικρουόμενες δυνάμεις μέσα του, το όνειρο μιας ζωής ως Έλληνας, ξεκόβοντας όμως από όσα προδίδουν την καταγωγή και του θυμίζουν τις βαθιές πληγές που με τόσο κόπο κάλυψε, χωρίς να τις γιατρέψει. Δεν ξέρει πώς να διαχειριστεί αυτό το μαύρο σημάδι, τη σκιά που του κρύβει το φως της ευτυχίας. Ο Λευτέρης τον βάραινε, τον κρατούσε στον βυθό και, τώρα που ανέβηκε στην επιφάνεια, πρέπει να μάθει να κολυμπάει. Ο Αντώνης, όπως και η Μίνα με τον Πέτρο στους *Αγνοούμενους*, συνειδητοποιούν, μόλις κατακτούν την «ενδιαφέρουσα ζωή», ότι όλα είναι μάταια και αναγνωρίζουν ότι η αλήθεια είναι κάτι που πάντα τους στοίχειωνε και τους έκανε να «πέφτουν, πέφτουν... και δεν φτάνουν πουθενά!»¹⁶⁸. Αυτοί οι τρεις ήρωες βρίσκονται από κοινού αντιμέτωποι με τον τρόμο της άγνοιάς τους, που τους συνθλίβει και τους τρυπάει το κρανίο με τον εκκωφαντικό συριγμό της¹⁶⁹.

Η Ρήνα, όπως και η μάνα της Δέσποινας και της Μίνας, δεν ήξερε πώς να γιατρέψει την «δαγκωμένη» καρδιά των παιδιών της και να τους μάθει να σέβονται και να διαφυλάττουν αυτό που πραγματικά είναι. Και η ίδια, μέσα στην άγνοιά της, τους έθεσε έναν

¹⁶⁶ Κατσικονούρης, Β. 2006. *Το Γάλα*, Αθήνα: Κέδρος, σελ.96.

¹⁶⁷ Κατσικονούρης, ό.π. σελ.98.

¹⁶⁸ Κατσικονούρης, Β. 2008. *Οι Αγνοούμενοι (Μια ενδιαφέρουσα ζωή)*, Αθήνα: Κέδρος, σελ.78

¹⁶⁹ ό.π. σελ.78.

στόχο ζωής άπιαστο, «όλο Γκριέκι και Γκριέκι, εσείς να γίνετε Γκριέκι»¹⁷⁰. Από φόβο έκανε τις επιλογές της, ο φόβος την έκανε αδύναμη μπροστά στη νέα ζωή που ανοίχτηκε μπροστά της στην Ελλάδα και ο φόβος της ένταξης την έκανε να αντιμετωπίζει τα δυο της παιδιά διαφορετικά, αφού μόνη πια δεν είχε κανέναν να ακουμπήσει και να αφεθεί να περάσει το χέρι του στη μέση της¹⁷¹. Μόνη μαζί με τη Δέσποινα, αφού η μάνα την όρκισε και την καταράστηκε μαζί, σε μια αέναη αναζήτηση της μνήμης, χωρίς να της εξηγήσει ποτέ το γιατί, χωρίς ένα «ζεστό και γλυκό βλέμμα» στην καρδιά της¹⁷².

Η Δέσποινα δεν γνωρίζει πώς βρέθηκε να υπακούει τυφλά αυτόν τον όρκο, στον οποίο αφιέρωσε τη ζωή της. Τάχθηκε σε ένα ασαφές χρέος, σε κάτι με το οποίο ούτε η ίδια συνδέεται πραγματικά, κάτι που «δεν αφορά κανέναν. Πια.»¹⁷³. Αυτό το βάρος που κουβαλά όλη της τη ζωή «έπρεπε» να πέσει πάνω της, όπως έπεσε και στη Ρήνα το βάρος της εγκατάλειψης από τον άντρα της, το βάρος ενός ψυχικά άρρωστού παιδιού και το βάρος της επιβίωσης εκεί όπου κανείς δεν ενδιαφέρεται για τον σκληρό αγώνα τους¹⁷⁴. Ο Δημήτρης στο *Καγουρό* είναι και αυτός ένας γονιός, ανίσχυρος να αξιολογήσει τις συνέπειες των επιλογών του, αφού βρέθηκε να υπηρετεί τυφλά το χρέος προς τον άρρωστο πατέρα του, αφού και αυτός έπρεπε να σταθεί επάξια στην πρόκληση της μοίρας, εγκαταλείποντας το όνειρο για μια καλύτερη ζωή. Δεν θέλει να αναλογιστεί πώς θα ήταν η ζωή του, αν παρέμενε στην Αυστραλία, και αρκείται να αρπάζει όποια σανίδα σωτηρίας του φέρνει η μοίρα, με σκοπό απλά να επιβιώνει και όχι να ζει πραγματικά.

Ο Ορφέας συνειδητοποιεί την άγνοια του πατέρα του, αλλά και την δική του, και παλεύει να ισορροπήσει ανάμεσα στον φόβο της επίπλαστης ασφάλειας σε μια ζωή χωρίς πνοή και του αβέβαιου άλματος στον ουρανό προς τον καθαρό αέρα, πάνω από τους φραγμούς που η μοίρα του θέτει. Δεν ξέρει αν αντέχει να κάνει αυτό το βήμα, αφού τον στοιχειώνει αυτό το «κάποιος έπρεπε να το κάνει», το οποίο κουβαλούν οι ήρωες του Κατσικονούρη¹⁷⁵. Το μόνο που συνειδητοποιεί είναι αυτή η δύναμη που τον σπρώχνει να επιχειρήσει τελικά αυτό το άλμα, να ελευθερωθεί από τα βάρη του παρελθόντος, για τα οποία δεν είναι υπεύθυνος, και να αποφασίσει να πάρει το αεροπλάνο για τον ουρανό. Όπως όμως ο Τάκης αγνοεί την συνέπεια του πυροβολισμού του καγκουρό, όταν εκείνο τον κοίταζε στα

¹⁷⁰ Κατσικονούρης, Β. 2006. *Το Γάλα*, Αθήνα: Κέδρος, σελ.107-108

¹⁷¹ ό.π. σελ.102.

¹⁷² Κατσικονούρης, Β. 2008. *Οι Αγνοούμενοι (Μια ενδιαφέρουσα ζωή)*, Αθήνα: Κέδρος, σελ.32,63

¹⁷³ Κατσικονούρης, ό.π. σελ.20

¹⁷⁴ Κατσικονούρης, ό.π. σελ.19,20,33.

¹⁷⁵ Κατσικονούρης, Β. 2016, *Καγκουρό*, Αθήνα: Εκδόσεις Σοκόλη, σελ.63.

μάτια, έτσι και η Μαρίνα αγνοεί ότι πέτυχε τον Ορφέα, ακριβώς όταν ήταν έτοιμος να πετάξει, χτυπώντας «Μπαμ και κάτω!» τις ελπίδες και τα όνειρά του¹⁷⁶.

Η Γυναίκα στο *Μπουφάν της Χάρλεϋ* δεν έμαθε ποτέ να στέκεται ισάξια απέναντι στους γονείς και στον άντρα της. Η ζωή την πήγαινε όπου ήθελε και εκείνη τυφλά την ακολουθούσε και την τιμούσε, σαν τη μικρή χάρτινη σημειούλα που ούτε ο Δημήτρης κατάφερε ποτέ να σκίσει, και ας στοίχησε τη ζωή των ίδιων των παιδιών τους¹⁷⁷. Αισθάνεται ότι δεν στάθηκε άξια στους ρόλους που τη ανατέθηκαν, αλλά πάνω από όλα στάθηκε ανεπαρκής ως μάνα. Δεν ήξερε πώς να θωρακίσει τον γιο της, για να αντιμετωπίσει τον κόσμο που τον στένευε. Την ίδια ανεπάρκεια κουβαλάει και ο Παππούς, ως «μιάσμα» και ως «αντίπαλος» του ίδιου του εαυτού, σε μια οικογένεια και μια κοινωνία που πάντα τον απέρριπτε. Μέσα στην αθώα άγνοια τους αναγνωρίζουν ότι οι λέξεις δεν αρκούν, θα αρκούσε μόνο να κοιτάξουν ο ένας τον άλλον για να εκφράσουν όσα έχουν στην ψυχή τους. Τόσο η Γυναίκα όσο και ο Παππούς μετουσιώνουν τον χαμό που βιώνουν σε έγνοια για τα σημερινά παιδιά που αγνοούν πώς να ζήσουν πραγματικά, απλά υπάρχουν, συντηρώντας μια ψευδαίσθηση επιφανειακής ζωής χωρίς προορισμό, επειδή πάντα φεύγουν, σαν και αυτούς, μακριά από αυτό που τους πονάει.

4.3 Φόβος γνώσης

Οι ήρωες του Κατσικονούρη που πάσχουν από «ακραία νοσταλγία» επιδεικνύουν μια άρνηση για τη γνώση που μπορεί να τους κάνει να αναμετρηθούν με τις συνέπειες των επιλογών τους. Αγνοούν επιδεικτικά την πραγματικότητα και ο,τιδήποτε μπορεί να αποκαθλώσει και να διαλύσει το «ζωτικό ψέμα» τους, το οποίο και χρησιμοποιούν ως άλλοθι στην δυστυχία, ακόμη και σαν «ψυχολογικό δεκανίκι», για να ανταπεξέλθουν στα τραύματά και τα χτυπήματα της μοίρας¹⁷⁸. Η Ρήνα και ο Αντώνης στο *Γάλα* προσπαθούν με κάθε τρόπο να ξεχάσουν, να πείσουν τον εαυτό τους ότι δεν έχουν ανάγκη να θυμούνται τις ρίζες τους¹⁷⁹, αφού μια νέα αρχή αρκεί, για να παραγραφούν όσα τους στιγμάτισαν¹⁸⁰. Ο Λευτέρης τους θυμίζει συνεχώς ποιοί πραγματικά είναι και νιώθει υπεύθυνος για την άρνησή τους να παραδεχτούν αυτό που εκείνος νιώθει αληθινά μέσα του, κάνοντας τη ζωή του αφόρητη με

¹⁷⁶ Κατσικονούρης, ό.π. σελ.41.

¹⁷⁷ Κατσικονούρης, ό.π. σελ.71.

¹⁷⁸ Κατσικονούρης, Β. 2008. *Οι Αγνοούμενοι (Μια ενδιαφέρουσα ζωή)*, Αθήνα: Κέδρος, σελ.22-23.

¹⁷⁹ Κατσικονούρης, Β. 2006. *Το Γάλα*, Αθήνα: Κέδρος, σελ.108, «όλο Γκριέκι και Γκριέκι, εσείς να γίνετε Γκριέκι!...».

¹⁸⁰ Κατσικονούρης, ό.π. σελ.33 «Στη Ρωσία, όπως γεννιόσουνά έτσι πέθαινες. Ενώ εδώ...όπως στις ταινίες μου φαίνεται».

κάθε ευκαιρία¹⁸¹. Ο φόβος τους είναι τόσο έντονος, που η Ρήνα αρνείται ακόμη και να παραδεχτεί ότι ο γιος της πάσχει από κάποιο ψυχικό νόσημα, αφού εθελουφλεί ότι «δεν έχει τίποτα το παιδί... επειδή έχει ένα προβληματάκι δηλαδή»¹⁸².

Η μάνα, που ο Κατσικονούρης σκιαγραφεί, στηρίζει όλη της τη ζωή σε αυτό που ήταν κάποτε, στα λάθη και τις ατυχίες της, στο γάλα που ποτέ δεν πρόσφερε στον γιο της. Η Γυναίκα στο *Μπουφάν της Χάρλεϋ* μαζί με τη Ρήνα πενθούν για την πηγή της ζωής τους που στέρεψε και αισθάνονται πως η παρηγοριά είναι ό,τι πιο πολύτιμο έχουν να προσφέρουν, έχοντας αποτύχει να βοηθήσουν παιδιά τους να βρουν μια νέα πατρίδα. Αυτή η πεισματική άρνηση διαλύει τη Ρήνα και την κάνει να ραγίσει και να σπάσει σε κομμάτια, τερματίζοντας αυτό το ταξίδι της λήθης¹⁸³. Η Γυναίκα περιφέρεται αλλοπαρμένη, με εκλείψεις πνευματικής διαύγειας, απευθυνόμενη σε έναν γιο που δεν υπάρχει πια, λέγοντας «μια φαντασία, μια σαχλαμάρα», μιλώντας «στα κουτουρού», όπως πολλοί γονείς που αρνούνται να ενσωματωθούν στην πραγματικότητα των παιδιών τους και συνεχίζουν να «μιλούν έξω από κάποιο δωμάτιο σκοτεινό... και δεν ξέρεις αν είναι κανείς εκεί μέσα»¹⁸⁴. Ακόμη και ο Παππούς, εμμονικά προσκολλημένος στο δικό του ιδανικό παρελθόν, είναι ένας γονιός χαμένος, αρνούμενος να καταλάβει τον γιο του, ο οποίος μεγάλωσε σε μια οικογένεια αποξενωμένη, σε ένα σπίτι-εξορία. Δεν τόλμησε ποτέ να τον προσεγγίσει, θεωρώντας ότι με αυτόν τον τρόπο ξεπουλάει τη ζωή του¹⁸⁵.

Η Δέσποινα στους *Αγνοούμενους* απευθύνεται σε όλους τους ήρωες, όπου και αν βρίσκονται, σε όποια γενιά και αν ανήκουν, διαφυλάττοντας τη γνώση και τη μνήμη τους με όλη της την ύπαρξη. Ταράζει τα νερά της ζωής τους και τους φοβίζει, γιατί ξυπνάει τα φαντάσματα της αμφιβολίας. Τους υπενθυμίζει ότι υπάρχει κάτι πολύ μεγαλύτερο από την «ενδιαφέρουσα ζωή» και ότι η αλήθεια βρίσκεται σε ό,τι κάνουν κι επιλέγουν, όσο και αν προσπαθούν να κρυφτούν. Ταραγμένοι και απειλούμενοι από τη μνήμη, οι ήρωες φοβούνται ακόμη και να κοιμηθούν, τους τρομάζουν τα όνειρα, γιατί «όταν ξυπνήσουν επιτέλους ένα πρωί και καταλάβουν ότι όλα γύρω είναι σκατά; είναι στημένα;»¹⁸⁶. Ακόμη και ο Ορφέας στο *Καγκουρό*, που στοιχειώνεται από αυτό το «τόσο μόνο»¹⁸⁷, κατηγορεί τον εαυτό του ότι δεν είναι αρκετός, ψάχνει και αυτός το αντίδοτο στη μνήμη που θα τον λυτρώσει από τη

¹⁸¹ Κατσικονούρης, ό.π. σελ.62 «όλο δεν ξέρεις, κι όλο δε θυμάσαι! Κι εσύ κι ο άλλος», σελ.81 «Όλοι. Κάτι θέλουν.».

¹⁸² Κατσικονούρης, ό.π. σελ.30.

¹⁸³ Κατσικονούρης, ό.π. σελ.102-103.

¹⁸⁴ Κατσικονούρης, Β. 2022, *Μονόλογοι: Το μπουφάν της Χάρλεϋ ή Πάλι καλά... & Ο Μάκης*, Αθήνα: Εκδόσεις Σοκόλη, σελ.19.

¹⁸⁵ Κατσικονούρης, ό.π. σελ.58 «Με νικήσανε... Κι εσύ είσαι η εκδίκησή μου».

¹⁸⁶ Κατσικονούρης, Β. 2008. *Οι Αγνοούμενοι (Μια ενδιαφέρουσα ζωή)*, Αθήνα: Κέδρος, σελ.51.

¹⁸⁷ Κατσικονούρης, Β. 2016, *Καγκουρό*, Αθήνα: Εκδόσεις Σοκόλη, σελ.43.

συνειδητοποίηση της δικής του αλήθειας. Διπλώνει τη σημαϊούλα της γνώσης και την χώνει σε αυτό το ξεχαρβαλωμένο ντουλάπι, μαζί με όλα τα «έπρεπε» της ζωής του, εξευτελίζοντάς την όσο περισσότερο μπορεί, για να πάψει να ελπίζει και να ονειρεύεται.

4.4 Επιλογή επιφανειακής ζωής

Το έργο *Αγνοούμενοι* είναι αυτό που πραγματεύεται σε βάθος τις συνέπειες της επιλογής μιας σύγχρονης επιφανειακής «ενδιαφέρουσας ζωής» και αποτυπώνει με άκρατο ρεαλισμό τον φόβο του ανθρώπου να εξερευνήσει «το τραγικό βάθος και πλάτος» της ύπαρξής του¹⁸⁸. Η αδερφή της Δέσποινας και ο Πέτρος την θεωρούν αδύναμη να αντιμετωπίσει την πραγματικότητα, βολεμένη πίσω από ένα ανούσιο πένθος ως δεκανίκι, για να μην πάρει τη ζωή στα χέρια της¹⁸⁹. Το «ξεχαρβαλωμένο παραμύθι»¹⁹⁰ της μοιάζει ένα άλλοθι, για να αποφύγει τη γεμάτη προκλήσεις πραγματικότητα, επειδή φοβάται να προσπαθήσει να είναι ευτυχισμένη. Αυτό ακριβώς όμως είναι αυτό που φοβάται η Δέσποινα. Αρνείται να θυσιάσει τη μνήμη της στον βωμό μιας επίπλαστης «ξεχαρβαλωμένης πραγματικότητας», την οποία θα στοιχειώνουν τύψεις και φαντάσματα του παρελθόντος. Η Μίνα και ο Πέτρος ζουν αυτήν την κάλπικη πραγματικότητα και τους τρομοκρατεί η ιδέα της παραδοχής του λάθους, ότι «όλα γύρω ... είναι στημένα», αφού η αγάπη δεν έχει θέση στη σχέση τους, η οποία είναι ένα λάθος βασισμένο στο συναισθηματικό βόλεμα και όχι στην αγάπη¹⁹¹. Η Δέσποινα έρχεται να τους δείξει ότι υπάρχει κάτι πολύ πιο μεγάλο, πιο απλό και πιο καθαρό από το να περιφέρεται κανείς απλά και να δραπετεύει προς μια άλλη ζωή, κάθε φορά που συνειδητοποιεί ότι δεν είναι πραγματικά ευτυχισμένος¹⁹². Υπάρχει το εδώ και τώρα και, όταν πια το ζευγάρι βρίσκεται σε αδιέξοδο, καταλαβαίνουν πως η μνήμη δεν τιθασεύεται, και βρίσκει διέξοδο προς την αλήθεια, όσο και να προσπαθήσουν να την καυτηριάσουν. Όταν πια γυμνοί και μόνοι αντικρύσουν τον εαυτό τους στον καθρέφτη της ψυχής, συνειδητοποιούν ότι «δεν έχουμε τίποτα δικό μας. Έχουμε μείνει μόνο έτσι, ξεκρέμαστοι... χωρίς πατρίδα, κούφιοι» και αναφωνούν έντρομοι «εμείς είμαστε οι αγνοούμενοι», ξεχασμένοι από την ίδια τη ζωή¹⁹³.

Ο Ορφέας στο *Καγκουρό* έχει κάνει την επιλογή να ξεχάσει την παλιά του ζωή, γιατί «όποιος θυμάται, χάνεται κι όποιος ξεχνάει, βρίσκει»¹⁹⁴. Μαζί με την Μίνα, τον Πέτρο και τον

¹⁸⁸ Κατσικονούρης, Β. 2008. *Οι Αγνοούμενοι (Μια ενδιαφέρουσα ζωή)*, Αθήνα: Κέδρος, σελ.11.

¹⁸⁹ Κατσικονούρης, ό.π. σελ 18-19.

¹⁹⁰ Κατσικονούρης, ό.π. σελ.22-23.

¹⁹¹ Κατσικονούρης, ό.π. σελ.50-51.

¹⁹² Κατσικονούρης, ό.π. σελ.72.

¹⁹³ Κατσικονούρης, ό.π. σελ.85-86.

¹⁹⁴ Κατσικονούρης, Β. 2006. *Το Γάλα*, Αθήνα: Κέδρος, σελ.50.

Αντώνη αναζητούν νέες εμπειρίες, πατρίδες και πραγματικότητες που θα τους απαλύνουν τον πόνο της μνήμης, αλλά ποτέ δεν θα κλείσουν την πληγή της. Αγωνίζονται να μπολιάσουν την ύπαρξή τους με ταξίδια, επιτυχίες, χρήματα, εμπειρίες, αναγνώριση και άγωνα γνώση, που θα τους κάνουν να πάψουν να νοσταλγούν την καθαρότητα της αγάπης, τη μελωδία αυτού του όμορφου τραγουδιού, τη φρεσκάδα ενός λουλουδιού, πιστεύοντας ότι θα σταματήσουν να χρειάζονται τον θεό και το μαντήλι της μάνας, για να τους σκεπάζει, όταν φοβούνται. Η Γυναικά και ο Παππούς γνωρίζουν πολύ καλά τον πόνο της δυστυχίας, αφού και οι δυο έζησαν μια ζωή που άλλοι αποφάσισαν και δεν αντέχουν να βλέπουν τα παιδιά τους να καταστρέφονται. Μπορεί μια ενδιαφέρουσα ζωή να τους μαγεύει, αλλά ο Παππούς δεν αντέχει να βλέπει τους νεότερους να ζουν μια επιπόλαιη ζωή, με μόνο σκοπό να «κυνηγάνε τα φράγκα»¹⁹⁵. Και οι δύο εκλιπαρούν τα παιδιά τους να ζυγίσουν ξανά τις επιλογές τους και να γυρίσουν πίσω, αναπολώντας αυτό το αίσθημα της ευτυχίας που αποτυπώνεται μόνο στην καρδιά. Δεν έχουν όμως την απαραίτητη σοφία και δεν γνωρίζουν πώς μεταδώσουν αυτό το απόσταγμα γνώσης ζητώντας από παιδιά τους να αξιοποιήσουν αυτήν τη «λύπη των γηρατειών»¹⁹⁶ ως σανίδα σωτηρίας από τη λάσπη της ματαιότητας.

¹⁹⁵ Κατσικονούρης, Β. 2022, Μονόλογοι: *Το μπουφάν της Χάρλεϋ ή Πάλι καλά...* & *Ο Μάκης*, Αθήνα: Εκδόσεις Σοκόλη, σελ.48.

¹⁹⁶ Κατσικονούρης, Β. 2022, Μονόλογοι: *Το μπουφάν της Χάρλεϋ ή Πάλι καλά...* & *Ο Μάκης*, Αθήνα: Εκδόσεις Σοκόλη, σελ.25.

Κεφάλαιο 5

Μοτίβο 4: Κοινωνική Δυσπροσαρμοστικότητα

Η κοινωνική δυσπροσαρμοστικότητα αποτελεί ένα ακόμη μείζον ζήτημα στα έργα του Βασίλη Κατσικονούρη που μοιάζει να εκπηγάει μοιραία από τα προηγούμενα 4 μοτίβα. Ο συγγραφέας τοποθετεί στο κέντρο της πλοκής χαρακτήρες προκλητικά αποκλίνοντες, προκαλώντας τον αναγνώστη να οριοθετήσει την απόσταση μεταξύ της αλήθειας και του ψέματος, «του προσώπου και του προσωπίου» και τελικά να αποφασίσει αν πονάει τελικά περισσότερο μια αληθινή ζωή μέσα στην τρέλα ή μια σαθρή ζωή επενδεδυμένη με ένα λογικό ψέμα¹⁹⁷. Αποτελεί τη διέξοδο των αποκλινόντων ηρώων που βιώνουν τη μοναξιά μιας ζωής ξένης, που άλλοι αποφάσισαν για εκείνους· μιας ζωής μέσα στην οποία νιώθουν πως δεν έχουν καμία θέση και που τους προκαλεί φόβο και άρνηση. Ο περίγυρος τους αντιπαθεί να τους φοβάται, γιατί ο δικός τους κόσμος είναι περιχαρακωμένος από τη δική τους αλήθεια η οποία λειτουργεί σαν «παυσίλυπο» στη ματαιότητα και την ηθελημένη α-μνησία της «ενδιαφέρουσας ζωής»¹⁹⁸. Συνειδητοποιούν πως αυτό που για τους άλλους αποτελεί μια ζωή γεμάτη προκλήσεις και εμπειρίες, για εκείνους αποτελεί μια αδιέξοδη απόπειρα απόδρασης από τη ματαιότητα και μια επίφαση ευτυχίας.

Οι ήρωες αδυνατούν να ενταχθούν στο παρόν, επειδή από τη μια τους στοιχειώνει ένα παρελθόν ιδανικό και αληθινό και από την άλλη αρνούνται τα συμβιβαστούν με ο,τιδήποτε λιγότερο από αυτό που προστάζει η ψυχή τους, αναζητώντας τη δική τους αλήθεια. Οι «αταίριαστοι χαρακτήρες» που κυριαρχούν, αρνούνται να ενσωματωθούν επειδή οι ίδιοι δεν το θέλουν. Προσπαθούν με κάθε τρόπο να κρατήσουν την ιδιοπροσωπία τους, ενάντια σε ένα σύστημα που τους φαίνεται αδιάφορο, βαρετό, ακόμη και εχθρικό¹⁹⁹. Το ίδιο το περιβάλλον τους είναι αυτό που «ενοχλείται» από την ιδιομορφία τους, αφού η «παραταιριότητά» τους είναι αυτή που ανησυχεί τους γύρω τους, οι οποίοι προσπαθούν να τους ενσωματώσουν με κάθε τρόπο για να πάψουν να αισθάνονται ανασφαλείς και ανήσυχοι απέναντι στην εταιριότητά τους. Η μνήμη είναι αυτή που τους καίει την ψυχή και που φωτίζει με τη λάμψη

¹⁹⁷ Θεοδωράτου, Κ. 2017. «Η ψυχική ασθένεια στο έργο του Βασίλη Κατσικονούρη: Κοινωνική απόκλιση ή οντολογική ετερότητα;», σελ.477.

¹⁹⁸ Θεοδωράτου, ό.π. σελ.476.

¹⁹⁹ Παράρτημα Β, Ερώτηση 4.

της το μονοπάτι προς την αλήθεια, κάνοντάς τους ευάλωτους και ευαίσθητους, να ζουν εμμονικά στο παρελθόν. Η ανάμνηση ελάχιστων στιγμών ευτυχίας, που η μοίρα τους στέρησε βίαια, τους κάνει να λιγοψυχούν και να τρέμουν στην ιδέα ότι μπορεί κάποια στιγμή να ξεχάσουν και να αφεθούν σε αυτό το ευάρεστο ταξίδι της λήθης. Οι ήρωες του Κατσικονούρη είναι αυτοί που πρώτοι απορρίπτουν το σύστημα ζωής που οι άλλοι έχουν γύρω τους, φοβούμενοι ότι θα βιώσουν πάνω από όλα την απώλεια ενός ζωτικού και πολύτιμου μέρος του εαυτού τους, στην περίπτωση που ενσωματωθούν και το απεμπολήσουν²⁰⁰.

Η κοινωνική δυσπροσαρμοστικότητα αποτυπώνεται στην πιο ακραία της μορφή στο *Γάλα*, όπου ο μικρός γιος ακροβατεί στα όρια της σχιζοφρένειας, κάνοντας τους γύρω του να είναι επιφυλακτικοί, να τον φοβούνται και να τον αντιμετωπίζουν σαν ένα ελαττωματικό παιδί, το οποίο τις περισσότερες φορές αποτελεί για αυτούς έναν βραχνά που δεν μπορούν να ξεφορτωθούν²⁰¹. Η Δέσποινα των *Αγνοούμενων* επιλέγει να μη στριμώξει την ψυχή της σε αυτόν τον «στενό» κόσμο της λήθης, θυσιάζοντας τον εαυτό της στη φωτιά της μνήμης. Αρνείται πεισματικά να πει «πάλι καλά», όπως ο πατέρας για τη μέτρια ζωή του στο *Καγκουρό* και η μάνα στο *Μπουφάν της Χάρλεϋ*, δεν αρκείται στο «τόσο μόνο...», όπως ο Δημήτρης, και δεν επιδεικνύει τόση δύναμη σαν τη Ρήνα, που παλεύει να τους κλείσει όλους στην αγκαλιά της, προτάσσοντας το άδειο από γάλα στήθος της, λέγοντας ψέματα ακόμη και στον εαυτό της ότι «...όλα θα περάσουν»²⁰². Η «Άγνωστη Μάνα» στο *Μπουφάν της Χάρλεϋ* δεν πρόκειται να ενσωματωθεί ποτέ στην τραυματική πραγματικότητα της απώλειας του γιου της και απέναντί της στέκεται ο παράταιρος Παππούς, προσπαθώντας να υπερασπιστεί τη δική του πατρική και ανδρική ανεπάρκεια, προσπαθώντας να εξηγήσει πώς κατάντησε απόκληρος, απροσάρμοστος και ανένταχτος, εξόριστος από την κοινωνία και την ίδια του την οικογένεια.

5.1 Ψυχική νόσος

Στο *Γάλα*, η ψυχική νόσος του Λευτέρη φαίνεται να ευθύνεται για όλα τα δεινά αυτής της οικογένειας και να τους στιγματίζει ανεξίτηλα, με μια ιατρική γνωμάτευση που ρητά αναφέρει: «Σχιζοφρένεια. Βαριά»²⁰³. Ο Αντώνης και η Ρήνα δυσανασχετούν με τις ψυχικές κρίσεις του Λευτέρη, αλλά πρέπει να «πηγαίνουν με τα νερά του», για να μην πυροδοτούν τις

²⁰⁰ Παράρτημα Β, Ερώτηση 4.

²⁰¹ Κατσικονούρης, Β. 2006. *Το Γάλα*, Αθήνα: Κέδρος, σελ.87.

²⁰² Κατσικονούρης, ό.π. σελ.99.

²⁰³ Κατσικονούρης, ό.π. σελ.24.

συναισθηματικές του εκρήξεις²⁰⁴. Η αρρώστια του θεωρείται κατάρα για τον ίδιο, αλλά ο Αντώνης την αξιοποιεί σαν άλλοθι για την αναζήτηση μιας «ενδιαφέρουσας ζωής», αφού δείχνει να έχει τραυματιστεί ακόμη περισσότερο κι από τον πραγματικά ψυχικά ασθενή. Ενώ ο Αντώνης και η Ρήνα περίμεναν τη ζωή τους στην Ελλάδα με ένα «ευτυχισμένο τέλος» σαν τις ταινίες του Χόλιγουντ²⁰⁵, ο Λευτέρης τους εγκλωβίζει στο μεταίχμιο ενός εξιδανικευμένου χτες, ενός ανύπαρκτου σήμερα κι ενός επισφαλούς αύριο²⁰⁶.

Χρεώνουν στην αρρώστια του την ανεπάρκειά τους, τις αποτυχίες τους, την περιθωριοποίηση, τη μοναξιά, την απόρριψη και τη δυστυχία, εγκαταλείποντάς τον εκτεθειμένο σε μια άδικη μάχη με τη μοίρα. Ο ίδιος κατηγορεί τον πατέρα του για αυτή την κληρονομική προδιάθεση, για την εγκατάλειψη της ζωής του στη μοναδική πατρίδα που είχε ποτέ, αφού δεν ευθύνεται για να βάσανα τα οποία οι άλλοι του φόρτωσαν²⁰⁷. Η μάνα, προσπαθώντας να γλυτώσει τον εγκλεισμό του παιδιού της σε κλινική, αφού «άτυχο παιδί... το βυζάκι ήθελε μονάχα... έτσι να νιώσει κι αυτό το έρμο!»²⁰⁸, τον αφήνει να βρίσκει παρηγοριά στο «άλλο», αφού «δεν είχε κι άλλη χαρά κι αυτό το καημένο, μωρέ...»²⁰⁹. Η μάνα εθελοτυφλεί στην αρρώστια του γιου της και την ανάγει στην άκρατη ευαισθησία του, αφήνοντάς τον εκτεθειμένο σε επικίνδυνες δοκιμασίες και ατέλειωτη θλίψη.

Από την άλλη, ο Λευτέρης προσπαθεί να τους κάνει να καταλάβουν ότι πονάει επειδή είναι μετέωρος, δεν έχει πατρίδα, δεν ανήκει κάπου και αιωρείται σαν ένα σκουπίδι στις βρώμικες γωνιές της Αθήνας και της ζωής του. Σιχαινείται την Ελλάδα και ακούει βαριά λαϊκά, σαν να προσπαθεί να ξορκίσει τον φόβο του με τους στίχους και τη μουσική της χώρας που τον κατέστρεψε, αφού ο πόνος είναι ίδιος ακόμη και για τους Γκρικέκους. Το μεγάλο παράπονό του είναι ότι όλοι θέλουν να του φτιάξουν τη χαλασμένη του ψυχή²¹⁰, αλλά εκείνος ξέρει ότι δεν πάσχει από σχιζοφρένεια, η αρρώστια του πηγάζει από το γεγονός ότι γνωρίζει πως «υπήρχε ένας άλλος τρόπος να το ζεις»²¹¹. Είναι ένα ρετάλι, με τη μισή καρδιά, που «μια ζωή χέρι πατρικό ...να του χαϊδέψει τα μαλλάκια του δεν άπλωσε»²¹², που το περιφέρουν σε μια άδεια ζωή, στην οποία «πρέπει να παίρνεις μέρος»,²¹³ και αυτό διαλύει τον Λευτέρη, τον

²⁰⁴ Κατσικονούρης, ό.π. σελ.22 «Και που να σου πω που αναγκάζομαι να του λέω ότι τα βλέπω κι εγώ τ' άσπρα χέρια. Εκεί μ' έχει φέρει...».

²⁰⁵ Κατσικονούρης, ό.π. σελ.33.

²⁰⁶ Θεοδωράτου, Κ. 2017. «Η ψυχική ασθένεια στο έργο του Βασίλη Κατσικονούρη: Κοινωνική απόκλιση ή οντολογική ετερότητα;», σελ.471.

²⁰⁷ Κατσικονούρης, Β. 2006. *Το Γάλα*, Αθήνα: Κέδρος, σελ.18, «Εμένα να μη με κάνετε!».

²⁰⁸ Κατσικονούρη, ό.π. σελ.92.

²⁰⁹ Κατσικονούρης, ό.π. σελ.25.

²¹⁰ Κατσικονούρης, ό.π. σελ.88.

²¹¹ Κατσικονούρης, ό.π. σελ.82.

²¹² Κατσικονούρης, ό.π. σελ.91.

²¹³ Κατσικονούρης, ό.π. σελ.97.

οποίο «ξεβράκωσαν» και ξεφτίλισαν ολοκληρωτικά, όχι μόνο βιάζοντάς τον σεξουαλικά, αλλά κακοποιώντας την αθώα του ψυχή²¹⁴. Ο φόβος είναι η αρρώστια του που τον κάνει να ταξιδεύει σε μονοπάτια της ψυχής δυσνόητα και άβατα. Ο Λευτέρης δυσχεραίνει το περιβάλλον του σε οποιαδήποτε προσπάθεια «συστημικής κατηγοριοποίησης», αφού η ταυτότητά του παραμένει διττή και αντιφατική: είναι ενήλικας και παραμένει παιδί, θέλουν να γίνει Έλληνας και παραμένει Γεωργιανός²¹⁵.

Αυτή η άρνηση ενσωμάτωσης σε μια ζωή μισή είναι η ερμηνεία της κοινωνικής αναπηρίας που θεωρείται ότι οι ήρωες του Κατσικονούρη κουβαλούν. Ο Λευτέρης, η Δέσποινα και ο Ορφέας μοιάζουν να ζουν σε ένα ψέμα, να βολεύονται στη λύπη τους και να την χρησιμοποιούν ως δικαιολογία για το ατέρμονο πένθος μιας ζωής που «δεν μπήκαν στον κόπο να αντιμετωπίσουν». Έρχονται με την «ξένη» και «απόκοσμη» τρέλα τους να ταρακουνήσουν και να αποδομήσουν το φανταχτερό περίβλημα μιας «αδιάφορης ζωής», προσεγγίζοντας μια αλήθεια τόσο βαθιά που ο «κανονικός άνθρωπος» αδυνατεί να αντιληφθεί²¹⁶. Οι μνήμες και τα όνειρά τους μοιάζουν στους άλλους αταίριαστα και παράφρονα, αφού «δεν αφορούν κανέναν» και ερμηνεύονται σαν εμμονές ή ψυχαναγκασμοί, ψυχικές διαταραχές που κουράζουν τους γύρω τους και καταστρέφουν το τοπίο της ευτυχίας, αφού «μια ζωή δεν είναι καλά»²¹⁷.

Ακόμη όμως και ο φαινομενικά ευτυχισμένος και επιτυχημένος δημοσιογράφος στους *Αγνοοούμενους* φέρει το μικρόβιο της ψυχικής ανισορροπίας. Η μικρή Εσκιμώα, που του στοιχειώνει τα όνειρα, μοιάζει να μην τον αποχαιρέτησε ποτέ, να τον παρατηρεί με τα αθώα λυπημένα της μάτια και να τον κάνει να πονάει εκεί ακριβώς στην κοιλιά, κάτω από την καρδιά του, αφού δεν μπορεί να τη σβήσει και να αποποιηθεί το ποιός πραγματικά είναι²¹⁸. Ήρωες σαν τον Πέτρο και τον Τάκη στο *Καγκουρό*, που φαίνεται να έχουν επιτύχει την κατάκτηση της ευτυχίας, ανακαλύπτουν ότι στοιχειώνονται από τα φαντάσματα του παρελθόντος και των επιλογών τους. Ο Τάκης χρεώνει στον εαυτό του την κατάντια του αδερφού του, αφού, για να πετύχει το όνειρό του, τον εγκατέλειψε, στερώντας του την ευκαιρία στο όνειρο και στην ελπίδα, και παραδέχεται ότι φταίει εκείνος για «αυτό που είναι έτσι, τώρα...» ο Δημήτρης²¹⁹.

²¹⁴ Κατσικονούρης, ό.π. σελ.98.

²¹⁵ Ριστάνη, Μ. Πατρώνα, Θ. 2021, «Ανάμεσα σε δυο κόσμους ή το δράμα της μετανάστευσης: το Γάλα (2006) του Βασίλη Κατσικονούρη», σελ.379.

²¹⁶ Θεοδωράτου, Κ. 2017. «Η ψυχική ασθένεια στο έργο του Βασίλη Κατσικονούρη: Κοινωνική απόκλιση ή οντολογική ετερότητα;», σελ.472.

²¹⁷ Κατσικονούρης, Β. 2008. *Οι Αγνοούμενοι (Μια ενδιαφέρουσα ζωή)*, Αθήνα: Κέδρος, σελ.18-20.

²¹⁸ Κατσικονούρης, ό.π. σελ.69.

²¹⁹ Κατσικονούρης, Β. 2016, *Καγκουρό*, Αθήνα, Εκδόσεις Σοκόλη, σελ.37.

Στο *Μπουφάν της Χάρλεϋ*, ο γιος, παράταιρος και αυτός σε έναν κόσμο που τον «στένευε», έπασχε από την οδύνη της θλίψης και του φόβου και η μάνα κατηγορεί τον εαυτό της, αφού δεν αρκούσαν οι λέξεις για να εξηγήσει πώς τα πράγματα έφτασαν ως εκεί²²⁰. Η Γυναίκα, μέσα στην άγνοια και την αθωότητά της, παραληρεί, περιγράφοντας αυτήν την «ασθένεια» που ταλανίζει τους ήρωες του Κατσικονούρη, αφού «λόγω μελαγχολίας...μόνο λυπημένοι ήταν...». Είναι όλοι τους αγνοί άνθρωποι που ψάχνουν την ανθρώπινη επαφή και την αποδοχή και που η ζωή τους αρνήθηκε, την ευκαιρία να διαφυλάξουν τη μνήμη και τα όνειρά τους και τους έριξε στη λάσπη «πετώντας τους στα μούτρα» την καλοσύνη, την αθωότητα, την καθαρότητα και τις ελπίδες τους²²¹. Ο Παππούς από την άλλη, διακωμωδεί τη δική του ψυχική «αδυναμία» και την ορίζει ως νόσο «σε... σεξ... σεξουαλική»²²², αλλά ξέρει πολύ καλά ότι η εμμονή του με την Αντίσταση καθώς και η αδυναμία του στις γυναίκες, σκιαγραφεί τον παράταιρο χαρακτήρα του, που αρέσκεται τελικά να φέρνει σε δύσκολη θέση τους άλλους, να τους κάνει να ντρέπονται για αυτόν και να τον στέλνουν για «τιμωρία» σαν ένα «κακό παιδί». Ακόμη κι ο Παππούς μένει ανοχύρωτος στη θλίψη και τη μελαγχολία και προτιμά να θυσιαστεί, παρά να τον παραλάβουν, μαζί με τον Λευτέρη από το *Γάλα*, τα άσπρα χέρια που θα στείλουν και τους δυο στις «χωματερές για μεταχειρισμένες κι άχρηστες ψυχές»²²³, για να μην τους θυμίζουν τίποτα από το παρελθόν.

5.2 Επούλωση τραυμάτων

Οι ήρωες των έργων του Κατσικονούρη, που φέρουν το βάρος της κοινωνικής δυσπροσαρμοστικότητας και βρίσκονται στο φάσμα της ψυχικής νόσου, προσπαθούν πρωτίστως να επουλώσουν τα τραύματα του παρελθόντος. Κάποιοι νιώθουν ψυχική ανεπάρκεια και κυνηγούν την προσωπική και συναισθηματική τους ολοκλήρωση. Κάποιοι άλλοι βίωσαν ένα μεγάλο τραυματικό σοκ που τους στιγμάτισε και τους άλλαξε τη ζωή, προσπαθώντας να ξεχάσουν ποιοί ήταν. Άλλοι ήρωες βίωσαν ως παιδιά την ανεπάρκεια της οικογένειας, αφήνοντάς τους από πολύ νωρίς εκτεθειμένους στην αποξένωση, την απαξίωση, τις κατηγορίες και την έλλειψη αγάπης και σεβασμού που μόνο λαβωμένους ανθρώπους μπορεί να αναθρέψει. Από αυτούς, άλλοι ήταν θύματα και άλλοι θύτες, μέσα σε ένα νοσηρό οικογενειακό περιβάλλον, που, από όποια πλευρά κι αν ιδωθεί, γεννά και αναπαράγει δυστυχία προς όλες τις κατευθύνσεις. Άλλοι, υποκινούμενοι από τη ζωή ή και τους δικούς τους ανθρώπους, ανέλαβαν εξ ολοκλήρου την εκπλήρωση κάποιου χρέους, θυσιάζοντας τα

²²⁰ Κατσικονούρης, Β. 2022, Μονόλογος: *Το μπουφάν της Χάρλεϋ ή Πάλι καλά... & Ο Μάκης*, Αθήνα: Εκδόσεις Σοκόλη, σελ.27.

²²¹ Κατσικονούρης, ό.π. σελ. 27-28.

²²² Κατσικονούρης, ό.π. σελ.44.

²²³ Κατσικονούρης, ό.π. σελ.47.

όνειρά τους χωρίς να το θέλουν πραγματικά, στην προσπάθειά τους να αντέξουν το βάρος της μοίρας. Όλοι αυτοί οι ήρωες υψώνουν το ανάστημά τους στο πεπρωμένο και διεκδικούν το μερίδιο ευτυχίας που τους αναλογεί. Ήρωες σαν τον Λευτέρη, τη Ρήνα, τη Δέσποινα, αλλά και τη Μίνα με τον Πέτρο, τον Ορφέα και τον Δημήτρη, αλλά και τον Τάκη, μαζί με όλες τις ανυπεράσπιστες γυναίκες και τους παραγκωνισμένους παππούδες, φωνάζουν δυνατά, ζητούν την προσοχή μας και προσπαθούν να διεκδικήσουν το δίκιο τους και μια αχτίδα από το φως της ελπίδας που θα φωτίσει τη δική τους αλήθεια.

Στο *Γάλα*, η ψυχική νόσος του Λευτέρη ταυτίζεται με πολύ βαθιά χαραγμένα τραύματα που τον οδηγούν σε μια εσωτερική σχάση. Η πατρίδα, η ψυχή, η καρδιά, η ζωή και το σώμα του δεν ολοκληρώθηκαν ποτέ, σε μια αέναη αναζήτηση του άλλου τους μισού το οποίο έμεινε στο Τμπιλίσι. Η μνήμη του Λευτέρη από την ζωή του στη μοναδική του πατρίδα, συνεχίζει να υπάρχει και να πορεύεται με εκείνο το κομμάτι του εαυτού του που έμεινε για πάντα εκεί. Ο μισός του εαυτός ζει και αναπνέει στο μπαλκόνι του σπιτιού του, χαζεύοντας τις κορφές από τα δέντρα που φτάνουν μέχρι τον ουρανό. Στην Ελλάδα, οι άλλοι έσυραν ένα άδειο κουφάρι, «ένα ρετάλι» που το τραβολογούν και το ονομάζουν «Λευτέρη», αλλά εκείνος ξέρει πολύ καλά ότι «ποτέ δεν ήταν εδώ ολόκληρος». Αυτή η σχάση του στερεί την ικανότητα να ζει, απλά του επιτρέπει να υπάρχει σαν ζωντανός νεκρός μεταξύ όλων αυτών που τον ανέχονται, χωρίς να τον εκτιμούν. Ο ίδιος, ανάπηρος πια ψυχικά, αφήνεται να βιαστεί, να τραυματιστεί ακόμη μια φορά, διεκδικώντας την παρηγοριά της μάνας του και λίγες στιγμές μακαριότητας στο στήθος που ποτέ δεν κατάφερε να του προσφέρει γάλα²²⁴. Η μάνα όμως ξέρει ότι ούτε το γάλα της μπορεί να τον βοηθήσει, αφού η αρρώστια του δεν θεραπεύεται, ο Λευτέρης δεν πρόκειται να ελευθερωθεί ποτέ, αφού ποτέ δεν πρόκειται κανείς να του αναπληρώσει την ακρωτηριασμένη του ζωή²²⁵.

Η Μίνα και ο Πέτρος στους *Ανγοσούμενους* συνειδητοποιούν ότι η αναζήτηση της πολυπόθητης «ενδιαφέρουσας ζωής» τους βασιζόταν στην ανάγκη να επουλώσουν τα τραύματα του παρελθόντος και τα λάθη που δεν ήθελαν να παραδεχτούν. Στη δική τους περίπτωση, το τραύμα προερχόταν από την οικογένεια που ποτέ δεν έκαναν, αφού επέλεξαν να στερήσουν ο ένας από τον άλλο την απόκτηση του παιδιού τους. Μόλις τολμήσουν να αρθρώσουν τη λέξη «έκτρωση», όλα τα φαντάσματα του παρελθόντος ζωντανεύουν και συνειδητοποιούν ότι το μόνο που τους έχει μείνει είναι η μεταξύ τους αλήθεια, που παραμένει κρυμμένη μόνο στους εφιάλτες τους. Η απλότητα και η καθαρότητα που αναζητούν βρισκόταν στο αγέννητο παιδί τους και, ενώ φαινομενικά η διακοπή της κύησης έγινε

²²⁴ Κατσικονούρης, Β. 2006. *Το Γάλα*, Αθήνα: Κέδρος, σελ.96-98.

²²⁵ Πούχνης, Β. 2011. «Το γάλα του Βασίλη Κατσικονούρη και οι προφορικές αφηγήσεις για τον Οιδίποδα. Μια σημείωση», σελ.199.

φυσικά, χωρίς κάποια παρέμβαση, ξέρουν πολύ καλά και οι δυο πως την προκάλεσαν με την δήθεν απροσεξία και την εκούσια αμέλειά τους. Μια αντίστοιχα κατεστραμμένη οικογένεια τραυμάτισε και τον Ορφέα στο *Καγκουρό*, μόνο που αυτή η οικογένεια πρόλαβε να δημιουργηθεί και να σπάσει σε κομμάτια, αφήνοντας ερείπια, έλλειψη επικοινωνίας, αγάπης και σεβασμού. Αυτή η οικογένεια χαρακτηρίζεται από την απώλεια της μάνας κι όχι του παιδιού, μια εγκατάλειψη που προκλήθηκε από τη συνειδητοποίηση της ματαιότητας. Για τον Ορφέα αυτό αποτέλεσε τον πιο σοβαρό τραυματισμό της παιδικής ψυχής του, που δεν γιατρεύτηκε ποτέ, επιλέγοντας την απόρριψη μιας ζωής μισής, διχασμένης, χωρίς να έχει κάποιον να κατηγορήσει, αλλά ούτε και κάποιον στον οποίο να μπορεί να βασιστεί πραγματικά.

Στο *Μπουφάν της Χάρλεϋ* και τον *Μάκη*, έρχονται δυο γονείς που έχουν χάσει τα παιδιά τους, ολοκληρωτικά στην περίπτωση της Γυναίκας και συναισθηματικά στην περίπτωση του Παππού, να προσπαθήσουν να επουλώσουν όχι μόνο να δικά τους τραύματα, αλλά και αυτά που οι ίδιοι προκάλεσαν. Η Γυναίκα ξέρει πως ποτέ δεν κατάφερε να ζήσει πραγματικά, επειδή ποτέ κανείς δεν της το έμαθε. Αυτό που δεν αντέχει όμως, είναι πως στέρησε τη ζωή από τον γιο της και αρνείται να παραδεχτεί ότι φέρει το τραύμα της απώλειας και του θανάτου. Δεν αντέχει την ευθύνη της, βρίσκοντας παρηγοριά στην άγνοιά της, αφού «δεν ήξερα το πώς, και το 'βλεπα ότι ούτε κι εσύ το ξέρεις»²²⁶. Ίσως αυτά τα βαθιά τραύματα να τα ξεπλύνει κάποτε η βροχή, αλλά μέχρι τότε προτιμά να στέκεται έξω από τη σκοπιά και να προσφέρει χωρίς ανταπόκριση τις εξομολογήσεις της, γνωρίζοντας ότι δεν πρόκειται να λάβει ποτέ απάντηση. Ο Παππούς βρίσκεται κι αυτός αντιμέτωπος με τη συνειδητοποίηση των λαθών του και συνειδητοποιεί ότι το τέλος είναι πολύ κοντά. Λαβωμένος θανάσιμα, παραδέχεται ότι «με νικήσανε Μάκη» και η εκδίκηση, την οποία αναζητά, είναι στην πραγματικότητα η συγχώρεση από τον ίδιο του τον εαυτό. Ξέρει πως θα υποκύψει στις πληγές της εξορίας σε μια οικογένεια που τον έβλεπε ως ξένο και μιας κοινωνίας που τον θεωρεί κούφιο, άχρηστο και παρωχημένο. Για αυτόν τον λόγο αποφασίζει να συγχωρέσει ο ίδιος τον εαυτό του και να εκπλήξει ακόμη και τη μοίρα, ζωγραφίζοντας μόνος του το ύστατο χαμόγελο που κανείς ποτέ δεν του χάρισε.

5.3 Εκπλήρωση αποστολής-χρέους

Ο Κατσικονούρης τοποθετεί τους ήρωες των συγκεκριμένων έργων σε συνθήκες εγκλωβισμού στην εκπλήρωση ενός χρέους, βάζει τη μοίρα να τους αναθέτει μια αποστολή,

²²⁶ Κατσικονούρης, Β. 2022, Μονόλογοι: *Το μπουφάν της Χάρλεϋ ή Πάλι καλά...* & *Ο Μάκης*, Αθήνα: Εκδόσεις Σοκόλη, σελ.19.

η οποία ταυτίζεται με την ανακάλυψη της ύπαρξής τους. Αυτό το χρέος αποτελείται από δομικά στοιχεία, τα οποία οι ήρωες ταυτίζουν με την αξιοπρέπεια, τις αξίες και την ηθική τους, προσδίδοντας περιεχόμενο στη ζωή τους. Άλλες φορές τους καθιστά υπεύθυνους να προστατέψουν την κοινωνία από τη λήθη, να διαφυλάξουν και να διαδώσουν αξίες και ιδανικά παραμελημένα από καιρό. Κάποιοι ήρωες αναλαμβάνουν να θωρακίσουν τη ζωή ή τη μνήμη των δικών τους ανθρώπων, παραγκωνίζοντας εντελώς τις δικές τους ανάγκες. Άλλοι χρεώνονται το βάρος της εκπλήρωσης ενός ευρύτερου χρέους, που μπορεί να μην τους αφορά άμεσα, αφιερώνοντας τη ζωή τους για να καλύψουν την ανεπάρκεια, την άγνοια ή την αμέλεια των γύρω τους. Οι αποστολές τους αυτές είναι τόσο ζωτικής σημασίας, που μπορεί να θυσιάσουν ακόμη και τον ίδιο τους τον εαυτό, συνειδητοποιώντας το ενδεχόμενο της αποτυχίας, για να φωτίσουν με όποιον τρόπο μπορούν το μονοπάτι προς την εκπλήρωσή τους.

Στο *Γάλα*, ο Λευτέρης προσπαθεί να συνεχίσει τη ζωή του όπως την ξεκίνησε, σε εκείνο το μπαλκόνι στο Τμπιλίσι, όπου έζησε μερικές στιγμές ελευθερίας και αλήθειας και αρνείται να απαρνηθεί αυτό που η πατρίδα του χάρισε απλόχερα, με αντάλλαγμα μια σαθρή απομίμηση της πραγματικότητας, απλά και μόνο για να γίνει αποδεκτός. Ξέρει ποια είναι η αληθινή του πατρίδα, την έχει νιώσει με όλες τις αισθήσεις του και αρνείται να συμβιβαστεί σε μια άλλη κάλπικη, που απλά θα τον ανέχεται, κοροϊδεύοντάς τον, υπενθυμίζοντάς του με κάθε ευκαιρία ότι είναι λειψός. Την τιμά με κάθε ευκαιρία, μιλάει τη γλώσσα της, την τραγουδάει και την γεύεται και δείχνει στους άλλους ότι ποτέ δεν ξέχασε και ότι θα παραμείνει διχασμένος, αλλά τουλάχιστον αληθινός και ευτυχισμένος στο ήμισυ της ψυχής του. Η αγάπη για αυτήν είναι απόλυτη και ολοκληρωτική, αφού δεν τον κρίνει, δεν του βάζει εμπόδια και ονειρεύεται ότι, αν ποτέ ξαναβρεί τη χαμένη του πατρίδα, θα μπορέσει επιτέλους να νιώσει πλήρης. Δίπλα του στέκεται η μάνα με μοναδικό σκοπό της ζωής της να προστατέψει αυτό το λαβωμένο παιδί, να του δώσει την αγάπη που στερήθηκε και να αποτελέσει για αυτόν την οικογένεια και την πατρίδα που θα τον κλείσει άνευ όρων στην αγκαλιά της. Μπαίνει μπροστά του σαν ασπίδα για να τον προστατέψει από τους «άλλους», να πονέσει με τον πόνο του και να τους προκαλέσει να ξεσπάσουν επάνω της τη μανία τους.

Η Δέσποινα είναι ο ήρωας που φέρει πιο ξεκάθαρα από όλους τον ρόλο του «σταυροφόρου», σε μια κοινωνία εχθρική, γεμάτη αφελή ρεαλισμό, που την θεωρεί ανάπηρη ψυχικά, επιπλέοντας στη ζωή με σανίδα σωτηρίας τη μνήμη. Αυτός ο όρκος προς τη μάνα, βαρύς και απροσπέλαστος, της στιγμάτισε τη ζωή, η οποία ουσιαστικά σταμάτησε να προχωρά μόλις δεσμεύτηκε απέναντί της. Κανείς δεν μπόρεσε να την καταλάβει, αφού και η ίδια της η αδερφή παραδέχεται ότι «και μένα να όρκιζε, εγώ δεν θα τον κρατούσα τον

όρκο»²²⁷. Το βάρος του «πρέπει» έπεσε όλο επάνω της, τάζοντας τη ζωή της για να βρει την πατρίδα μέσα στην ξενιτιά, τη μνήμη μέσα στη λήθη, τη γνώση μέσα στην άγνοια, το θάρρος μέσα στον φόβο και τελικά την αληθινή ζωή μέσα στον θάνατο.

Η κοινωνική δυσπροσαρμοστικότητα στην περίπτωση των ηρώων του *Καγκουρό* προκύπτει από την εκπλήρωση ενός χρέους προς τους δικούς τους ανθρώπους, όταν αυτοί βρέθηκαν ευάλωτοι και απελπισμένοι, να «απαιτούν» τη φροντίδα και την προστασία τους. Η φροντίδα του άρρωστου πατέρα του Δημήτρη τον έκανε να γυρίσει από την Αυστραλία και να θυσιάσει μια καλύτερη ζωή, πριν αυτή καν ξεκινήσει. Αυτός, αν και εκπλήρωσε το χρέος του, έχασε τον σεβασμό προς τον εαυτό του και παραιτήθηκε από το όνειρο. Έμεινε ένας γραφικός φουκαράς, περιφρονημένος από όλους, να κουβαλάει τη σημαία της παρέλασης ολομόναχος και να τιμά τις αόριστες αξίες, στις οποίες βάσισε όλη του τη ζωή²²⁸. Ο Ορφέας παραμένει αθεράπευτα ρομαντικός και αρνείται πεισματικά ό,τι και αν έχει η ζωή να του προσφέρει, αφού θεωρεί χρέος του να αποδείξει περίτρανα σε όλους, αλλά ειδικά στον πατέρα του, ότι η μοίρα μπορεί να παραγραφεί. Τελικά όμως παραγράφει τα ίδια του τα όνειρα, ολοκληρώνοντας το ταξίδι του στην ευτυχία πριν καν το ξεκινήσει, αφού «βρέθηκε αλλού... κάπου λάθος. Και είπε: «Δεν πάω πουθενά... και γύρισε κοντά» στη Μαρίνα²²⁹.

Η Γυναίκα και ο Παππούς, ενοχλητικοί παρείσακτοι, έταξαν τη ζωή τους για να εξηγήσουν την αδικία και τη μοναξιά, το περιθώριο, στο οποίο οι άλλοι τους παραπέταξαν, να μιλούν σε μια άδεια σκοπιά, περιμένοντας τη βροχή να ξεπλύνει τη λάσπη της ψυχής τους. Θεωρούν χρέος τους να φωνάζουν όσο πιο δυνατά μπορούν, για να εισακουστούν σε όλους, ειδικά στα παιδιά, για να προλάβουν να τους μεταφέρουν λίγη από «των γηρατειών τη λύπη», ως σανίδα σωτηρίας από την απώλεια και τον θάνατο. Η μοίρα όμως «ξεχύνεται μανιασμένα στους δρόμους»²³⁰ του πεπρωμένου, γράφοντας τη δική της ιστορία. Όλοι οι ήρωες του Κατσικονούρη υποφέρουν από αυτή την αδικία, με την οποία θεωρούν ότι τους «αντάμειψε» η ζωή, αφού ποτέ δεν αρκέστηκαν στο «πως να κάνουν υπομονή... να σηκώνουν τον σταυρό τους και να έχουν πίστη»²³¹.

²²⁷ Κατσικονούρης, Β. 2008. *Οι Αγνοούμενοι (Μια ενδιαφέρουσα ζωή)*, Αθήνα: Κέδρος, σελ.32.

²²⁸ Κατσικονούρης, Β. 2016, *Καγκουρό*, Αθήνα, Εκδόσεις Σοκόλη, σελ.64-66.

²²⁹ Κατσικονούρης, ό.π. σελ.54.

²³⁰ Κατσικονούρης, Β. 2022, *Μονόλογοι: Το μπουφάν της Χάρλεϋ ή Πάλι καλά... & Ο Μάκης*, Αθήνα: Εκδόσεις Σοκόλη, σελ.27.

²³¹ Κατσικονούρης, Β. 2016, *Καγκουρό*, Αθήνα, Εκδόσεις Σοκόλη, σελ.59.

5.4 Φυγή από την πραγματικότητα

Η πραγματικότητα για τους ήρωες του Κατσικονούρη είναι μια φυλακή που τους κρατά δέσμιους στα «πρέπει», στα «τόσο μόνο» και στα «πάλι καλά», συμβιβασμένους σε μια ζωή με χρέη, πόνο, μοναξιά και απώλεια. Η προσμονή της φυγής, το όνειρο της αληθινής ζωής που αισθάνονται πως τους περιμένει μετά την εκπλήρωση της αποστολής τους, αποτελεί το ζωτικό οξυγόνο που χρειάζονται για να παραμένουν ζωντανοί. Μέχρι όμως να καταφέρουν να κάνουν μια νέα αρχή, αλλάζοντας πατρίδα ή βρίσκοντας την παλιά τους, διεκδικώντας μια ανάταση ζωής, λυτρωμένοι από τα λάθη τους και προσφέροντας στον εαυτό τους και στους άλλους την ευτυχία και την αλήθεια, φαντασιώνονται στιγμές χαράς σαν αυτές που έζησαν ως παιδιά, ως νέοι, ως σύντροφοι, ως μάνες, ως κόρες, ως γιοι ή πατέρες, αναβιώνοντας την καθαρότητα της επικοινωνίας, της αγάπης και της ελευθερίας, που μόνο η πολύτιμη καθαρή ανθρώπινη επαφή μπορεί να τους διασφαλίσει.

Στο *Γάλα*, ο Αντώνης και η Ρήνα αυταπατώνται ότι θα βρουν την ευτυχία στη νέα τους πατρίδα, σε μια Ελλάδα που μοιάζει να βγήκε από ταινία του Χόλυγουντ, γεμάτη ευκαιρίες, χωρίς διακρίσεις, που τους υποδέχεται όλους ανοιχτόκαρδα, τους αξιοποιεί και τους ενθαρρύνει να ξανά χτίσουν τη ζωή τους. Σε αυτήν την ονειρικά πλασμένη χώρα θα βρουν το «ευτυχές τέλος» που τους αξίζει και θα ξεκινήσουν από την αρχή, ξαναγεννημένοι ως Γκριέκι, που δεν θα μοιάζουν σε τίποτα με εκείνους του μετανάστες που φοβισμένοι και παρείσακτοι βρισκότουσαν στο περιθώριο της ζωής. Σε αυτή την «άλλη» πατρίδα θα δραπετεύσουν και οι ήρωες του *Καγκουρό*, βρίσκοντας επιτέλους τη δική τους Αυστραλία, που θα τους υποδεχτεί χωρίς ερωτηματικά, αρκεί μόνο ότι είναι έτοιμοι να ξαναγεννηθούν σε ένα «μέρος που να αξίζει» τη ζωή τους²³². Ο Αντώνης θα ξεφύγει από αυτήν την πραγματικότητα της μετριότητας και θα λυτρωθεί από αυτό το «φτύσιμο» που του μαύριζε την ψυχή με τον γάμο του με μια Ελληνίδα. Θα γίνει πια ένας Γκριέκι, ένας γαμπρός που θα φέρεται «με το σεις και με το σας», που θα αποκτήσει τη δική του «μπίζνα» και θα βρει τις «άκρες» που θα του λύσουν όλα τα προβλήματα²³³.

Από την άλλη, ο αδερφός του βρίσκει διέξοδο από τον «θυμό» και τον «φόβο» σε αυτό το πάρκο κοντά στο πατρικό του σπίτι. Έχει φέρει το όνειρο της παλιάς πατρίδας στο τώρα και το αναβιώνει όποτε χρειάζεται, για να μπορεί να δραπετεύει και να βρίσκει καταφύγιο από την απόρριψη και τη ματαιότητα. Όταν η μποτίλια της ψυχής του πέσει και σπάσει σε χίλια κομμάτια, δεν θα τον νοιάζει πια το χυμένο γάλα, αφού αφήνεται να παρασυρθεί από το δυνατό χέρι του Αντώνη σε μια μαγική περιπέτεια, όπου οι δυο τους θα χτίσουν το δικό

²³² Κατσικονούρης, ό.π. σελ.25.

²³³ Κατσικονούρης, Β. 2006. *Το Γάλα*, Αθήνα: Κέδρος, σελ.33-34.

τους ξύλινο σπιτάκι. Αυτή η πραγματικότητα του Λευτέρη δεν έχει αγωνία, αφού, ό,τι κι αν συμβεί, έχει δίπλα του τον αδερφό του και στο τέλος της διαδρομής τους περιμένει η μάνα να τους κλείσει στην αγκαλιά της, γελώντας δυνατά με όσες δοκιμασίες κι αν τους προβάλλει η μοίρα²³⁴. Η μάνα, όπως και η Γυναίκα στο *Μπουφάν της Χάρλεϋ*, θα είναι πάντα εκεί, με χέρια ορθάνοιχτα και μια αγκαλιά γεμάτη αγάπη, για να σβήσουν τη μελαγχολία από τα μάτια των παιδιών τους και να τα ταξιδέψουν σε έναν ευτυχισμένο κόσμο. Θα συνεχίσουν και οι δυο να μιλούν ασταμάτητα, φρουρώντας την ίδια τη ζωή, έξω από το δωμάτιο των παιδιών τους, το οποίο δεν θα είναι πια σκοτεινό, αλλά γεμάτο φως, αγάπη και λέξεις που θα εκφράζουν όσα νιώθουν, κοιτώντας στα μάτια ο ένας τον άλλον.

Η Δέσποινα αναζητά αυτή τη γλύκα που μόνο η επαφή της με έναν άνθρωπο που την καταλαβαίνει πραγματικά μπορεί να της προσφέρει, γαληνεύοντας την βασανισμένη ψυχή της έστω και για μια στιγμή. Δεν αντέχει το βάρος του όρκου προς τη μάνα της και ψάχνει «ανακούφιση», «γλύκα» και «ελαφράδα» σε ένα τραγούδι και ένα λουλούδι του νεαρού γείτονα, σε ένα όραμα, μια απόπειρα να νιώσει νέα, όμορφη, ανέμελη, αποδεκτή και ποθητή για πρώτη φορά στη ζωή της²³⁵. Όσο και αν φοβάται να ζήσει πραγματικά, τόσο ποθεί αυτό το σκίρτημα που θα κάνει την καρδιά της να χτυπάει δυνατά από τη λαχτάρα για την αληθινή εμπειρία της αποδοχής, της ψυχικής συνδιαλλαγής, της συντροφικότητας, του έρωτα και της αγάπης. Η νέα πραγματικότητα, την οποία όλοι οι ήρωες του Κατσικονούρη θέλουν διακαώς να βιώσουν, περιλαμβάνει ανθρώπινη επαφή, αγκαλιές, γέλιο, μουσική, λουλούδια, δέντρα, ένα αεράκι γλυκό και τόση χαρά κι ελαφράδα, που μόνο το κλάμα μπορεί να τα κλείσει μέσα του, επιφέροντας την πολυπόθητη λύτρωση.

5.5 Ψευδαισθηση

Οι ήρωες του Κατσικονούρη βιώνουν ψευδαισθήσεις, οι οποίες τους βασανίζουν και κάνουν αφόρητη την πραγματικότητα, στην οποία παλεύουν να επιβιώσουν. Η ψυχή τους, κατατρεγμένη από τα φαντάσματα που τους κυνηγούν, αφήνεται να την κυριεύσει ο τρόμος, σε ένα παιχνίδι της λογικής με την παραίσθηση, του ονείρου με τον εφιάλτη και της τόλμης με τον τρόπο, επιβιώνοντας στο παρόν που τους κρατάει αιχμάλωτους. Οι ήρωες αυτοί προσανατολίζονται σε ένα μέλλον που δεν συνδέεται με το παρόν, το οποίο δεν έχει κανένα νόημα, είναι ασυνεχές, τεμαχισμένο, ασύνδετο και αμετάβλητο²³⁶. Ο Λευτέρης είναι αυτός ο

²³⁴ Κατσικονούρης, ό.π. σελ.114-115.

²³⁵ Κατσικονούρης, Β. 2016, *Καγκουρό*, Αθήνα, Εκδόσεις Σοκόλη,σελ.64.

²³⁶ Χαρτοκόλλης, Π. 2003, *Χρόνος και αχρονικότητα, Παραλλαγές της χρονικής εμπειρίας*, Αθήνα: Καστανιώτη, σελ.96, όπως αναφέρεται στο Καφετζοπούλου, Ι. 2021, «Ο χρόνος στο θέατρο: η παράσταση *Το Γάλα* υπό το πρίσμα τεσσάρων παραγωγών».

χαρακτήρας, του οποίου η ψυχική νόσος τον τοποθετεί μέσα σε μια ψευδαίσθηση, πολύ περισσότερο οδυνηρή από την πραγματική ζωή του. Οι άνθρωποι γύρω του υπάρχουν σε μια ζωή εντελώς ανούσια και ψεύτικη, που για να την αντέξουν αφήνονται να εξαϋλωθούν μέσα σε μια ξαφνική φωτιά που θα τους γλυτώσει από τη ματαιότητα²³⁷. Κανείς δεν καταλαβαίνει ούτε την ύπαρξη, αλλά ούτε και την απώλειά τους και όλα συνεχίζονται κανονικά σε αυτή τη μακάβρια και ήδη νεκρή ζωή.

Αυτή η ίδια φωτιά καίει και τη Δέσποινα, στους *Αγνοούμενους*, η οποία υποφέρει πληγωμένη ανεπανόρθωτα από το «έγκαυμα της μνήμης»²³⁸. Μαυροφορεμένη διαρκώς, η απόλυτη έκφραση του πένθους, τριγυρνά όλη της τη ζωή με τη φωτογραφία του χαμένου αδερφού, διαλαλώντας την απόφασή της να μην ξεχάσει ποτέ. Ένα «πρέπει»²³⁹ βγαίνει σαν λυγμός από τα χείλη της, όταν την κατηγορούν για τη δυσπροσαρμοστικότητα, σε έναν κόσμο ανεύθυνο, ανώριμο και καχύποπτο που κρύβεται πίσω από τη λήθη. Πριν καεί και σβήσει για πάντα, παραδίδει στην αδερφή της το κλειδί της πόρτας σε έναν κόσμο γεμάτο αλήθεια, μουσική και ζεστασιά, για να το παραδώσει και στις επόμενες γενιές²⁴⁰. Δεν έχει καμία σημασία αν αυτό το κλειδί υπάρχει πραγματικά ή ταιριάζει σε κάποια πόρτα της ζωής μας. Αυτό που η Δέσποινα πετυχαίνει είναι να ξεκλειδώσει την ψυχή της αδερφής της και να την κάνει να μπει στην αλήθεια της μνήμης και να τιμήσει όσους χάθηκαν για να προσδώσει νόημα στη ζωή τους.

Η μάνα ξέρει κι αυτή ότι πρέπει να καεί στη φωτιά της μνήμης για να λυτρωθεί και να ζητήσει συγχώρεση από το παιδί της και έχει επίγνωση ότι επιλέγει την ψευδαίσθηση, την εικόνα μιας σαλεμένης από τον πόνο, που περιφέρεται στους δρόμους, για να μην αποδεχθεί την πραγματικότητα, ψάχνοντας απεγνωσμένα μια δεύτερη ευκαιρία, μια τελευταία αληθινή κουβέντα με τον γιο της²⁴¹. Γνωρίζει ότι οι επιλογές της ζωής της και όλα τα «πάλι καλά» που έδωσε ως απάντηση στα χτυπήματα της μοίρας ήταν άστοχα και οδήγησαν εν μέρει στον τελευταίο τσακωμό με έναν πατέρα που ποτέ δεν αγάπησε ούτε εκείνη, αλλά ούτε και το παιδί του. Νιώθει μέσα της το χρέος να κρατάει σαν φυλαχτό το *Μπουφάν της Χάρλεϋ*, θεωρώντας ότι μόνο εκείνη αξίζει να έχει ένα ζωντανό κομμάτι του παιδιού της²⁴². Ο γιος της, παράταιρος και αυτός σε έναν κόσμο που τον «στένευε», έπασχε από βαθιά μελαγχολία και η μάνα κατηγορεί τον εαυτό της, αφού δεν φτάνουν οι λέξεις για να εξηγήσει πώς τα πράγματα έφτασαν ως εκεί²⁴³. Μέσα στην παραζάλη της προσπαθεί να είναι «καλός

²³⁷ Κατσικονούρης, Β. 2006. *Το Γάλα*, Αθήνα: Κέδρος, σελ.50-51.

²³⁸ Κατσικονούρης, Β. 2016, *Καγκουρό*, Αθήνα, Εκδόσεις Σοκόλη, σελ.11.

²³⁹ Κατσικονούρης, Β. 2008. *Οι Αγνοούμενοι (Μια ενδιαφέρουσα ζωή)*, Αθήνα: Κέδρος, σελ.33.

²⁴⁰ Κατσικονούρης, ό.π. σελ.62-63.

²⁴¹ Κατσικονούρης, Β. 2022, *Μονόλογοι: Το μπουφάν της Χάρλεϋ ή Πάλι καλά... & Ο Μάκης*, Αθήνα: Εκδόσεις Σοκόλη, σελ.28, «Απόψε που μ' άφησες να μιλήσω, να σ' τα πώ όλα...δεν είμαι και καμιά ντιπ...».

²⁴² Κατσικονούρης, ό.π. σελ.24.

²⁴³ Κατσικονούρης, ό.π. σελ.27.

άνθρωπος», αφού αυτό της έμαθαν να κάνει, και να χωρέσει σε αυτόν τον κόσμο λέγοντας «πάλι καλά»²⁴⁴. Θα μείνει για πάντα ταγμένη να φροντίζει τον γιο της, χωρίς να ξέρει τον τρόπο να του εκφράσει την αγάπη της και να τον προστατέψει, καταθέτοντας στο μνημείο του την ξεριζωμένη της καρδιά, που δεν θα σταματήσει ποτέ να χτυπά, όσες φορές και αν πέσει κάτω²⁴⁵.

Ο Παππούς ζει κι αυτός κατατρεγμένος στο παρελθόν του, όπου εκεί όλα είχαν αξία και υπήρχαν ιδανικά για να υπηρετήσει. Η εμμονή του με την ξεπερασμένη δόξα της Αριστεράς και η λάθος «σεξουαλική» συμπεριφορά του είναι οι αιτίες που κάνουν τους άλλους να τον βάζουν τιμωρία, ακόμη και για να βάλουν στη θέση του ένα άψυχο διακοσμητικό Χριστουγεννιάτικο δέντρο²⁴⁶. Τους κουράζει, γιατί ζει σε έναν δικό του νεανικό και απερίσκεπτο κόσμο και αρνείται να μεγαλώσει και να αναλάβει τις ευθύνες των επιλογών και των λαθών του. Η θέση του δεν είναι στα ΚΑΠΗ, όπως οι άνθρωποι της ηλικίας του· η θέση του είναι να λέει σεξουαλικά ανέκδοτα, να βλέπει πορνοταινίες και να χαζεύει αδιάκριτα το στήθος νέων γυναικών. Ο Παππούς πάσχει από άκρατη παρατεταμένη εφηβεία και η φυγή από την πραγματικότητα, με την προσγείωσή του σε έναν οίκο ευγηρίας, τον συνθλίβει. Θα πάρει εκδίκηση και θα διαλύσει τη ζωή της οικογένειάς του, φεύγοντας μακριά, ζώντας ελεύθερος στη δική του ψευδαίσθηση, σε έναν κόσμο που θα έχει κορίτσια με μεγάλο μπούστο και «καυλιάρικα ονόματα»²⁴⁷.

²⁴⁴ Κατσικονούρης, ό.π. σελ. 27,3.0

²⁴⁵ Κατσικονούρης, ό.π. σελ.15-16.

²⁴⁶ Κατσικονούρης, ό.π. σελ.42-43.

²⁴⁷ Κατσικονούρης, ό.π. σελ.59.

Κεφάλαιο 6

Επίλογος

Οι αποκλίνοντες ήρωες, στους οποίους ο Κατσικονούρης επιτρέπει να κινούν τα νήματα της πλοκής, έχουν μια κοινή αρχή: ακολουθούν τους δικούς τους δρόμους προς μια από κοινού προσέγγιση της πραγματικότητας, με σκοπό την πραγμάτωση της δική τους αλήθειας. Όσο και αν προσπαθεί ο περίγυρος να τους συμμορφώσει και να τους απομονώσει, εκείνοι θεωρούν καθήκον τους να κοιτούν τη ζωή στα μάτια και να υπάρχουν πραγματικά, αντέχοντας όσο πόνο και αν αυτή τους επιφυλάσσει. Η κοινή συνισταμένη που ενώνει τα έργα του και κάνει τον αναγνώστη ή θεατή να αμφισβητεί την τοποθέτησή του απέναντι στους ήρωες και την πραγματικότητά τους είναι το γεγονός ότι η επιμονή τους τον «ξεβολεύει» και του προκαλεί διλήμματα και αμφιβολίες απέναντι στην πρόσληψη του «εαυτού» και του «άλλου». Οι παράταιροι αυτοί χαρακτήρες είναι απόλυτα λειτουργικοί θεατρικά και στο σύνολο των υπό μελέτη έργων, τα κοινά μοτίβα που διαπιστώνονται, πυροδοτούν την πλοκή, η οποία περιστρέφεται γύρω από την απόκλιση τους, αποτελώντας επί της ουσίας το κύριο θέμα.

Η ιδιαιτερότητα των έργων του Κατσικονούρη πηγάζει από το γεγονός ότι οι ήρωές του φέρνουν τον αναγνώστη ή τον θεατή αντιμέτωπους με μια σειρά μοτίβα τα οποία θέτουν από κοινού ένα μείζον υπαρξιακό δίλημμα: τα όρια μεταξύ της ματαιότητας και του μεγαλείου της ανθρώπινης ύπαρξης. Αυτή η κοινή συνισταμένη, που ενώνει όλα τα έργα του συγγραφέα, προκύπτει παρατηρώντας τους χαρακτήρες συνολικά, σε μια κοινή ανάγνωση των υπό μελέτη έργων, ξεπερνώντας τα όρια της θεατρικής πλοκής και επιτρέποντάς τους να ταξιδέψουν τον αναγνώστη ή θεατή στα βαθύτερα μονοπάτια της ψυχής τους (Καλό είναι να αποφεύγεις τις τόσο συναισθηματικές-λογοτεχνικές διατυπώσεις.). Όλα τα έργα αφήνουν ανοιχτό το τέλος, δίνοντας στο κοινό τη δύναμη να αποφασίσει για τον νικητή και τον ηττημένο της αναμέτρησης με τη μοίρα. Σε μια πρώτη ανάγνωση φαίνεται ξεκάθαρο ότι αυτοί που βίωσαν τη ματαίωση των προσδοκιών και των επιθυμιών τους, οι ηττημένοι από τη ζωή, είναι προφανώς και οι χαμένοι αυτής της αναμέτρησης με τη μοίρα, παραιτημένοι και εκμηδενισμένοι, ασήμαντοι και αναλώσιμοι της ζωής. Η θεματική και η πλοκή των έργων του θέτει προβληματισμούς στο κοινό, σκιαγραφώντας το προφίλ αυτών που θεωρούνται νικητές, του Αντώνη, του Πέτρου και της Μίνας, της Μαρίνας, του Τάκη και του γιου του Παππού, αυτών που έχουν καταφέρει να ενσωματωθούν πλήρως σε ένα περιβάλλον που αρκείται στη συναισθηματική, ψυχική και κοινωνική μετριότητα. Από την άλλη πλευρά, το

ίδιο το κοινό θα διαχειριστεί εν τέλει αν ο Λευτέρης, η Δέσποινα, ο Ορφέας, η Γυναίκα και ο Παππούς μένουν μετέωροι στη ματαιότητα ή τελικά η νίκη τους έγκειται ακριβώς στον ανίκητο πόθο τους να παραμείνουν ακέραιοι και αληθινοί.

Η ανάλυση των 4 μοτίβων που διαπιστώθηκαν στα επιλεγμένα έργα επιβεβαίωσε την πεποίθηση για κοινή αλήθεια, την οποία ακολουθούν όλοι οι ήρωες. Οι αλλότριοι ήρωες των 5 έργων συνιστούν ο ένας εξέλιξη του άλλου. Οι χαρακτήρες αυτοί ξεκινούν από μια «κοινή ρίζα» που τους καθορίζει, χωρίς να μπορούν να την ορίσουν, και λειτουργούν όλοι μαζί σαν να είναι όργανά της. Βαδίζουν όλοι νομοτελειακά προς το μαχαίρι του Κέρβερου, γνωρίζοντας καλά πως δεν έχουν δυνατότητα επιλογής, αφού δεν είναι διατεθειμένοι να κάνουν καμία έκπτωση σε αυτή την αποστολή που έχουν αναλάβει²⁴⁸. Η τραγικότητα αυτών των ηρώων έγκειται στο γεγονός ότι ο λόγος τους παραμένει χωρίς ανταπόκριση, αφού τόσο οι μονόλογοι της Γυναίκας και του Παππού στερούνται κάποιου ακροατή, αλλά και ο Λευτέρης, η Δέσποινα και ο Ορφέας απευθύνουν ουσιαστικά τις εξομολογήσεις τους σε παθητικούς ακροατές, οι οποίοι θεωρούν τον λόγο τους ως παραλήρημα ψυχικής διαταραχής. Σμίγουν στον λόγο τους τον ηρωισμό με την ειρωνεία, προσπαθώντας να αντιπαρέλθουν στις προσταγές της πραγματικότητας και να υπερβούν τον φόβο τους, είτε τολμώντας με αφέλεια να τον υπερνικήσουν είτε παραδιδόμενοι παθητικά και μελαγχολικά στο έλεός του²⁴⁹. Οι χαρακτήρες του Κατσικονούρη κατορθώνουν να κλονίσουν τις σταθερές της ανθρώπινης συνείδησης σε μια αέναη αναζήτηση της διαφεύγουσας αλήθειας²⁵⁰. Αντιπροσωπεύουν μια άλλη όψη του τραγικού, αφού αρνούνται την πραγματικότητα που τους επιβάλλει να μηχανοποιηθούν στα πλαίσια ενός περιβάλλοντος που συνθλίβει τη μνήμη και την αλήθεια. Αυτές οι αποκλίνουσες προσωπικότητες κινούν τα νήματα της θεατρικής πλοκής και καταλύουν τα όρια των υπό ανάλυση μοτίβων, της αγάπης και της αποξένωσης, της νίκης και της ήττας, της μνήμης και της λήθης, του προσώπου και του προσωπίου, για να κάνουν τον θεατή να αναλογιστεί την οδύνη της επιλογής μιας αληθινής ζωής²⁵¹. Είναι αυτοί οι ήρωες, όπως τους περιγράφει ο ίδιος ο συγγραφέας, «η περίπτωση των ανθρώπων που βρίσκονται ανάμεσα ... στην ύπαρξη και στην ανυπαρξία»²⁵².

Οι πορείες που οι ήρωες του Κατσικονούρη ακολουθούν μέσα από τα διαφορετικά μοτίβα, υφαίνουν έναν ιστό, ο οποίος επιτελεί για όλους μαζί τη λειτουργία της επιβίωσης σε

²⁴⁸ Παράρτημα Β, Ερωτήσεις 6,7,13,14.

²⁴⁹ Northrop, F. 1957. *Anatomy of Criticism. Four Essays. With a new foreword by Harold Bloom*, USA: Princeton University Press, σελ.37.

²⁵⁰ Διαμαντάκου, Κ. 2010. «Τραγικοί ήρωες μόνοι επί σκηνής, στην αρχαία και σύγχρονη ελληνική δραματουργία: η αυτονόμηση της μονολογικότητας», σελ.84.

²⁵¹ Θεοδωράτου, Κ. 2017. «Η ψυχική ασθένεια στο έργο του Βασίλη Κατσικονούρη: Κοινωνική απόκλιση ή οντολογική ετερότητα;», σελ.477.

²⁵² Λοβέρδου, Μ. 2008, «Ηρωες πάνω σε μια λεπτή γραμμή», *Το Βήμα*.

μια πραγματικότητα που ματαιώνει την ίδια τους την ύπαρξη. Το μοτίβο της μοναξιάς ως πλαίσιο δράσης ηρώων σε αδιέξοδο εκφράζει τη σύγχρονη πραγματικότητα, η οποία εξελίσσεται με ρυθμούς πιο γρήγορους από αυτούς που οι ίδιοι οι άνθρωποι βιώνουν ή μπορούν να αντέξουν. Ο αγώνας για επιβίωση ανατρέπει συνεχώς τις ισορροπίες μεταξύ του ισχυρότερου και του ασθενέστερου. Η πορεία που διαγράφουν οι κεντρικοί ήρωες των έργων που αναλύθηκαν μπορεί να είναι φυγόκεντρος, εξωστρεφής, προς τη λήθη ή κεντρομόλος, εσωτερική, προς τη μνήμη. Οι ψυχικές διεργασίες των μοναχικών, εύθραυστων, αταίριαστων και ξένων ηρώων συγκλίνουν, αφού η προσωπική μνήμη άλλοτε τους εγκλωβίζει ακόμη περισσότερο στη μοναχικότητα και άλλοτε λειτουργεί σαν ένα καταφύγιο απέναντι σε αυτόν τον «ξένο» κόσμο, χωρίς να μπορούν τελικά να αποφασίσουν αν η διαφυγή από τον τρόπο της μοναξιάς που βιώνουν θα τους εξασφαλίσει τη σωτηρία ή θα τους οδηγήσει στην καταστροφή²⁵³.

Όλοι οι ήρωες ψάλλουν μαζί έναν θρήνο για τις απώλειες που βίωσαν, ψάχνοντας ο ένας τον άλλον για να μοιραστούν τον πόνο τους και να αναζητήσουν βοήθεια για να γιατρέψουν τις πληγές τους. Η Ρήνα με τα δυο της παιδιά, ξεκινά να πενθεί για την απώλεια της πατρίδας και της οικογένειας που έχασε, εγκλωβισμένοι όλοι τους στην άρνηση παραδοχής μιας πραγματικότητας που τους καλεί να αλλάξουν. Είναι κι αυτή μια μάνα που δεν κατάφερε να στηρίξει τον γιο της και υπομένει αυτό το βάρος, μαζί με τη Δέσποινα που στάθηκε αδύναμη κόρη και αδελφή και ανίκανη ακόμη και να αποδώσει τιμή στον αγνοούμενο αδερφό της. Μόνη και η Μίνα, μια ανεπαρκής αδελφή και σύντροφος, υπομένει το βάρος των επιλογών της, αφού απαρνήθηκε τα αδέρφια της και το αγέννητο παιδί της, ματαιώνοντας το όνειρο για μια οικογένεια, πριν ακόμη δημιουργηθεί. Την μοναξιά αυτής της έλλειψης βιώνει και ο Ορφέας, εγκαταλελειμμένος από μια μάνα που δεν τον άντεξε, ψάχνοντας το «μαλακό» που στερήθηκε ο Λευτέρης, παρείσακτος επειδή ήταν παιδί, χωρίς να ανήκει πουθενά, ψάχνοντας και αυτός την ψυχική πληρότητα που ποτέ δεν ένιωσε. Ψάχνουν μαζί με τη Δέσποινα, που έχασε τον αγνοούμενο αδερφό, αλλά και την αδερφή της, που επιλέγει να αγνοεί την αλήθεια, ένα στήριγμα μέσα στην ψυχή τους που θα τους δώσει την ψυχική ανάταση που αναζητούν για να σταθούν όρθιοι και να συνεχίσουν. Η ζωή τους σαν «πουκάμισο αδειανό»²⁵⁴ αναζητά να ντύσει μια άλλη ψυχή και να δώσει νόημα στο άδειο βλέμμα τους, για να μπορέσουν κοιτώντας ο ένας τον άλλον να πιαστούν από το χέρι και να γνέψουν μαζί με την Γυναίκα και τον Παππού αυτό το «πάλι καλά» που θα τους δώσει

²⁵³ Θεοδωράτου, Κ. 2008, «Από το *Γάλα* στους *Αγνοούμενους*: Διαφορετικές εκφάνσεις και σημειολογία του “Ξένου”», πρόγραμμα παράστασης *Οι Αγνοούμενοι*, Θέατρο Ροές.

²⁵⁴ Κατσικονούρης, Β. 2016, *Καγκουρό*, Αθήνα: Εκδόσεις Σοκόλη, σελ.7.

κουράγιο και δύναμη να αλλάξουν την προδιαγεγραμμένη από τη μοίρα πορεία και να συμβιβαστούν με τη μοναξιά τους.

Μετανάστες όχι μόνο σε μια ξένη πατρίδα, αλλά μέσα στην ίδια τους την οικογένεια, αποκλεισμένοι ο ένας από τον άλλον, δεν μπορούν να συγχωρήσουν τους εαυτούς τους που επέτρεψαν στους γύρω τους να τους εξευτελίσουν και κρατώντας μια φωτογραφία της παλιάς τους ζωής, περιφέρονται ανάμεσα στο βουβό πλήθος, μήπως και κάποιος τους αναγνωρίσει. Η κοινωνική και οικογενειακή «εξορία» είναι αυτή που τους πονάει πιο βαθιά, αφού η ζωή τους έμαθε να απαρνιούνται τον ίδιο τους τον εαυτό, καθιστώντας τους ανίκανους να αγαπήσουν οποιονδήποτε άλλον. Η Ρήνα ανίκανη να θηλάσει, η Δέσποινα ανίκανη να εκπληρώσει το χρέος προς τη μάνα της, ο Ορφέας ανίκανος να αγαπηθεί από την οικογένεια του αλλά και τη Μαρίνα, η Γυναίκα αδύναμη να ζήσει και να προστατέψει τον γιο της από τα πυρά του πατέρα του και ο Παππούς αταίριαστος και ανεπαρκής ως σύζυγος και ως γονιός. Αυτός ο φόβος της μοναξιάς τους αgridεύει την ψυχή και τους παροπλίζει, καθιστώντας τους ακόμη πιο αδύναμους και ανεπαρκείς να περιεργάζονται την πραγματικότητα, χωρίς να ξέρουν τελικά αν έχει νόημα να παλέψουν ή να παραδοθούν. Σε αυτήν την εσωτερική μάχη, επιχειρούν μια προσπάθεια αληθινής επικοινωνίας με τρόπο αδέξιο, ανεπιτήδευτο και παιδικό, παραμένοντας τελικά ψυχικά ασθενείς σαν τον Λευτέρη, δειλοί και βολεμένοι σαν τον Ορφέα, παραιτημένοι σαν την Γυναίκα και τον Παππού, κλεισμένοι ακόμη πιο πολύ στην μοναξιά και την αθλιότητά τους, γραφικοί και παράταιροι σαν τη Δέσποινα, ακούγοντας την εκκωφαντική φωνή της να τους λέει ξανά και ξανά ότι «αυτοί είναι οι *Αγνοούμενοι*» της ζωής²⁵⁵.

Σε όλα τα έργα το μοτίβο της ήττας από τη ματαιότητα της ανθρώπινης ύπαρξης πηγάζει από τη συνειδητοποίηση της αδυναμίας των ηρώων, παίρνει ποικίλες μορφές και αμφιταλαντεύεται μεταξύ της άκριτης παραίτησης και της απόπειρας μιας απερίσκεπτης και σπασμωδικής απόδρασης από την προδιαγεγραμμένη πορεία της μοίρας. Οι ήρωες του Κατσικονούρη δεν μπορούν να συμφιλιωθούν με την ήττα τους και συνεχίζουν «να επιδιώκουν μια χίμαιρα που τους έχει στοιχειώσει»²⁵⁶. Η αναζήτηση της άπιαστης ευτυχίας, της αληθινής αγάπης και της άνευ όρων αποδοχής με πυρήνα την αθωότητα της παιδικότητας, αποτελεί τον άξονα, γύρω από τον οποίο περιστρέφονται, προσπαθώντας οι ίδιοι να πλέξουν τα νήματα της ζωής τους. Όλοι οι ήρωες του Κατσικονούρη ορμούν ηττημένοι, αλλά «τρελαμένοι καμικάζι», να διασαλεύσουν την υπερπαραγωγή της

²⁵⁵ Κατσικονούρης, Β. 2008, *Οι Αγνοούμενοι (Μια ενδιαφέρουσα ζωή)*, Αθήνα: Κέδρος, σελ.86 ή 90???

²⁵⁶ Παράρτημα Β, Ερωτήσεις 6-7.

παγκόσμιας ευδαιμονίας, αφού δεν έχουν τίποτα πια να χάσουν, παρά να ζητήσουν εξηγήσεις για τη χαμένη τους τιμή και μνήμη²⁵⁷.

Ακολουθούν όλοι την ίδια πορεία αναζήτησης της ευτυχίας γιατί έχουν γευτεί το μεγαλείο της κι αυτή η εμπειρία έμεινε ανεξίτηλη στη μνήμη τους, με αποτέλεσμα να μην καταφέρουν ποτέ να συμβιβαστούν. Η ευτυχία αυτή έχει φωλιάσει στα παιδικά τους χρόνια, εκεί που ο Λευτέρης ως παιδί ένωθε να ζει αληθινά, στην Εσκιμώα που ο Πέτρος έδιωξε προσπαθώντας να προστατεύσει τον εαυτό του ενάντια στην μοναξιά και την αλλοτρίωση, στα όνειρα της Μίνας που ξεχειλίζουν από ανέμελα παιδικά παιχνίδια, στην αυλή με τη βερικοκιά που παίζει η Μαρίνα και στη φωτογραφία που ο Ορφέας κρύβει βαθιά μέσα στην ψυχή του, μήπως και πάψει να την αναζητά. Όλοι γυρνούν πίσω στα παιδικά τους χρόνια για να βρουν παρηγοριά για τη χαμένη τους ευτυχία και να νιώσουν τυχεροί που την βίωσαν έστω και στιγμιαία, μήπως και καταφέρουν να αρθρώσουν σαν τη Γυναίκα και τον Παππού αυτό το «πάλι καλά» που θα κάνει τη ζωή τους λίγο πιο υποφερτή.

Η συνείδησή τους όμως αρνείται να αποδεχτεί αυτήν την ήττα και να συμβιβαστεί και προσπαθούν, αποπροσανατολισμένοι και απεγνωσμένοι να αποδράσουν από τη ματαιότητα, σίγουροι πως η τόλμη θα τους εκτινάξει μακριά από αυτόν τον κόσμο που τόσο τους απογοήτευσε. Τολμούν σαν τον Λευτέρη, να διεκδικήσουν το *Γάλα* που στερήθηκαν, να πετάξουν σαν τον Ορφέα ψηλά σε μια άλλη πραγματικότητα, να φωτίσουν λάμποντας σαν τη Δέσποινα τον δρόμο προς τη σωτηρία, παρασύροντας μαζί τους και αυτούς τους ήρωες που αντιστέκονται να παραδεχτούν ότι ηττήθηκαν, τον Αντώνη, τη Μίνα και τη Μαρίνα, που, ενώ επιλέγουν αρχικά την ψευδαίσθηση της ασφάλειας, παρασύρονται από το φως της παιδικότητας και της καθαρότητας μιας ευτυχισμένης ζωής. Ο Δημήτρης από την άλλη στο *Καγκουρό* είναι αυτός ο πατέρας που προτείνει ξεκάθαρα τον δρόμο του συμβιβασμού, παρασύροντας εν τέλει και τον γιο του να συρρικνωθεί και να κουβαλάει το βάρος της ήττας, το οποίο και τον συνθλίβει. Όλοι τους αρνούνται τελικά τον συμβιβασμό και την υποταγή, ακόμη και αν πρέπει να παραδεχτούν, σαν τη Γυναίκα και τον Παππού ότι δεν θα έχουν ποτέ μια δεύτερη ευκαιρία για να επανορθώσουν για τα λάθη τους ή αν θυσιαστούν σαν τον Ορφέα, τον Λευτέρη, τη Δέσποινα και τον Παππού αναλαμβάνοντας το τίμημα μιας ζωής που δεν επέλεξαν, αλλά γεμίζοντας το τέλος της με χρώματα καθαρά και φανταχτερά για να αποδείξουν ότι η αληθινή ζωή είναι αυτή που επιλέγει κανείς να ζήσει.

Οι ήρωες, καταδικασμένοι στη μνήμη, εμμένουν σε έναν κόσμο νοσταλγικό και ρομαντικό, σε έναν χαμένο παράδεισο, τον οποίο έχουν εξιδανικεύσει και θεωρούν ως το πιο

²⁵⁷ Κατσικονούρης, Β. 2008, *Οι Αγνωστούμενοι*, σελ.9-11.

πολύτιμο καταφύγιό τους. Κάθε προσπάθεια λογικής ερμηνείας αυτού του κόσμου από τον περίγυρο τους αφήνει αδιάφορους και κρατούν μέσα στην καρδιά τους αυτό το ανεκτίμητο φυλακτό, αρνούμενοι να το περιεργαστούν και να το μοιραστούν. Νιώθουν μια αμηχανία μπροστά σε ο,τιδήποτε οικείο τους θυμίζει όσα χάθηκαν ή απαρνήθηκαν και φοβούνται το χάσμα με τον ίδιο τους τον εαυτό, όταν κληθούν να αναρωτηθούν πότε τελικά η ζωή τους ήταν αληθινή, όταν διατηρούσαν την καθαρότητά τους ή όταν την λησμόνησαν²⁵⁸. Οι αναδρομές των ηρώων στη μνήμη τους δημιουργεί έντονη νοσταλγία, καθώς οι «αφηγηματικοί εγκιβωτισμοί» του παρελθόντος τους τοποθετούν σε κριτική στάση απέναντι στο παρόν, προσφέροντάς τους μια ύστερη και επίπονη γνώση²⁵⁹.

Η προσκόλληση που έχουν οι ήρωες στο παρελθόν, προκύπτει από αυτό το «βραχύ διάστημα ευτυχίας»²⁶⁰ που βίωσαν και αντιπροσωπεύει την μακαριότητα και την αθωότητα που είναι σίγουροι ότι δικαιούνται να ξαναβρούν. Η ζωή που θυμούνται και η ζωή που καλούνται να βιώσουν έρχονται σε σύγκρουση, με μόνο όπλο για την ψυχική τους επιβίωση την διατήρηση της μνήμης σε ένα αέναο ταξίδι αναζήτησής της. Η ακραία νοσταλγία του Λευτέρη είναι αυτή που τον κάνει να ζει στο τότε, να βλέπει, να μυρίζει, γεύεται και να αισθάνεται την πατρίδα του με όλη του την ύπαρξη και να φαντασιώνεται ότι είναι εκεί, ένα μικρό παιδί που αφήνεται στην αγκαλιά της μοίρας για να του μάθει πώς να ζει. Την πορεία της μοίρας προσπαθεί να αλλάξει και η Δέσποινα, αφού αμφισβητεί τη δύναμή της και νομίζει ότι μπορεί να αλλάξει τη ροή της, μόλις βρει τον αγνοούμενο αδερφό της και του αποδώσει τις τιμές που του αναλογούν. Οι χαρακτήρες αυτοί ακροβατούν μεταξύ ακραίας νοσταλγίας και ψυχικής αστάθειας, επειδή αρνούνται να κάνουν μια νέα αρχή, προτού γράψουν οι ίδιοι τους τίτλους τέλους στη ζωή που το πεπρωμένο τους καλεί να εγκαταλείψουν.

Ολόκληρο το παρελθόν που αποζητούν συμπυκνώνεται σε μια παλιά φωτογραφία του τότε που αποτυπώνει όλα όσα εμμονικά αναζητούν στο τώρα, σε ένα μπουφάν που μυρίζοντάς το η Γυναίκα προσπαθεί να ξορκίσει τη λήθη και στην μακαριότητα ενός μωρού, εκεί που ο Παππούς προσπαθεί να βρει καταφύγιο μήπως σταματήσει να θυμάται, να ζητά και να απογοητεύεται. Η άγνοια που επιδεικνύουν με κάθε ευκαιρία τους καθιστά ευάλωτους και εκτεθειμένους στην απερισκεψία της τόλμης χωρίς να αναλογιστούν τους κινδύνους. Ο Λευτέρης εμπιστεύεται άμυναλα μια κοινωνία που τον χλευάζει και τον βιάζει, περιφέρεται μαζί με τη μάνα του, τη Δέσποινα τον Ορφέα, την Γυναίκα και τον Παππού χωρίς αφετηρία και προορισμό, μόνοι, φοβισμένοι, αδύναμοι και απροστάτευτοι, τρέχοντας απλά

²⁵⁸ Παράρτημα Β, Ερώτηση 10.

²⁵⁹ Βασιλείου, Α. 2022, *Μνήμη και ταυτότητα στο θέατρο του Γιώργου Διαλεγμένου*, Αθήνα: Παπαζήσης, σελ.367.

²⁶⁰ Παράρτημα Β, Ερώτηση 5.

μακριά από τον φόβο και την άγνοιά τους. Η γνώση τους τρομάζει και προτιμούν να οχυρώνονται πίσω από τη χαμένη νοσταλγία τους για να μπορούν να αρνούνται το παρόν. Όλοι οι ήρωες, ακόμη και αυτοί που προσπαθούν μάταια να ξεχάσουν, η Ρήνα, ο Αντώνης, ο Δημήτρης, η Μαρίνα, αρνούνται ουσιαστικά την πραγματικότητα προσπαθώντας να ξεφύγουν από τη μνήμη που τους κατατρώχει. Κάποιες στιγμές προσπαθούν μαζί με την Μίνα και τον Πέτρο να δομήσουν μια επιφανειακή και ενδιαφέρουσα ζωή, αδύναμοι να κλείσουν την πληγή της μνήμης, ψελλίζοντας τελικά «ιζβινί μενιά, μπρατ μόι»²⁶¹, δίνοντας το δικό του περιεχόμενο ο καθένας σε αυτή την έκκληση για συγχώρεση, μόλις αυτό το σαθρό οικοδόμημα καταρρεύσει.

Το μοτίβο της κοινωνικής δυσπροσαρμοστικότητας αντανακλά την προβληματική του περιορισμού της ατομικής ταυτότητας με βάση ευρέως αποδεκτά κοινωνικά κριτήρια. Απόρροια των προηγούμενων μοτίβων και μοιραία συνέπεια της εσωτερικής απομόνωσης και αποξένωσης, της ματαίωσης της ζωής, της προσωπικότητας και των προσδοκιών των ηρώων και της μάταιης προσκόλλησής τους στο παρελθόν που τους στοιχειώνει, είναι η αμφισβήτηση και η άρνησή τους να συνθέσουν μια εσωτερική ταυτότητα με συνοχή, η οποία θα είναι τόσο σε οικογενειακό, όσο και σε κοινωνικό επίπεδο αποδεκτή, χωρίς να προκαλεί αμηχανία, φόβο και συγκρούσεις. Η εσωτερική ταυτότητα των χαρακτήρων του Κατσικονούρη χαρακτηρίζεται από αβεβαιότητα, ρευστότητα και πολλαπλότητα, γεγονός που οδηγεί στη σύγκρουση του «είμαι», του «πρέπει» και του «είναι», με αποτέλεσμα τον εσωτερικό διχασμό. Με την περιθωριοποίησή τους, αναδεικνύουν τις εσωτερικές συγκρούσεις που προκύπτουν στην προσπάθεια είτε να απομονωθούν είτε να ενσωματωθούν φαινομενικά στην κοινωνία, είτε πρόκειται για μετανάστες αλλά και για κοινωνικά εξόριστους, οι οποίοι συμβάλλουν καίρια στην ενδοσκόπηση, την αυτοκάθαρση και την πρόοδο των κοινωνιών²⁶².

Η «τρέλα» των ηρώων αυτών δεν μπορεί να οριστεί και να χαλιναγωγηθεί από το περιβάλλον τους και αυτό εξοργίζει τους γύρω τους, αφού δεν μπορούν να αντιληφθούν πώς αυτά τα πρόσωπα τολμούν να αντισταθούν στο επιφανές και στιβαρό ψέμα που τους περιτριγυρίζει και να ρισκάρουν τα πάντα για να προσεγγίσουν μια άγνωστη και επιρρεπή αλήθεια²⁶³. Οι ιδιόρρυθμοι αυτοί ήρωες ενοχλούν τους άλλους χωρίς να το επιδιώκουν, επειδή έχουν επιλέξει ένα είδος ετερότητας, κάνοντας τελικά τους γύρω τους να αμφισβητούν τις δικές τους επιλογές. Η πεποίθηση αυτών των ηρώων ότι είναι ασφαλείς και

²⁶¹ Κατσικονούρης, Β. 2006, *Το Γάλα*, Αθήνα: Κέδρος, σελ.118.

²⁶² Μπλέσιος, Α. 2010. «Ταυτότητα και ετερότητα στην ελληνική δραματουργία του τέλους του 20^{ου} αιώνα και των αρχών του 21^{ου}. Η περίπτωση των μεταναστών στην Ελλάδα».

²⁶³ Θεοδωράτου, Κ. 2017. «Η ψυχική ασθένεια στο έργο του Βασίλη Κατσικονούρη: Κοινωνική απόκλιση ή οντολογική ετερότητα;», σελ.470-474.

σίγουροι μέσα στην επισφαλή επιλογή τους προκαλεί στο περιβάλλον τους ανασφάλεια και εγείρει την υποψία ότι μπορεί τελικά αυτοί οι «παράξενοι» άνθρωποι να έχουν δίκιο και να βλέπουν τη ζωή χωρίς να έχουν ανάγκη τον παραμορφωτικό φακό που επιλέγουν να χρησιμοποιούν «οι άλλοι» για να φιλτράρουν την πραγματικότητα. Ως φορείς στοιχείων που δομούν το σημειακό σύστημα της κοινωνικής δυσπροσαρμοστικότητας, επηρεάζουν τον ψυχισμό των ηρώων, κρατούν σε εγρήγορση τον αναγνώστη ή θεατή, εκπέμποντας πληροφορίες που στοχεύουν στην ανθρώπινη ψυχή και παραπέμποντας στη σύμβαση ή την υπέρβαση της κοινωνικής πραγματικότητας²⁶⁴. Οι χαρακτήρες των έργων του Κατσικινούρη πάσχουν από «νοσταλγία ενός απολεσθέντος παραδείσου», καθώς αποτυγχάνουν να διαχειριστούν το χάσμα μεταξύ του «εκεί και τότε» και του «εδώ και τώρα». Η σχάση αυτή που παίρνει την ακραία της μορφή στην «υπαρξιακή σχιζοφρένεια» του Λευτέρη, ή σε αποκλίνουσες συμπεριφορές όπως αυτές του Δημήτρη, της Δέσποινας, της Γυναίκας και του Παππού που, ενώ φαινομενικά θεωρούνται αλλότριες και ανοίκειες, ουσιαστικά ανάγονται σε ψυχικές παθήσεις λόγω αδυναμίας του περιβάλλοντός να τις διαχειριστεί και να τις οριοθετήσει²⁶⁵.

Οι ήρωες προσπαθούν να επουλώσουν τα τραύματα του παρελθόντος, στιγματισμένοι από απώλειες που τους σημάδεψαν και τους στοίχησαν την πατρίδα, την οικογένεια, την ευτυχία και την αξιοπρέπεια τους. Ο Λευτέρης ψάχνει το άλλο του μισό, το παιδί που άφησε πίσω στη μοναδική πατρίδα που γνώρισε ποτέ, η Μίνα με τον Πέτρο ψάχνουν το δικό τους παιδί, αυτό που απαρνήθηκαν σε αντάλλαγμα μιας «ενδιαφέρουσας ζωής», ο Ορφέας ψάχνει τα αίτια της δυστυχίας του στα παιδικά του χρόνια και η Γυναίκα με τον Παππού βλέπουν στα δικά τους παιδιά την χαμένη τους ζωή και τα τραύματα που οι ίδιοι προκάλεσαν, αφού πρώτα αμέλησαν να γιατρευτούν. Βρίσκουν νόημα στην εκπλήρωση του χρέους που η μοίρα τους αναθέτει, απορρίπτοντας οποιαδήποτε προσπάθεια συμβιβασμού ή ενσωμάτωσης σε μια άλλη πραγματικότητα. Ο Λευτέρης παρασύρει σε εκείνο το μπαλκόνι στο Τμπιλίση τη Δέσποινα, η οποία κρατά τη φωτογραφία του αγνοούμενου αδερφού της, τον Ορφέα που μόλις φτάνει εκεί, αποφασίζει να γυρίσει πίσω και να θυσιάζει την ευτυχία του για την αδύναμη Μαρίνα, καθώς και τη Γυναίκα με τον Παππού προσπαθώντας να περισώσουν λίγη από «των γηρατειών τη λύπη»²⁶⁶. Όλοι μαζί κάνουν τα πάντα για να διαφύγουν αυτής της πραγματικότητας που τους απορρίπτει, ζώντας τη φαντασίωση μιας νέας πατρίδας που μοιάζει με το Χόλυγουντ, όπως η οικογένεια της Ρήνας και του Αντώνη, ως άλλοι Γκριέκι, ή ως Γκριέκι που θα διαπρέψουν στο εξωτερικό σαν τον Ορφέα, ή στο

²⁶⁴ Θωμαδάκη, Μ. 1993. *Σημειωτική του ολικού θεατρικού λόγου*, Αθήνα: Δόμος, σελ.9-26.

²⁶⁵ Παράρτημα Β, Ερωτήσεις 4,11,12.

²⁶⁶ Κατσικινούρης, Β. 2022, *Μονόλογοι: Το μπουφάν της Χάρλεϋ ή Πάλι καλά... & ο Μάκης*, Αθήνα: Εκδόσεις Σοκόλη, σελ.27.

σπιτάκι εκείνο στον κήπο με τη βερυκοκιά που η Μαρίνα βρίσκει την ευτυχία και η Γυναίκα βρίσκει τον γιο της εύζωνα για να του μιλήσει επιτέλους και να την ακούσει για μια φορά. Οι χαρακτήρες που ο συγγραφέας πλάθει ως ξένους και αλλότριους έχουν μια μεγαλύτερη αποστολή: να συνθέσουν την μειονότητα εκείνη που θα διευρυνθεί με τη συμμετοχή όχι μόνο των μεταναστών, του σχιζοφρενή Αντώνη και της μάνας του, αλλά και των ψυχικά ασταθών, της Δέσποινας, του Ορφέα, του Δημήτρη, της Γυναίκας και του Παππού, που διασαλεύουν την τάξη των «κανονικών» και των «ομοίων», αφού η θέση και η δράση τους απειλούν τη σαθρή συνοχή του κοινωνικού σώματος²⁶⁷.

Τα έργα του Κατσικονούρη φέρουν την εμπειρία και τη σοφία χαρακτήρων που ποθούν να μοιραστούν αυτήν την πικρή γεύση που τους άφησε η ζωή τους, αλλά δεν θέλουν σε καμία περίπτωση να πάρουν στη συνείδηση του αναγνώστη ή θεατή τον ρόλο του θύματος ή του ηττημένου. Αντιθέτως, απευθύνονται σε όλους όσους έχουν ανάγκη να τους ακούσουν και ξεχειλίζουν δύναμη, εμπειρίες και συναισθήματα τα οποία θέλουν να μοιράσουν απλόχερα σε όποιον τα χρειάζεται. Τα μοτίβα που χαρακτηρίζουν την εργογραφία του είναι πηγή έμπνευσης και ταυτόχρονα συνδετικός αρμός, πάνω στον οποίο κινείται η θεατρική πλοκή. Στην παρούσα διατριβή διαπιστώθηκαν μοτίβα τα οποία χαρακτηρίζουν το περιβάλλον, διαμορφώνουν την ψυχοσύνθεση των ηρώων και ταυτόχρονα εμπλέκονται μεταξύ τους συνθέτοντας το σκηνικό των αντιθέσεων της ίδιας της ζωής. Οι χαρακτήρες των έργων που αναλύθηκαν προσπαθούν να απαλύνουν τη μοναξιά τους βρίσκοντας ανακούφιση ο ένας στον πόνο του άλλου, μοιράζοντας την ευτυχία που βίωσαν θέλοντας να αποδείξουν ότι δεν ηττήθηκαν από τη μοίρα, αλλά την αποδέχτηκαν αξιοποιώντας όσα τους έφερε, κρατώντας στη Μνήμη τους αυτό το σύντομο παρελθόν ως απόδειξη της ύπαρξης αληθινής ζωής γεμάτης αγάπη, αποδοχή και πηγαία ανθρώπινη επαφή, επουλώνοντας τελικά τα τραύματά τους μέσω μιας επώδυνης πολλές φορές διαδρομής που σημαδεύει ανεξίτηλα τις ψυχές τους, αποδεικνύοντας όμως ότι ο δρόμος για τη σωτηρία του καθενός βρίσκεται μέσα του.

²⁶⁷ Πεφάνης, Π. Γ. 2008. *Η άμμος του κειμένου, Αισθητικά και Δραματολογικά θέματα στο Ελληνικό θέατρο*, σελ.279,295.

Παράρτημα Α

Ερωτηματολόγιο συνέντευξης με τον Βασίλη Κατσικονούρη

1. Πώς εμπνέεστε για τη σύλληψη της ιδέας ενός θεατρικού έργου;
2. Σας οδηγεί το περιβάλλον του έργου στη διαμόρφωση του χαρακτήρα ή το αντίστροφο;
3. Ποιο θεωρείτε ότι είναι το μεγάλο πρόβλημα, το βάρος, η πληγή που κουβαλούν οι ήρωες των 5 έργων σας, *Το Γάλα*, *Οι Αγνοούμενοι (Μια ενδιαφέρουσα ζωή)*, *Καγκουρώ*, *το Μπουφάν της Χάρλεου* και *Ο Μάκης*;
4. Τι είδους μοναξιά βιώνουν οι ήρωες των 5 έργων σας; Τι απώλεια έχουν βιώσει και τι φοβούνται περισσότερο;
5. Πώς ορίζετε την έννοια του «ξένου» και πόσο σημαντική είναι στα έργα σας;
6. Από πού πηγάζει η ήττα τους από τη ματαιότητα της ανθρώπινης ύπαρξης;
7. Επιχειρούν να αποδράσουν από την πραγματικότητα που τους συνθλίβει ή συμβιβάζονται;
8. Θεωρείτε ότι ο Λευτέρης, η Δέσποινα, Ο Ορφέας, η Γυναίκα και ο Παππούς «θυσιάζονται» για να λυτρωθούν από την απόγνωση που τους διακατέχει;
9. Ποιοι ήρωες έχουν προσκόλληση με το παρελθόν και τι προσπαθούν να διεκδικήσουν από αυτό;
10. Λυτρώνονται οι ήρωες που επιλέγουν τη μνήμη; Πόσο τραυματισμένοι καταλήγουν τελικά;

11. Ποιοι ήρωες επιλέγουν τη λήθη ως τρόπο αντίστασης στη μοίρα; Τι φοβούνται; Από τί προσπαθούν να δραπετεύσουν;
12. Πόσο αλώβητοι βγαίνουν τελικά αυτοί οι χαρακτήρες που «επιλέγουν» να ξεχάσουν;
13. Τί είναι αυτό που κάνει κοινωνικά δυσπροσαρμοστικούς τους ήρωες των 5 έργων σας;
14. Πάσχουν από ψυχική διαταραχή ή είναι βαθιά ευαίσθητοι και τραυματισμένοι ψυχικά;
15. Πιστεύετε ότι οι ήρωες των έργων σας αναζητούν μια κοινή αλήθεια;
16. Θεωρείτε τον Λευτέρη, τη Δέσποινα, τον Ορφέα, τη Γυναίκα και τον Παππού τραγικούς ήρωες;
17. Ποια είναι η αόρατη κλωστή που κρατάει του ήρωες των έργων σας πολύ κοντά σε μια απόπειρα να μοιραστούν το δυσβάσταχτο βάρος της ύπαρξής τους;

Παράρτημα Β

Συνέντευξη με τον Βασίλη Κατσικονούρη

Ρομίνα Σπυράκη: Ωραία οπότε ξεκινάω την καταγραφή. Να ξεκινήσω με την πρώτη ερώτηση;

Βασίλης Κατσικονούρης: Ναι.

Ρομίνα Σπυράκη: (Ερώτηση 1) Πώς επιλέγετε τη θεματική των θεατρικών σας έργων;

Βασίλης Κατσικονούρης: Ναι. Η θεματική προκύπτει, δηλαδή πρώτα προκύπτει το έργο. Όχι ολοκληρωμένο βέβαια, αλλά σαν ιδέα, σαν ερέθισμα για να αρχίσω να το κάνω. Δηλαδή κάτι μου τραβάει το ενδιαφέρον, με ερεθίζει, χωρίς να ξέρω και εγώ για το τι ακριβώς μπορεί να προκύψει. Αλλά με ενδιαφέρει κάτι δραματουργικά. Καταλαβαίνω ότι έχει μία δυνατότητα και δραματουργική δύναμη, χωρίς να ξέρω επαναλαμβάνω το γιατί ακριβώς. Απλώς είναι σαν να ακούς μία μελωδία στο κεφάλι σου και λες εντάξει αυτό θέλω να το εξελίξω, να το δουλέψω. Και αυτό είναι το αρχικό ερέθισμα για να αρχίσω να γράφω έργο και όχι το θέμα. Και κατά κάποιον τρόπο ας το πούμε έτσι παρασέρνομαι σε αυτό. Είναι σαν να κάνω windsurfing πάνω σε αυτήν τη μελωδία που ακούω και από εκεί και πέρα προκύπτει και το όποιο του θέμα, το όποιο του νόημα αν θέλεις κατά τη διάρκεια αυτής της πορείας. Δεν έχω δηλαδή κάποια θέματα για τα οποία έχω ιδιαίτερη ευαισθησία και λέω θα κάτσω να φτιάξω ένα έργο πάνω σε αυτό το θέμα. Φτιάχνω το έργο και το θέμα βγαίνει μέσα και πάνω σε αυτή τη διαδικασία της γραφής του έργου μου.

Ρομίνα Σπυράκη: (Ερώτηση 2) Ωραία. Οπότε από ό,τι καταλαβαίνω σας οδηγεί και το περιβάλλον του έργου στη διαμόρφωση του χαρακτήρα.

Βασίλης Κατσικονούρης: Ναι, σαφώς. Δηλαδή είναι οι καταστάσεις, οι ενδιαφέρουσες καταστάσεις. Δηλαδή με ενδιαφέρει κυρίως να έχω ενδιαφέρουσες καταστάσεις μέσα από τις οποίες θα διαμορφωθούν και οι χαρακτήρες. Δηλαδή δεν παίρνω ενδιαφέροντες χαρακτήρες για να τους βάλω σε καταστάσεις. Αλλά κυρίως με ενδιαφέρουν... Νοιάζομαι μάλλον για ενδιαφέρουσες δραματουργικά καταστάσεις και μέσα από εκεί πάλι προκύπτουν και διαμορφώνονται τα πρόσωπα και οι χαρακτήρες.

Ρομίνα Σπυράκη: Μάλιστα. Εγώ έχω επιλέξει για τη διατριβή μου πέντε έργα σας. Είναι "Το Γάλα", "Οι Αγνοούμενοι", "Το Καγκουρό", "το Μπουφάν της Χάρλεϋ" και "ο Μάκης".

Βασίλης Κατσικονούρης: Ωραία. Από αυτά τα έχεις δει όλα σε παράσταση Ρομίνα;

Ρομίνα Σπυράκη: Όχι. Δεν είχα τη χαρά να τα δω όλα. Έχω δει "Το Γάλα", έχω δει και την ταινία. Από κει και πέρα έχω δει "το Μπουφάν". Είδα το "Μάκη" φέτος και "το Καγκουρό" το άκουσα στη ραδιοφωνική σας...στη ραδιοφωνική παραγωγή που έγινε η οποία ήταν πάρα πολύ ενδιαφέρουσα και αποτύπωνε πολύ ωραία την ατμόσφαιρα του έργου. Μου άρεσε πολύ.

Βασίλης Κατσικονούρης: Ναι ναι ήταν ωραία δουλειά.

Ρομίνα Σπυράκη: Ναι ναι. Επομένως με όλα είχα μία επαφή, απλά "ο Μάκης" έτσι που το είδα και φέτος και εντάξει έχω και αδυναμία στον κύριο Λίτση, είναι και το πιο πρόσφατο, μου άρεσε πάρα πολύ. Και αυτός ήταν και ο λόγος που με έκανε να επιλέξω και αυτό αρχικά. Είχα τέσσερα έργα αλλά έβαλα και αυτό μετά γιατί έχει πολύ ιδιαίτερα και μηνύματα και έτσι κρύβει πολύ... πώς να το πω.

Βασίλης Κατσικονούρης: Ναι είναι ιδιαίτερο.

Ρομίνα Σπυράκη: Ναι, πολύ εσωτερικότητα ας πούμε σαν χαρακτήρας ο παππούς.

Βασίλης Κατσικονούρης: Ναι ναι είναι έτσι αντι...έχει αντιφάσεις ως χαρακτήρας.

Ρομίνα Σπυράκη: Ναι. Επομένως η ερώτησή μου είναι... Εντάξει αναφέρεστε σε όποιον χαρακτήρα θέλετε, τώρα μη σας βάλω να μου λέτε αναλυτικά για το κάθε έργο. **(Ερώτηση 3)** Αλλά έτσι σε γενικές γραμμές ποιό θεωρείτε ότι είναι αυτό το μεγάλο βάρος, αυτή η πληγή που κουβαλούν οι ήρωες των έργων των συγκεκριμένων και γενικότερα των έργων σας;

Βασίλης Κατσικονούρης: Ναι. Νομίζω ότι το είχαμε συζητήσει μέσες άκρες και στη συνάντηση που κάναμε πριν λίγο καιρό στο Ανοιχτό Πανεπιστήμιο. Είναι του αταίριαστο που έχουν, η μη ενσωμάτωση που έχουν αυτοί οι χαρακτήρες. Αλλά είναι η μη ενσωμάτωση περίπου όχι επειδή δεν δέχεται το σύνολο να τους ενσωματώσει αλλά περίπου σαν να μη θέλουν και οι ίδιοι να ενσωματωθούν. Σαν να θέλουν να κρατήσουν την ιδιοπροσωπία τους ο καθένας με το δικό του τρόπο. Είναι η άρνηση τους αν θέλεις να ενσωματωθούν σε ένα σύνολο, σε ένα σύστημα το οποίο τους φαίνεται από αδιάφορο, βαρετό έως και εχθρικό. Αλλά την πρώτη κίνηση του να μην θέλουν να ενσωματωθούν την έχουν αυτοί. Δεν είναι δηλαδή οι κλασικοί losers που τους έχει απορρίψει το σύστημα, αλλά είναι άτομα που έχουν ο

καθένας τη δικιά του παραξενιά αν θέλεις και την οποία θέλουν να την κρατήσουν και να την υπερασπιστούν. Δηλαδή ακόμα και ο παππούς στον "Μάκη" που είδες μπορεί να γκρινιάζει ότι τον έχουν παραπεταμένο εκεί στο σπίτι. Γενικότερα οι άλλοι, η οικογένειά του και τα λοιπά τον έχουν παραπεταμένο, αλλά στην ουσία μέσα του τους έχει απορρίψει ο ίδιος. Το σύστημα ζωής που έχουν οι άλλοι γύρω του.

Ρομίνα Σπυράκη: (Ερώτηση 4) Επομένως αυτοί οι ήρωες βιώνουν μία πολύ δυσβάσταχτη μοναξιά σε αυτό το πλαίσιο. Θεωρείτε ότι έχουν βιώσει κάποια απώλεια και έχουν φτάσει σε αυτό το σημείο; Φοβούνται κάτι, κάτι τους στοιχειώνει;

Βασίλης Κατσικονούρης: Ε... Φοβούνται... Όχι ότι έχουν βιώσει απώλεια. Φοβούνται ότι θα βιώσουν απώλεια, ότι θα χάσουν κάτι πολύτιμο και ουσιαστικό κομμάτι δικό τους στην περίπτωση που ενσωματωθούν. Και δεν θέλουν να το απεμπολήσουν αυτό.

Ρομίνα Σπυράκη: Και βιώνουν όμως... Δηλαδή εγώ έτσι το αισθάνομαι, ότι βιώνουν μια πολύ δύσκολη μοναξιά σε αυτό το πλαίσιο, σε αυτό το πλαίσιο της άρνησης που έχουν.

Βασίλης Κατσικονούρης: Ναι. Βιώνουν μία μοναξιά με την οποία όμως κατά κάποιον τρόπο έχουν συμφιλιωθεί. Οι ίδιοι έχουν συμφιλιωθεί με το τίμημα που πρέπει να πληρώνουν ακριβώς για να έχουν την ιδιοπροσωπία τους. Αλλά συμβαίνει το εξής: είναι το περιβάλλον που έρχεται και τους ενοχλεί. Δηλαδή κατά κάποιον τρόπο είναι το περιβάλλον που ενοχλείται από τη δική τους μοναξιά και τη δικιά τους ιδιομορφία. Και ας το πούμε δεν σέβεται την απόφαση τους να μην ενσωματωθούν. Δηλαδή το περιβάλλον πια κινείται, το περιβάλλον γύρω τους κινείται επιθετικά προς αυτούς για να τους ενσωματώσει. Οι ίδιοι δεν θεωρώ ότι έχουν πρόβλημα με τη μοναξιά τους αλλά αυτή είναι ακριβώς η παραταιρότητα τους ας το πούμε έτσι. Το αταίριαστο τους είναι που δημιουργεί ένα είδος ανησυχίας στο περιβάλλον τους. Και είναι το περιβάλλον τους πια το οποίο θέλει να τους ενσωματώσει, ακριβώς για να μην αισθάνονται οι άλλοι ανασφαλείς και ανήσυχοι απέναντί τους. Οι άλλοι ανησυχούν σε σχέση με αυτούς. Το ότι έχουν μία παραξενιά κάνει τους άλλους να αισθάνονται περίεργα και ανήσυχα σε σχέση με αυτούς τους ήρωες. Και λίγο-πολύ ολονών οι πορείες είναι...τείνουν προς το σημείο όπου θα πρέπει πια να διαχειριστούν την "επιθετικότητα" που δείχνει το περιβάλλον απέναντί τους.

Ρομίνα Σπυράκη: Με αυτόν τον τρόπο είναι ακόμα...

Βασίλης Κατσικονούρης: Δηλαδή ας πούμε και ο... Να πάρουμε για παράδειγμα και τον "Μάκη" που λέγαμε προηγουμένως. Και "ο Μάκης" θεωρεί ότι το περιβάλλον γύρω του του επιτίθεται. Ότι θέλουν να τον βάλουν στο γηροκομείο. Ο Ορφέας, το καγκουρό, και αυτός

θεωρεί ότι το περιβάλλον γύρω του του επιτίθεται με εκπρόσωπο τον πατέρα του. Ο Λευτέρης το ίδιο στο "γάλα". Η Δέσποινα στους "αγνοούμενους" και αυτή έχει την εμμονή της με τον αγνοούμενο αδελφό της και έχει μία λογική του τύπου "οκ δεν πειράζω κανέναν". Αλλά μόνο και μόνο η επιλογή της αυτή δημιουργεί ηθικά διλήμματα και αμφιβολίες στους άλλους γύρω της για τη δική της στάση. Και εν πάση περιπτώσει οι άνθρωποι απλώς αυτοί με την ύπαρξή τους κατά κάποιον τρόπο ενοχλούν τους άλλους χωρίς να το θέλουν, χωρίς να το επιδιώκουν. Απλώς ενοχλούν επειδή έχουν διαλέξει ένα είδος ετερότητας. Πράγμα που βάζει, δημιουργεί αμφιβολίες και ηθικά διλήμματα στους άλλους για το κατά πόσο είναι σωστή αυτή. Όπως κάθε παράξενος άνθρωπος μας βάζει σε όλους μας την υποψία τελικά μήπως είμαστε εμείς λάθος. Μήπως ξέρει αυτός κάτι παραπάνω που μας διαφεύγει εμάς.

Ρομίνα Σπυράκη: (Ερώτηση 5) Οπότε μάλλον τώρα έχουμε καλύψει και την επόμενη ερώτηση. Πώς ορίζετε την έννοια του ξένου και πόσο σημαντική είναι στα έργα σας.

Βασίλης Κατσικονούρης: Ναι. Νομίζω ναι. Έχεις δίκιο, την καλύψαμε. Είναι η έννοια του ξένου, αν είναι αυτός που ξενίζει, που παραξενεύει τους άλλους γύρω του. Και μόνο και μόνο το γεγονός ότι λίγο-πολύ παίζεις σε αυτά τα 5 έργα που έχεις διαλέξει, νομίζω τελικά έχει προκύψει ως μια σημαντική στα έργα μου.

Ρομίνα Σπυράκη: (Ερωτήσεις 6-7) Από πού πηγάζει θεωρείτε η ήττα των ηρώων; Από τη ματαιότητα της ανθρώπινης ύπαρξης; Θεωρώ δηλαδή ότι βιώνουν σε αυτό το πλαίσιο που βρίσκονται, νιώθουν ηττημένοι.

Βασίλης Κατσικονούρης: Ε... Ναι. Εντάξει εξαρτάται. Υπάρχει το σημείο όπου ήδη έχουν αποδεχτεί την ήττα τους και εν πάση περιπτώσει έχουν συμφιλιωθεί με αυτό. Είτε δεν την έχουν αποδεχτεί ακόμα και θέλουν να συνεχίζουν όπως η Δέσποινα στους "αγνοούμενους" για παράδειγμα. Δεν την έχουν αποδεχτεί και θέλουν να συνεχίζουν να επιδιώκουν τη χίμαιρα που τους έχει στοιχειώσει. Μέχρι που κάποια στιγμή θα αντιληφθούν... αυτό το πράγμα θα έρθει σε επαφή, σε σύγκρουση με την πραγματικότητα και θα αντιληφθούν τελικά την ήττα τους. Η τους πηγάζει από το ότι τελικά... Είναι το θέμα της ήττας ένα άλλο μεγάλο θέμα που παίζει σε αυτά τα έργα γιατί είναι λίγο ανοιχτό στο φινάλε αυτών των έργων ποιος είναι νικητής και ποιος είναι ηττημένος. Αντικειμενικά φαίνονται ότι οι άνθρωποι αυτοί... αυτοί είναι οι ηττημένοι, είναι αυτοί που έχουν χάσει το παιχνίδι, είναι αυτοί που το περιβάλλον τους εξαναγκάζει είτε να προσαρμοστούν είτε να εκμηδενιστούν. Αλλά από κει και πέρα είναι ένα μεγάλο θέμα ποιος είναι ο πραγματικά ηττημένος. Όπως στο "γάλα" ο Λευτέρης φαίνεται αντικειμενικά ότι ηττάται, ότι θα πάει στο άσυλο τελικά, σε ένα άθλιο άσυλο το οποίο ήθελε πάση θυσία να το αποφύγει -είναι ήττα του αυτή- αλλά πίσω του

μένει ο αδερφός του ο οποίος πάλι φαίνεται αυτός να νικάει, να κατακτάει το όνειρο του που είναι το νεοελληνικό όνειρο, να ενταχθεί μέσα σε αυτό και να προχωρήσει στη ζωή του και να πετύχει. Αλλά αφήνουμε...το έργο μας αφήνει να καταλάβουμε ότι ήδη έχει υποστεί και ο ίδιος βαριές απώλειες, όχι όσον αφορά την πορεία στη ζωή του την πραγματιστική αλλά όσον αφορά την ψυχική του πορεία έχει υποστεί μία βαριά ήττα. Και για αυτό άλλωστε και είναι και πρώτη φορά στο έργο που μιλάει τη μητρική του γλώσσα. Οπότε είναι ε... αυτά τα έργα είναι...παίζουν πολύ και το αφήνουν στο θεατή εν πάση περιπτώσει να κρίνει ποιος είναι ο νικητής, ποιος είναι ο ηττημένος ή ποιος κέρδισε κάποια πράγματα ή έχασε από αλλού. Ας πούμε και η γυναίκα στο "μπουφάν της Χάρλεϋ" τελιώνει με την επωδό αυτή το "πάλι καλά" που είναι και ο υπότιτλος του έργου, το οποίο "Πάλι καλά" είναι και αυτό διπλό. Είναι το πάλι καλά της σύμβασης, του βολέματος, αλλά από την άλλη μεριά είναι και ένα "πάλι καλά" παρηγορητικό, ουσιώδες με την έννοια ότι δεν τα χάσαμε και όλα και ότι κρατήσαμε κάποια πράγματα που είναι ουσιαστικά. Έστω και τη δυνατότητα του να μπορούμε να ελπίζουμε ή να φανταζόμαστε. Οπότε το θέμα της ήττας και της νίκης είναι... κατά κάποιον τρόπο τα έργα φτάνουν εκεί πέρα. Νομίζω ότι τη στιγμή που τελειώνουν περνάνε το θέμα της ήττας και της νίκης στο θεατή, να το διαχειριστεί εκείνη τη στιγμή που τελειώνουν τα έργα. Και το περνάνε αυτό στο θεατή, να το διαχειριστεί αυτός και να σκεφτεί και ο κάθε θεατής ή αναγνώστης αυτό που λες εσύ στην ερώτηση. Τη ματαιότητα της ανθρώπινης ύπαρξης ή και το μεγαλείο της αν θέλεις. Ή το μεγαλείο των μικρών πραγμάτων της ανθρώπινης ύπαρξης.

Ρομίνια Σπυράκη: (Ερώτηση 8) Ωραία. Θεωρείτε ότι οι πρωταγωνιστές αυτών των έργων, ο Λευτέρης, η Δέσποινα, ο Ορφέας, η γυναίκα και ο παππούς θυσιάζονται για να λυτρωθούν από την απόγνωση ή για να λυτρώσουν τους άλλους;

Βασίλης Κατσικονούρης: Ρομίνια ξαναπές την ερώτηση.

Ρομίνια Σπυράκη: Λέω, θεωρείτε ότι ο Λευτέρης, η Δέσποινα, ο Ορφέας, η γυναίκα και ο παππούς, οι ήρωες οι κεντρικοί ας πούμε των πέντε έργων, θυσιάζονται στο πλαίσιο αυτής της απόγνωσης, της μη ενσωμάτωσης, της ήττας τους ή της προσπάθειας τους να κερδίσουν κάτι; Γιατί έχω διαπιστώσει ότι είναι οι χαρακτήρες που τελικά θα σηκώσουν αυτοί το βάρος.

Βασίλης Κατσικονούρης: Ναι ναι.

Ρομίνια Σπυράκη: Εγώ θα το έλεγα θυσία, δηλαδή έτσι το έχω...

Βασίλης Κατσικονούρης: Ναι θυσιάζονται με την έννοια όχι ότι θυσιάζονται για τους άλλους. Η θυσία προϋποθέτει, περιλαμβάνει την επιλογή δηλαδή ότι έχω να επιλέξω μεταξύ αυτού και εκείνου. Και επιλέγω αυτό και θυσιάζω το εκείνο... και θυσιάζω το άλλο. Οι

άνθρωποι αυτοί φοβάμαι ότι δεν έχουν επιλογή. Είναι καθορισμένοι ή στοιχειωμένοι όπως λέγαμε πιο πριν από κάτι ανώτερο που τους έχει επιλέξει ήδη. Ήδη έχουν επιλεγθεί από κάτι άλλο που τους ξεπερνάει. Και δεν μπορούν να κάνουν αλλιώς. Άρα δεν έχουν και την επιλογή του να θυσιάσουν κάτι σε αυτό.

Ρομίνα Σπυράκη: Είναι αναπόφευκτο δηλαδή.

Βασίλης Κατσικονούρης: Ναι ναι ναι. Είναι λίγο σαν να πηγαίνουν με το κεφάλι στον τοίχο. Αλλά δεν μπορούν να κάνουν αλλιώς. Είναι σαν μία δύναμη να τους έχει πάει και να τους σπρώχνει προς τα εκεί που είναι να πάει ο καθένας. Και αυτό αν θέλεις το πληρώνουν.

Ρομίνα Σπυράκη: (Ερώτηση 9) Τι προσπαθούν να διεκδικήσουν από το παρελθόν οι ήρωες που είναι προσκολλημένοι σε αυτό; Ιδιαίτερα δηλαδή ο Λευτέρης ας πούμε, η Δέσποινα, νομίζω όλοι έχουν μία προσκόλληση στο παρελθόν.

Βασίλης Κατσικονούρης: Ναι ναι, είναι καλή παρατήρηση αυτή. Το παρελθόν είναι ένα είδος ιδεατού που φέρει ο καθένας μέσα του και δεν έχει να κάνει καθόλου με νοσταλγίες και το ρετουσάρισμα της μνήμης και όλα αυτά. Αλλά έχει να κάνει αν θέλεις με ένα είδος ιδεατού που φέρουν αυτοί οι άνθρωποι και ίσως και ο καθένας μας. Όπου εκεί όλα είναι σε ένα είδος αθωότητας και καθαρότητας. Δηλαδή και ο παππούς είναι κολλημένος με ένα παρελθόν αγωνιστικό επαναστατικό. Ο Λευτέρης με τα παιδικά του χρόνια. Ο Ορφέας, η μοναδική καλή ανάμνηση που έχει ήταν όταν ήταν οι δύο γονείς του μαζί κάτω από τη μηλιά. Είναι το βραχύ διάστημα ευτυχίας του καθενός και του καθενός μας το οποίο μέσα στο έργο για δραματουργικούς λόγους μεγεθύνεται στο μυαλό των ηρώων. Τους κυριεύει και εμείς παρακολουθούμε πια την πορεία αυτών των ανθρώπων που είναι στοιχειωμένοι από αυτό το βραχύ διάστημα ευτυχίας και καθαρότητας και αθωότητας που έχει πάρει διαστάσεις μέσα τους και πώς το διαχειρίζονται, πώς το υπερασπίζονται και πώς τελικά τους οδηγεί στην εκμηδένιση τους όταν πια αυτά τα δύο πράγματα δεν μπορούν να συνυπάρξουν. Και το ιδεατό που φέρουν μέσα τους και η αντικειμενική πραγματικότητα η γύρω τους.

Ρομίνα Σπυράκη: (Ερώτηση 10) Το αντίβαρο σε αυτή τη μνήμη να το πούμε έτσι είναι η λήθη και κάποιοι ήρωες επιλέγουν αυτήν ως τρόπο αντίστασης στη μοίρα. Αυτοί από τι προσπαθούν να γλιτώσουν; Τι φοβούνται και επιλέγουν να ξεχάσουν;

Βασίλης Κατσικονούρης: Ναι, μάλλον μιλάς για τους "Αγνοούμενους" κυρίως. Κυρίως τους "Αγνοούμενους".

Ρομίνα Σπυράκη: Εκεί ναι το μεγάλο ας πούμε... αν έλεγα ότι ένα έργο είναι αφιερωμένο να το πω έτσι στη μνήμη και τη λήθη περισσότερο από τα άλλα είναι οι "Αγνοούμενοι".

Βασίλης Κατσικονούρης: Ναι ναι. Ε... Όταν έχει κανείς απομακρυνθεί πολύ από αυτό το αληθές βραχύ διάστημα της ευτυχίας του, τη δικιά του μακαριότητα, τη δικιά του αθωότητα ή καθαρότητα και πια δεν αισθάνεται οικεία με αυτό, είναι κάτι που τον δυσκολεύει η οποιαδήποτε αναφορά και επαφή με αυτό. Όπως λέω και σε ένα άλλο έργο μου που παίζεται τώρα στο "Τσιτάχ" το θέμα λέει...

Ρομίνα Σπυράκη: Το είδα και αυτό.

Βασίλης Κατσικονούρης: Ωραία. Αυτό θα το βάλουμε σε άλλη διατριβή. Δεν έχει λέει σημασία... Δεν έχει τόσο... Έχει σημασία μάλλον τι θα πεις εσύ στον εαυτό σου ένα βράδυ μπροστά στον καθρέφτη αλλά έχει ακόμα μεγαλύτερη σημασία τι θα γυρίσει ο εαυτός σου να σου πει. Λοιπόν νομίζω από κάποιες τέτοιες στιγμές προσπαθούν να δραπετεύσουν οι ήρωες αυτοί. Αυτό φοβούνται. Την επαφή με αυτό που έχουν χάσει το οποίο και όταν έχεις χάσει την επαφή φοβάσαι την αμηχανία ας το πούμε τουλάχιστον. Τουλάχιστον είναι μία αμηχανία όπως όταν συναντιούνται δύο παλιοί φίλοι που όμως έχουν χαθεί εδώ και δεκαετίες και δεν έχουν τον τρόπο να γεφυρώσουν το χάσμα. Το κενό που έχει δημιουργηθεί ανάμεσά τους. Έτσι και αυτοί οι ήρωες στους "αγνοούμενους" φοβούνται το κενό με τον ίδιο τους τον εαυτό. Που μπορεί να τους βάλει και ερωτήματα του τύπου: Πότε ήταν αληθινό τότε ή τώρα; Αυτά είναι ερωτήματα που δυσκολεύουν πάντα αυτόν που πρέπει να τα απαντήσει.

Ρομίνα Σπυράκη: (Ερωτήσεις 11-12) Οι ήρωες, ιδιαίτερα ας πούμε στο "Γάλα" ο Λευτέρης, αλλά όλοι στο πλαίσιο αυτής της δυσπροσαρμοστικότητας που έχουν, θεωρείτε ότι είναι ψυχικά διαταραγμένοι ή πάσχουν όπως έχετε ξαναπεί από βαθιά ευαισθησία, νοσταλγία και ουσιαστικά είναι βαθιά τραυματισμένοι;

Βασίλης Κατσικονούρης: Η ψυχική διαταραχή χρησιμοποιείται μόνο στο "Γάλα" σαν επικάλυψη αν θέλεις ή και μεταφορικά.

Ρομίνα Σπυράκη: Και στο "Μπουφάν" όμως -συγγνώμη που σας διακόπτω- ας πούμε το γεγονός ότι η γυναίκα αυτή πάει και εν γνώσει της βέβαια γιατί έχει στιγμές πώς να το πω διαύγειας που ξέρει τι κάνει και πάει και μιλάει μπροστά από το μνημείο ας πούμε στον εύζωνα, και εκείνη θα μπορούσε να θεωρηθεί διαταραγμένη.

Βασίλης Κατσικονούρης: Ναι. Θα μπορούσε έτσι μια αποκλίνουσα ίσως... Εντάξει είναι μέσα στα όρια του παράξενου, του αλλότριου, του ανοίκειου αυτή.

Ρομίνα Σπυράκη: Αλλά με τη μορφή της σχιζοφρένειας όπως το "Γάλα" είναι ο Λευτέρης.

Βασίλης Κατσικονούρης: Είναι μόνο ο Λευτέρης στο "Γάλα" όπου υπάρχει αυτή η ρεαλιστική αναφορά συμπτωμάτων της ψυχικής πάθησης, της σχιζοφρένειας. Στο πρώτο ρεαλιστικό επίπεδο γιατί το έργο έχει ένα πρώτο ρεαλιστικό επίπεδο. Και από εκεί και πέρα καθώς το έργο ξετυλίγεται και βαθαίνει μπορούμε όλοι να αντιληφθούμε ότι είναι μία μεταφορά. Η σχιζοφρένεια του στην ουσία δεν είναι ακριβώς μία κλινική περίπτωση αλλά είναι μία υπαρξιακή περίπτωση. Ο Λευτέρης είναι σχιζοφρενής δηλαδή φέρει μία σχέση μεταξύ του εκεί και τότε από τη μία μεριά και από την άλλη του εδώ και τώρα. Μία σχέση που λίγο-πολύ όλοι τη φέρουμε μέσα μας και λίγο-πολύ όλοι κάπως καταφέρνουμε να τη διαχειριζόμαστε. Κάποιοι δεν τα καταφέρνουν και έχουν τα προβλήματα που έχει ο Λευτέρης, τα οποία επειδή εμείς οι άλλοι γύρω δεν ξέρουμε να τα διαχειριστούμε, δεν ξέρουμε και να τα ονοματίσουμε και τους δίνουμε ονόματα ψυχικών παθήσεων. Αλλά στην ουσία η αρρώστια του Λευτέρη μπορεί να μην είναι σχιζοφρένεια. Άρα μπορεί να είναι η νοσταλγία ενός απολεσθέντος παραδείσου ας το πούμε.

Ρομίνα Σπυράκη: Ωραία. Επειδή μου έχει βγάλει μήνυμα ότι θα κλείσει σε 5 λεπτά έχουν μείνει δύο ερωτήσεις. Να σας κλείσω λίγο και να τα ξαναπούμε;

Βασίλης Κατσικονούρης: Εντάξει Ρομίνα.

Ρομίνα Σπυράκη: Τα λέμε σε δύο λεπτάκια.

Ρομίνα Σπυράκη: (Ερώτηση 13) Πιστεύετε ότι οι ήρωες των έργων σας αναζητούν μία κοινή αλήθεια; Προσπαθούν να μοιραστούν το βάρος της ύπαρξής τους;

Βασίλης Κατσικονούρης: Αναζητούν μία κοινή αλήθεια εννοείς μεταξύ τους; Δηλαδή ότι μοιράζονται οι ίδιοι... είναι κομμάτια μιας αλήθειας οι ίδιοι; Ο καθένας με το δικό του κομμάτι μέσα στο έργο; Ή μία κοινή αλήθεια με τους άλλους; Ας πούμε να συνυπάρξουν; Να συνυπάρξουν στη βάση μιας κοινά αποδεκτής αλήθειας με τον περίγυρό τους; Τι ακριβώς;

Ρομίνα Σπυράκη: Εγώ θα το έβλεπα και από τις δύο πλευρές, αλλά έτσι τώρα όπως με ρωτάτε πιο πολύ μιλάω για τα κομμάτια αυτά που τους συνδέουν. Δηλαδή που τους ενδιαφέρει πιο πολύ η κοινή αλήθεια μεταξύ τους και όχι τόσο σε σχέση με τους άλλους.

Βασίλης Κατσικονούρης: Ναι. Ναι, εντάξει πιστεύω ότι αυτοί οι 5 ήρωες των 5 έργων που έχεις διαλέξει πιστεύω ότι θα κάνανε καλή παρέα μεταξύ τους.

Ρομίνα Σπυράκη: Εμένα -συγγνώμη που σας διακόπτω- καμιά φορά και βγαίνει αυτό μέσα από την ανάλυση που αρχίζω πια σε κάθε μοτίβο και ενώνω λίγο τα κομμάτια του κάθε έργου σε σχέση με συγκεκριμένο μοτίβο, κάποιες φορές μου φαίνεται σαν να συνομιλούν κιόλας. Δηλαδή ο ένας προσπαθεί να απαντήσει στις ερωτήσεις του άλλου ή θέτει ερωτήσεις ο ένας στον άλλο. Δεν ξέρω, έτσι το νιώθω.

Βασίλης Κατσικονούρης: Ναι ναι. Και εγώ έτσι νιώθω. Έτσι όπως μου βάζεις και αυτά τα πέντε έργα τώρα κατά κάποιο τρόπο να τα στοχάζομαι, να τα αναστοχάζομαι, πιστεύω ότι ο ένας είναι εξέλιξη κάποιου άλλου που προηγήθηκε. Ή είναι κάποια άλλη πλευρά του, του ίδιου ήρωα αλλά σε άλλη κατάσταση και άλλη εποχή. Ναι πιστεύω ότι και οι πέντε ορμώνται από μία κοινή ρίζα. Και ναι, δεν ξέρω, ο καθένας βέβαια δεν έχει την επίγνωση του τι ακριβώς είναι αυτό που ζητάει. Δηλαδή κατά κάποιον τρόπο όπως είπα και προηγουμένως είναι καθορισμένοι από αυτό χωρίς να ξέρουν οι ίδιοι να το ορίσουν. Αλλά το μοιράζονται κατά κάποιον τρόπο. Και έχουν αυτήν την... Ξεκινάνε από αυτή τη μία βαθιά ρίζα που δεν ξέρουν και οι ίδιοι από πού ξεκινάει αυτή η δύναμη που τους καθορίζει. Και πλέον είναι σαν να είναι όργανα της. Όπως είναι ο Ορφείας στο "Καγκουρό" ο οποίος νομοτελειακά βαδίζει προς το μαχαίρι του Κέρβερου. Επειδή είναι αυτός που είναι, επειδή θέλει αυτό που θέλει χωρίς να έχει την επίγνωση του. Και δεν έχει τη δυνατότητα επιλογής, δεν έχει τη δυνατότητα να κάνει εκπτώσεις σε αυτό που του έχει οριστεί να κάνει.

Ρομίνα Σπυράκη: (Ερώτηση 14) Ωραία. Και η τελευταία ερώτηση: Θεωρείτε τον Λευτέρη, τη Δέσποινα, τον Ορφεία, τη γυναίκα και τον παππού τραγικούς ήρωες;

Βασίλης Κατσικονούρης: Ναι. Αυτό είναι μία άλλη ερώτηση που νομίζω έτυχε και την καλύψαμε με την προηγούμενη απάντηση νομίζω. Ακριβώς με την έννοια του νομοτελειακού, την έννοια της μη επιλογής. Αυτά είναι στοιχεία του τραγικού τα οποία τα φέρουν οι άνθρωποι αυτοί. Δεν μπορώ να πω εγώ ξεκάθαρα αν είναι τραγικοί οι ήρωες, αλλά ότι έχουν στοιχεία του τραγικού η στάση τους και η πορεία τους, οπωσδήποτε.

Ρομίνα Σπυράκη: Και νομίζω είναι... Έχετε απόλυτο δίκιο, το σίγουρο είναι ότι προσπαθούν να απαντήσουν σε πανανθρώπινα να το πω έτσι ερωτήματα που όλοι μας έχουμε σκεφτεί, φοβόμαστε να αγγίξουμε. Δηλαδή αυτό νομίζω τους κάνει αυτό που λέω και εγώ έτσι "αρχετυπικούς χαρακτήρες". Που μιλάνε μέσα μας με πολλούς τρόπους, πιο απλοϊκούς, πιο σύνθετους, σε όλα τα επίπεδα νομίζω.

Βασίλης Κατσικονούρης: Ναι. Έχουν ένα είδος ας το πούμε άρνησης του να μηχανικοποιηθούν. Δηλαδή από ένα σημείο και μετά, από μία στιγμή της ενηλικίωσης και μετά, λίγο-πολύ όλοι μηχανοποιούμε. Μπαίνουμε σε ένα είδος μηχανικής καθημερινότητας. Οι άνθρωποι αυτοί, ο καθένας με το δικό του τρόπο, με τη δικιά του λόξα αν θέλεις, με τη δικιά του πετριά ο καθένας, δεν μπορεί να προσαρμοστεί σε αυτή τη μηχανικότητα στην οποία εμείς φαίνεται να έχουμε προσαρμοστεί και 9η διεκπεραιώνουμε μία χαρά. Οι άνθρωποι αυτοί για Χ, Ψ λόγους δεν μπορούν να το κάνουν αυτό όπως όλοι μας. Και αυτό ίσως να τους δίνει και μία... Να είναι μία άλλη όψη του τραγικού. Ο τραγικός ήρωας θα είναι πάντα αυτός που δεν λαμβάνει υπόψιν του την αντικειμενική πραγματικότητα.

Ρομίνα Σπυράκη: Και τώρα έτσι όπως το συζητάμε σκέφτομαι και μήπως και ένα κομμάτι τους θέλει λίγο να υπερασπιστεί και τις επιλογές των άλλων; Τις λάθος επιλογές; Αυτή τη μηχανικοποίηση που είπατε. Σαν να θέλουν να αντισταθούν σε αυτό και να υπερασπιστούν τους άλλους για την αδυναμία τους ίσως.

Βασίλης Κατσικονούρης: Ε... Δεν νομίζω ότι έχουν κάποια ιδιαίτερη επιθυμία να αγωνιστούν, να κάνουν μπροστά και να υπερασπιστούν τους άλλους, τα λάθη των αλλοιών. Νομίζω ότι έχουν όμως εκ φύσεως και ενστικτωδώς ένα είδος κατανόησης για τα λάθη και τις ελλείψεις και τις αδυναμίες των άλλων γύρω τους. Μία κατανόηση την έχουν. Αλλά από εκεί και πέρα το θέμα είναι ότι... το πρόβλημα είναι ότι εκεί -γιατί η ερώτηση έχει να κάνει με το τραγικό- εκεί αν θέλεις έχουμε πάλι μία άλλη όψη του τραγικού. Το πρόβλημα είναι ότι οι άλλοι δεν μπορούν να έχουν κατανόηση για τις δικές τους ιδιομορφίες. Το πρόβλημα ξεκινάει από την έλλειψη κατανόησης των άλλων προς τους ίδιους.

Ρομίνα Σπυράκη: Ωραία, αυτές ήταν οι ερωτήσεις που είχα. Σταματάω και την καταγραφή.

Βιβλιογραφία

- Αγγελικόπουλος, Β. 2008, «Αγνοούμενοι – Κύπρου ή εν εαυτώ», <https://www.kathimerini.gr/culture/315076/agnooymenoi-kyproy-i-en-eayto/> (Πρόσβαση: 30/9/2023)
- Βασιλείου, Α. 2022, *Μνήμη και ταυτότητα στο θέατρο του Γιώργου Διαλεγμένου*, Αθήνα: Παπαζήσης
- Βορέακου, Μ. 2014. Θεατρική κριτική: «Οι Αγνοούμενοι – Μια ενδιαφέρουσα ζωή», <https://artic.gr/oi-agnoumenoi-mia-endiaferousa-zoi-tou-vasili-katsikonouri-sto-theatro-argw/> (Πρόσβαση:30/9/2023)
- Γεωργουσόπουλος, Κ. 2008. «Σωσίβιο στη σχεδία», *Οι Αγνοούμενοι* (μια ενδιαφέρουσα ζωή), Β. Κατσικονούρης, Αθήνα: Κέδρος, σελ.7-8
- Διαμαντάκου, Κ. 2010. «Τραγικοί ήρωες μόνοι επί σκηνής, στην αρχαία και σύγχρονη ελληνική δραματουργία: η αυτονόμηση της μονολογικότητας», *Παράβασις* (10), σελ.55-84, Αθήνα: Ergo
- Δρίβα, Ε. 2022. «Ο Μάκης: Συνέντευξη με τον Βασίλη Κατσικονούρη και τον Ερρίκο Λίτση». <https://www.documentonews.gr/article/o-makis-eidame-prova-tis-parastasis-kai-sigougra-axize-i-anamoni/> (Πρόσβαση: 12.10.2022)
- Ζηροπούλου, Κ. 2008, «Τρόμος, εσωτερική εξορία και η απώλεια του νοήματος» στο πρόγραμμα παράστασης Βασίλη Κατσικονούρη *Οι αγνοούμενοι*, Θέατρο Ροές, Αθήνα, σελ. 10-11
- Θεοδωράτου, Κ. 2008, «Από το Γάλα στους Αγνοούμενους: Διαφορετικές εκφάνσεις και σημειολογία του “Ξένου”» στο πρόγραμμα παράστασης Βασίλη Κατσικονούρη *Οι αγνοούμενοι*, Θέατρο Ροές, Αθήνα, σελ. 11-12
- Θεοδωράτου, Κ. 2017. «Η ψυχική ασθένεια στο έργο του Βασίλη Κατσικονούρη: Κοινωνική απόκλιση ή οντολογική ετερότητα;», *Θέατρο και ετερότητα, θεωρία, δραματουργία και θεατρική πρακτική, Πρακτικά ΣΤ' Πανελληνίου Θεατρολογικού Συνεδρίου, Τόμος Β'*, Ναύπλιο 17-20 Μαΐου, σελ.470-477
- Θεοδωράτου, Κ. (χ.χ) «Μοτίβα στα έργα του Βασίλη Κατσικονούρη, Ο πόθος του προσώπου για Ζωή – Μνήμη και αλήθεια». <https://tinyurl.com/3tm237rj> (Πρόσβαση: 12.10.2022)

- Θωμαδάκη, Μ. 1993. *Σημειωτική του ολικού θεατρικού λόγου*, Αθήνα: Δόμος
- Θωμαδάκη, Μ. 1999. *Θεατρικός Αντικατοπτρισμός, Εισαγωγή στην Παραστασιολογία*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα
- Καράογλου, Τ. 2015, «Ο Δημήτρης Μυλωνάς σκηνοθετεί το νέο έργο του Βασίλη Κατσικονούρη, *Καγκουρό*». <https://elculture.gr/parexigimenos-stanislavski/> (Πρόσβαση:18/9/2023)
- Καφετζοπούλου, Ι. 2021, «Ο χρόνος στο θέατρο: η παράσταση *Το Γάλα* υπό το πρίσμα τεσσάρων παραγωγών», Διεθνές Επιστημονικό Συνέδριο *Ο Χρόνος στο θέατρο. Θεατρική μνήμη ενός άχρονου παρόντος*, Αθήνα: Παπαζήσης
- Κουτσουλέλου-Μίχου, Σ. 2020. *Ο θεατρικός λόγος με τη ματιά του γλωσσολόγου*, Αθήνα: Gutenberg
- Κωνσταντινίδης Νεκτάριος-Γεώργιος, 2017. *Καγκουρό του Βασίλη Κατσικονούρη: μια σημειολογική προσέγγιση*, Αθήνα: Εύμαρος.
- Λοβέρδου, Μ. 2008, «Ήρωες πάνω σε μια λεπτή γραμμή», *Το Βήμα*, 25 Νοεμβρίου. <https://www.tovima.gr/2008/11/25/culture/irwes-panw-se-mia-lepti-grammi/> (Πρόσβαση: 18/9/2023)
- Μαντέλη, Β. 2014. *Το μοτίβο της εισβολής στο θέατρο της Λούλας Αναγνωστάκη*, Αθήνα: Πεδίο
- Μουδατσάκης, Τ. Ε. 1993. *Η Θεατρική Σύνταξη. Αρχές Οικονομίας της Δράσης στην Τραγωδία*, Αθήνα: Καρδαμίτσα
- Μπενάτσης, Α. 1994. *Το σημειωτικό τετράγωνο, Σύγχρονες ερμηνευτικές προσεγγίσεις στη λογοτεχνία*, Αθήνα: Επικαιρότητα.
- Μπλέσιος, Α. 2010. «Ταυτότητα και ετερότητα στην ελληνική δραματουργία του τέλους του 20^{ου} αιώνα και των αρχών του 21^{ου}. Η περίπτωση των μεταναστών στην Ελλάδα», *Πρακτικά Τέταρτου Συνεδρίου της Ευρωπαϊκής Εταιρείας Νεοελληνικών Σπουδών, Ταυτότητες στον ελληνικό κόσμο από το 1204 έως σήμερα*, Γρανάδα, 9-12 Σεπτεμβρίου, Τόμος Α', Αθήνα: Ευρωπαϊκή Εταιρεία Νεοελληνικών Σπουδών, σελ.647-662
- Νεραντζιώτης, Π. 2015, Θεατρική κριτική: «*Καγκουρό* του Βασίλη Κατσικονούρη»,
- Πεφάνης, Γ. 1999. *Το θέατρο και τα σύμβολα*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα
- Πεφάνης, Π. Γ. 2008. *Η άμμος του κειμένου, Αισθητικά και Δραματολογικά θέματα στο Ελληνικό θέατρο*, σελ.273-335, Αθήνα: Παπαζήσης
- Πεφάνης, Γ.Π. 2012, «Παράκαμψη στην επόμενη στροφή. Δυο σκέψεις και ένα ερώτημα σχετικά με το *Πήρε τη ζωή στα χέρια της* του Βασίλη Κατσικονούρη», Β. Κατσικονούρης, *Πήρε τη ζωή στα χέρια της*, Αθήνα: Κέδρος

- Πούχνερ, Β. 2011. «Το γάλα του Βασίλη Κατσικονούρη και οι προφορικές αφηγήσεις για τον Οιδίποδα. Μια σημείωση». *Τόποι και τρόποι του δράματος. Δέκα θεατρολογικά μελετήματα* (κεφ.10, σελ.189-199), Αθήνα: Αιγόκερος
- Ριστάνη, Μ. Πατρώνα, Θ. 2021, «Ανάμεσα σε δυο κόσμους ή το δράμα της μετανάστευσης: το Γάλα (2006) του Βασίλη Κατσικονούρη», *Μετανάστες και πρόσφυγες στη σύγχρονη δραματουργία και τη σκηνική πράξη, Πρακτικά του Β' Θεατρολογικού Συνεδρίου, αφιερωμένο στον Δημήτρη Σπάθη*, σελ.373381, Αθήνα: Ευρασία
- Ρόζη, Α. 2021. *Τοπία μονολόγων στο σύγχρονο ελληνικό θέατρο. Δοκιμές της θεατρικής γραφής. Μαρτυρίες τη Ιστορίας*, Αθήνα: Εκδόσεις Σοκόλη
- Σαμαρά, Ζ. 1991. «Ποιητική και μεταφυσική: Θέατρο μέσα στο θέατρο», *Σύγκριση* (2): 68-87. <https://tinyurl.com/3wftxwnd> (Πρόσβαση: 10/6/2023)
- Σαρδέλη, Γ. 2021. «Ο Βασίλης Κατσικονούρης για την παράσταση *Το Γάλα*: “Φέρνει τους ανθρώπους ενώπιον πραγμάτων που λίγο πολύ αποφεύγουν μα διαχειριστούμε”», Ηλεκτρονική εφημερίδα eleftheriaonline.gr, 14/11/2021, <https://tinyurl.com/35m8jxps> (Πρόσβαση: 27/9/2023)
- Σίμου, Α. 2021. «Οι ταυτότητες του μετανάστη και του ντόπιου στην σύγχρονη ελληνική δραματουργία: στερεότυπα και ανατροπές», *Μετανάστες και πρόσφυγες στη σύγχρονη δραματουργία και τη σκηνική πράξη, Πρακτικά του Β' Θεατρολογικού Συνεδρίου, αφιερωμένο στον Δημήτρη Σπάθη*, σελ.363-371 Αθήνα: Ευρασία
- Στιβανάκη, ε. (χ.χ) «Η δραματουργία του Βασίλη Κατσικονούρη». <http://www.greek-theatre.gr/public/gr/greekplay/index/reviewview/28> (Πρόσβαση: 28.2.2023)
- Φελοπούλου, Σ. 2001. Διδακτορική διατριβή: «Le theatre dans le theatre dans la dramaturgie francaise du XXe siecle», Τμήμα Γαλλικής Γλώσσας και Φιλολογίας, Φιλοσοφική Σχολή Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης <https://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/13523?lang=el#page/1/mode/2up> (Πρόσβαση: 31.3.2023)
- Beaugrande, R. & Dressler, W. 1981. *Introduction to Text Linguistics*, London and New York: Routledge
- Burke, K. 1969, *A Grammar of Motives*, California: University of California Press
- Elam, K. 2002. *The Semiotics of Theatre and Drama*, second edition, London and New York: Routledge
- Northrop, F. 1957. *Anatomy of Criticism. Four Essays. With a new foreword by Harold Bloom*, USA: Princeton University Press

Pavis, P. 1998. *Dictionary of the Theatre_ Terms, Concepts, and Analysis*, Canada: University of Toronto Press